

tüyü, çevresindeki pislik karşısındaki derin nefreti, ^{ISSİZ} bir köşeye çekilmek için duyduğu derin özlemi karamsar bir ifadeyle yana yakıla anlatıyordu. Yukarıdaki mektubun gösterdiği tarihten pek az sonra annesi ölmüş olacak.¹

Ömer Seyfettin'in, anasının ölümü üzerine, evleninceye kadar iki yıl içinde Ayaspaşa'daki bir apartımında oturduğunu arkadaşlarından öğreniyoruz.⁴ O, bu apartımanın hayatına pek alışmamış olacak ki, anılarında «...ocağımız dağıldı, ben apartımanlara düştüm» diye üzünlüğünü ve tedirginliğini belirtmektedir. Bir yazarın «iyice çalışmak için rahata, âile rahatına ihtiyacı» olduğuna inanıyordu. Bu iki yılı, düzensiz, karışık ve başıboş bir haybui içinde geçirdiği, yorgun düştüğü iyice anlaşılıyor. Yaşamının aşamalarını zaman zaman içine yazdığı anı defterinin ele geçebilen son bölümünde, bu sıradaki sıkıntılarını şöyle tasvir ediyor:

4 Eylül 1918

«...Beş sene evvel annem öldü (1913). Babam evlendi. Ablam zirdeli... Tabii ocağımız dağıldı. Ben apartımanlara düştüm. İyice çalışmak için rahata, âile rahatına ihtiyacı vardı. Evlenmeğe kalkınca, bir komşum karımı tavsiye etti. Ailesi için çok iyi şeyler söyledi...»

Bu şartlar altında, ona göre, bir âile yuvası kurmak gerekli oluyordu. Buraya girenler, o günlerin «İttihat ve Terakki Fırkası» ileri gelenlerinden Kadıköylü Doktor Besim Edhem Bey'in kızı Câlibe Hanım'ı buldular. Kızın babası, yaptırdığı soruşturma sonunda, Ömer Seyfettin'in, bekâr artist yaşamındaki bazı çapkınlık olaylarını öğrendiğinden, kızını önce ona vermek istemediyse de, araya girdiler, babasını sıkıştırıp kızını aldılar. Ömer Seyfettin'in anıları sırasında sık sık adını andığı bir başka Kadıköylü Ömer Bey vardı ki - o da yazardı - bu evlenme işlerinde başlıca rolü oynamıştı.⁵

Câlibe Hanım, o günlerin modasına uygun, modern bir eğitim görmüş, Kadıköyünde Fransızların «Saint Euphémie Okulu»nda okumuş, Moda - Mühürdar sosyetesinden, ince, zayıf ve zarif bir genç kızdı. Ashına bakılırsa, Ömer Seyfettin, bu soy zarif, monden, ince kadın tiplerinden pek hoşlanmazdı. Arkadaşlarından ikisinin bu konudaki ifadelerine, hikâyelerindeki kadın tiplerinin sıralanma ve sayımından çıkan ortalamaya bakılırsa, Ömer Seyfettin, «İri yarı, etine dolgun, kalın, vardakosta kadın tiplerinden» hoşlanırdı.⁶ Onun, bekâr ve özgür yaşayışındaki kadın beğenisi ve ölçüsü ile evlenip âile yuvası kurarken kadında aradığı nitelikleri birbirinden ayırdığı anlaşılıyor. Bu yoldaki düşünce ve ölçülerinin hayatını ne soydan tersliklere götüreceğini pek geç anlamış, birbirine zıt eğitimlerden geçmiş, birbirlerine yabancı dünya görüşlerine bağlı olanların, üstelik hikâyelerinde sürekli olarak yargılayıp eleştirdiği çevrelerden gelen bir kadınla evlenmenin, nasıl bir uyumsuzluğa götüreceğini başlangıçta kavrayamamıştı. Anı defterindeki 4 Eylül 1918 günlü kayıtlar, bunu, olduğu gibi ortaya koymaktadır:

«...evlenmeğe kalkınca, bir komşum, karımı tavsiye etti... Ailesi için çok iyi şeyler söyledi.. Bir gün sabahleyin Fernerbahçesi'nde buluştuk. Görüştük. Ben onu fenâ bulmadım. Zâten güzellikte gözüm yoktu. Hayâlimde dâimâ bir ev hanımı yaşattığım için, onu, sâde çarşafı ile, mahcup hâllerile tam zevkime münâsip buldum. Nikâhlandıktan sonra evlerinde görüşmeğe başladım... Bir alafrankalık müptelası karşısında kaldığımı anlayınca, titredim.
— Fakat tashih ederim.
diyordum...»

Ömer Seyfettin, 19 yaşındayken «Mekteb-i Harbiye»den çıktığını (1903), 12 yıl kadar süren askerlik, yazarlık ve esirlik hayatı içinde geçen bir bekârlıktan sonra, biraz bezgin ve yorgun, biraz da başıboş hayatın zevkini çıkar-

miş olarak, 31 yaşındayken evlendiğini görüyoruz (1915). Bu yaşa kadar geçirdiği hareketli ve başıboş bekârlık hayatından sonra, alışkanlıklarına, kadın ve evlilik üzerindeki görüş ve tasarılarına büsbütün aykırı düşecek bir başka ve yeni çevreye girmesi, üstelik kişiliğini değiştirerek ya da yitirerek ayak uydurması imkânsızdı. Hele evine iç güveyisi olarak girdiği kayınpederinin alafranga hayat çevresini etkileyip değiştirmesi, kendi ölçülerine uydurması, o çevrenin alışkanlıkları bakımından söz konusu bile olamazdı. Netekim az sonra çatışmalar başlayacak, ayrı çevrelerden ve alışkanlıklardan gelen kimselerin, düşünceler ve dünya görüşleri şöyle dursun, gündelik yaşantılarından bile uyuşamayacakları anlaşılacaktı.

6 aralık 1916 da, Çanakkale Savaşları'nın en sıkışık günlerinde, biricik çocuğu, kızı «Güner» dünyaya geldi. Arkadaşı Aka Gündüz, bu kızın doğumu üzerine bana şunları anlatmıştı:⁶

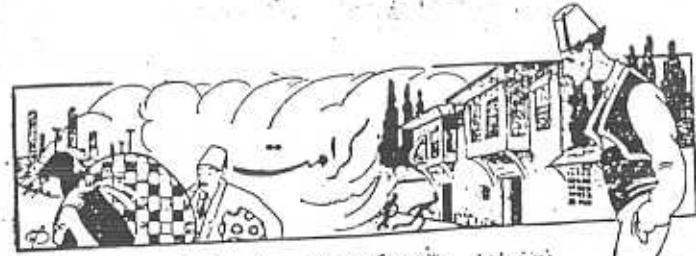
«...Ben o sıralarda Konya taraflarıdaydım. Bir mektup yazdı:

— Bir kızım oldu. Güttüğümüz ideale uygun bir isim arıyorum.

Diyordu. O sırada elimde «Kitâb al-İdrâk» vardı. Onunla meşgûl oluyordum. Orada «Günleri» diye bir kelime gördüm. Güneşin yapraklar arasından sızıp yere vurmalarına diyordum. I harfini çıkardım 'Güner' kaldı. Kadınlara ilk türkçe isim budur. Ondan sonra yayıldı...»

Ömer Seyfettin, küçük Güner daha iki yaşını doldurmadan karısından ayrıldı. Ama daha bir yıl öncesinden, bir örneğini karısında gördüğü, sürekli çatışmalar yüzünden kendisi için bir ızdırap konusu, düşüncelerinin de saplantılı hâline gelen, «alafranga kadın»dan nefret etmekteydi. Son anı defterindeki ilk not bu konuya değiniyor:⁷

«...zihnimde plânını hazırladığım 'Ararken...' romanına

...Ben o sıralarda Konya taraflarıdaydım. Bir mektup yazdı: — Bir kızım oldu. Güttüğümüz ideale uygun bir isim arıyorum. Diyordu. O sırada elimde «Kitâb al-İdrâk» vardı. Onunla meşgûl oluyordum. Orada «Günleri» diye bir kelime gördüm. Güneşin yapraklar arasından sızıp yere vurmalarına diyordum. I harfini çıkardım 'Güner' kaldı. Kadınlara ilk türkçe isim budur. Ondan sonra yayıldı...»

...Ben o sıralarda Konya taraflarıdaydım. Bir mektup yazdı: — Bir kızım oldu. Güttüğümüz ideale uygun bir isim arıyorum. Diyordu. O sırada elimde «Kitâb al-İdrâk» vardı. Onunla meşgûl oluyordum. Orada «Günleri» diye bir kelime gördüm. Güneşin yapraklar arasından sızıp yere vurmalarına diyordum. I harfini çıkardım 'Güner' kaldı. Kadınlara ilk türkçe isim budur. Ondan sonra yayıldı...»

...Ben o sıralarda Konya taraflarıdaydım. Bir mektup yazdı: — Bir kızım oldu. Güttüğümüz ideale uygun bir isim arıyorum. Diyordu. O sırada elimde «Kitâb al-İdrâk» vardı. Onunla meşgûl oluyordum. Orada «Günleri» diye bir kelime gördüm. Güneşin yapraklar arasından sızıp yere vurmalarına diyordum. I harfini çıkardım 'Güner' kaldı. Kadınlara ilk türkçe isim budur. Ondan sonra yayıldı...»

...Ben o sıralarda Konya taraflarıdaydım. Bir mektup yazdı: — Bir kızım oldu. Güttüğümüz ideale uygun bir isim arıyorum. Diyordu. O sırada elimde «Kitâb al-İdrâk» vardı. Onunla meşgûl oluyordum. Orada «Günleri» diye bir kelime gördüm. Güneşin yapraklar arasından sızıp yere vurmalarına diyordum. I harfini çıkardım 'Güner' kaldı. Kadınlara ilk türkçe isim budur. Ondan sonra yayıldı...»

...Ben o sıralarda Konya taraflarıdaydım. Bir mektup yazdı: — Bir kızım oldu. Güttüğümüz ideale uygun bir isim arıyorum. Diyordu. O sırada elimde «Kitâb al-İdrâk» vardı. Onunla meşgûl oluyordum. Orada «Günleri» diye bir kelime gördüm. Güneşin yapraklar arasından sızıp yere vurmalarına diyordum. I harfini çıkardım 'Güner' kaldı. Kadınlara ilk türkçe isim budur. Ondan sonra yayıldı...»

...Ben o sıralarda Konya taraflarıdaydım. Bir mektup yazdı: — Bir kızım oldu. Güttüğümüz ideale uygun bir isim arıyorum. Diyordu. O sırada elimde «Kitâb al-İdrâk» vardı. Onunla meşgûl oluyordum. Orada «Günleri» diye bir kelime gördüm. Güneşin yapraklar arasından sızıp yere vurmalarına diyordum. I harfini çıkardım 'Güner' kaldı. Kadınlara ilk türkçe isim budur. Ondan sonra yayıldı...»

Ömer Seyfettin'in «Kerâmet» adındaki hikâyesinin «Yeni Dünya» dergisindeki ilk yayın şekli (17 Temmuz 1335/1919).

başlasam diyorum. Bu roman azıcık ısmarlama birşey olacak: muhîtimizde milli Türk kadını yok! Alaturkalarla ulufrangalar var. Alaturkalar, hayatta geri kalmış hâlâ ümmet devrinin zihniyetile yaşayan zavallılar.. Bunlar, model Türk kadını olamazlar. Medeniyete giren, Avrupalaşarlarsa, önemli değil! Kimi Fransız, kimi İngiliz, kimi Alman terbiyesi almış kuldalar.. Evlenmek isteyen bir genç kendisine karı ararken bu kuldaları görecektir! Bir türlü hâllis 'Türk enmüzeel'ni bulamayacak. Kahramanım, ararken epeyce güllünc şeyler de seyredecek.

Bu romanın bütün eşhâsı hayâlînde hazır... Ama yazmak için, hani o içimizden gelen şovk eksik... Yarım saat kadar boy sahifenin karşısında düşünüyorum. Pencereye çarpan rüzgârı, sobadald odunların gürlümesini, komşunun bahçesinde bir tavuğun gıdıkladığını duyuyorum. Aşağıki odadan Güner'imlin ağladığını işitiyorum. Geçen gün bir yaşına giren yavrucuğum kızamık çıkarıyor...»

Evet, romanının «bütün kişileri hayâlînde» değil, ancak «evin içinde» hazır. Zaman 7 kânunsâni 1917 idi, karısından ayrılışından hemen hemen dokuz ay önceydi. Demek oluyor ki, Ömer Seyfettin, bu şartlar altında, başarısız sonuçlanmağa doğru sürüklenen evliliğinin romanını hemen bir yıl öncesinden tasarlamaya ve yaşamaya başlamıştı. Zâten kendi yaşantılarının getirdiği çatışmaları eserlerinde bir daha yaşatıp eleştirmek, bu suretle onların üstüne çöken ağır baskılardan sıyrılmak, Ömer Seyfettin'in, eser vermekte de, yaşamını sürdürmede de kullandığı eski bir teknikti.

Ömer Seyfettin, kendini büyük bir gerginlik içinde herşeyi koparıp atmağa götüren bir çatışma sonunda, 5 Eylül 1918 de, içgüveysi olarak girdiği kayınpederinin evinden ayrıldı. Artık hoşlanmadığı, tahammül edemez bir hâle geldiği yalnızlık ve bekârlık hayatına yeniden döndü. Bu ayrılığın, Ömer Seyfettin'i, kendi sanısından çok fazla üz-

düğünü ve sarstığını görüyoruz. Bunu «7 kânunvevel 1917 - 4 Eylül 1918» tarihleri arasındaki duygu ve düşüncelerini, yaşamının başlıca olaylarını yazdığı anı defterindeki geniş açıklamalardan da anlamaktayız:

«...birdenbire hiddetlendim. Gizli bir zulmu birden duyan bir dalgın isyânile kalktım. Lânetler okuyarak odama geçtim. Yazım, parasile geçindiğimiz bir tercemeydi. Ben, hem onun hayatı, saadeti için bir esir gibi çalışıyor, hem bir köpek gibi çalıştığım yerden kovuluyordum. Bu kadar tenezzüle sebep ne idi? Ben ki, dünyada kimseye eyvallah etmemekle iftihâr ederim. Mevkiiden, rütbeden, şereften vazgeçmişim. Bir insana 'rica ederim' demek bence imkânsızdır. Milyonlara garkolacağımı bilsem, en büyük bir adama bile bir ân başımı eğemem. Evdeki bu zollî hâlimin acılığını pek derin bir elem hâlinde duydum. İzzet-i nefsim kadar dünyada bence ne mukaddesti? Gözlerim karardı. Çabucak giyindim. Kendimi sokağa attım. Ablama uğradım. Mevgüldü. Vapura koştum. İstanbul'a geçtim. Sarıyer'e, babama gittim. O gece orada yattım. Ertesi günü tekrar Kadıköyü'ne döndüm. Eve gitmeden Cânîp'e uğradım.

— Ayol, sen evde kavga mı ettin?
Diye sordu, inkâra kalktım.

— Hayır, niçin soruyorsun?
Dedim.

— Dün gece seni aradım. Kapının üstündeki pencereden kayınpederin bana pek fenâ muâmele etti. 'Burada Seyfettin fâlân yok...' dedi. Adetâ beni kovdu.

— Yaaa!..

— Evet...

— Câlîbe'yle biraz dargınız da..

Başka tafsilât vermedim. Fakat ben, evde olan mâcerâyı hattâ babama söylememiş, hissettirmemişken, benim en yakın arkadaşına, isminin böyle muhakkar bir suretle tekrarlamış, beni şüpheye düşürdü. O gece yine eve gitmedim. Artık bir 'içgüveysi' gibi oturamazdım. Zâten buna benim mizâcım müsâit değildi. O gece ablamda yattım. Ertesi günü ablamın hademesiyle eve şu mektubu gönderdim. Takriben şöyle yazmışım:

Azizem Cálibe!

Çok rahatsızım. Onbeş yirmi gün kadar Sarıyer'de oturacağım. Zâten dün gece de babamın yanındaydım. Benim yazlık esvapları, bir kaç kaftan çamaşır filân bavula koy. Bir saat sonra hademe gelip alacaktır.'

Hademe cevap olarak 'Onlar şimdi birisini göndereceklermiş, bekleyiniz.' havâdisini getirdi. Bekledik. Ben bekleyemedim. Cânip'le Kızıltoprak'a doğru gezmeğe çıktım. Dönüşte ablamın evi önünde Ömer'e rast geldim. İçeri aldık. Daha ben bir laf söylemeden, Ömer, cebinden nişan yüzüğünü çıkardı.

— Boşasın, herşeyden vaz geçtik, diyorlar.

Dedim. Ben, bu beklenilmez tekliften şaşaladım. Ama tereddüt etmedim. Hemen parmağımdan nişan yüzüğünü çıkararak:

— Zâten ben de bu fikirdeydim.

Diye uzattım. Ablam ağlamağa başladı. Ömer, zaten karımınla mizâcımın uymadığından bahsediyor, benim için ne kadar hakâretli lâflar söylediklerini aynıle anlatıyordu. Cânip, boşanmağa râzı olmuyordu.

— Böyle şey olmaz, böyle şey olmaz!

Diye, bana, evde boş kâğıdım yazdırmadı. O gün geçti. Ertesi gün yine ablama gelen Ömer'e:

— Ben bir kere Cálibe'yl görmek isterim. Kendisine bir sözüm var. O vakit istediği boş kâğıdını yazarım. Dedim. Zannedersen daha ertesi günü, öğleden sonra, Cânip'le Kadıköyüne inerken Ömer'e rastladık.

— Ben de size geliyordum.

Diye yaklaştı.

— Haydi gidelim.

— Şimdi nereye? Cálibe akşama doğru bize gelecek.

— Biraz gezeriz. Mühürdar'da otururuz.

Teklifinde bulundum. Aşağı indik. Traş olduk. Sonra Mühürdar Gazinosu'nda rakı içtik. Saat beşe doğru Cânip'le gazinoda bırakarak Ömer'le Merzuka Hamm'm evine doğru yürüdük. Artık barışacağımıza katliyen kanaatim vardı. Üç gün, karımı, mantık yoluna getirmiş sarıyordum. Evde Ömer'in karısı yanıma geldi. Can alacak bir

yerinden vurulmuş gibi mahzûndü. Onunla biraz konuştuk. Meğer Cálibe de kapıda bekliyormuş. Ben:

— Artık geç oldu, gelmiyecek.

Diye kalkarken, içeri girdi. Sâkindi. Fakat tamamilen salınevi idi. İkbal, bir ân dışarı çıktı. Yalnız kaldık. Ben 'Erenköyü'nde tuttuğum köşkte benimle beraber gelmesini' teklif ettim. Annesinden, babasından ayrılamıyacağını söyledi. Sararmış, solmuş, zayıflamış, küçülmüştü. Ama artık benim için o eve girmek imkânı yoktu. Bunu anlıyamıyordu. Nihâyet Ömer'in birliğinde getirdiği kâğıda 'Refikam Cálibe Hanımı tatlık ettim.' cümlesini yazdım. Kalktım. Vedâ ettim, yürüdüm. Cálibe son derece sâkindi. Zavallı İkbal pek heyecanlıydı. Ömer, köşebesasına kadar beni geçirdi.

— Hayırlısı olsun, merak etme!

Diye bir de teselli vermek istedi.

— Adanm sen de...

Gibi güldüm. Ellini sıktım. Ayrıldım.

Ertesi sabah erkenden kendimi Sarıyer'e attım.

İki ayım sessiz azaplar, ızdıraplar içinde geçti. Tenha yaşamağa ihtiyâcum vardı. Nihâyet işte bu yalıya kendimi attım. Şimdi bir hizmetçinin vücûdu bile huzurumu bozuyor. Mümkün olsa onu da savacağım. Yap yalnız yaşayacağım.

Onun toplu eserleri arasında bir hikâyesi vardır ki, bir arkadaşının tavsiyesi üzerine, Boğaz'da Kireçburnu'na giderek tutkunluğundan kendini kurtaran birisi anlatılmaktadır. «Baharın Tesiri» adını taşıyan bu hikâyeyi, Ömer Seyfettin, tam bu sıralarda yazmış ve yayınlamıştı.¹⁰ O sırada Sarıyer'da «Hüseyinağa mahallesinde 38 numaralı hânedede mükm piyâde binbaşılığından mütেকait Ömer Şevki Bey»in evinde kalıyordu.

Onun, yukarıda sözünü ettiği pembe boyalı yalı, Manastır'daki kumandanı Câvit Paşa'nın, Kalamış Koyu'nda, deniz kenarındaki küçük köşklerinden biriydi. Ömer Sey-

fettin, hayatının son iki yılını içinde geçirdiği bu küçük köşke «Münferid Yalı» derdi. Yandaki sokakta, bir başka evde de Ali Cânip annesile oturuyordu. Ömer Seyfettin'in son sığınağı bu küçük ve zarif yapı, sonradan yarıp küllü oldu.

Ömer Seyfettin'in, bu ayrılıktan nasıl sarsıldığını, tâ yüreğinden yaralandığını, o tarihlerdeki duygu ve düşüncelerini yansıtan yukarıdaki anılarından anladığımız gibi, aynı noktaya arkadaşlarından Yusuf Ziya Ortaç da değinmektedir:¹¹

«...Bu ayrılıktan çok yaralıydı Ömer. İlk kere şikâyet etti. Bir kere:

— İçim sıkıyor... Ama zamanla geçer, değil mi?...
Diye, bir kere de eski karısı yeni kocasıyla yalısınım ö-
nünden kâhkâhalar atarak geçtiği gün...»

15. «Düzenli Hayat ve Aile Yuvası Özlemi - Ömer Seyfettin Evleniyor - Aile Yuvasında Bir Kaç Yıl - Karısından Ayrılıyor - Bekârlığa Dönüş» arabölümünün dipnotları:

- 1) Ali Cânip Yöntem, Ömer Seyfettin (1884-1920). Hayatı, Karakteri, Edebiyatı ve Ideali ve Eserlerinden Nümuneler. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 20
- 2) Kaybolan anı defterlerinden birinde bulunması ve 17 aralık 1913 tarihlerini karşılaması gereken bu notlar, Ömer Seyfettin'in eser verme sıkıntısı çektiği son günlerinde yazdığı bir hikâyesinde kullanılmıştı. Ömer Seyfettin, böyle sıkışık zamanlarında sık sık anı defterlerindeki notlarına baş vurarak hikâyeye yazardı: «Niçin Zengin Olmanış?» (Büyük Mecmua, No 3, 20 mart 1919) gibi. »
- 3) 17 aralık 1913 tarihinde Ali Cânip'e yazdığı mektubunda, annesinin hastalığını bildiriyor, «ve galiba ölecek» diyordu. Son anı defterindeki 4 eylül 1913 tarihli bir notunda ise «beş sene evvel annem öldü» demektedir. Beş yıl öncesi de 1913 yılının yine aynı aylarına rastlamaktadır. O hâlde Ömer Seyfettin'in annesi, 17 aralık 1913 den pek az sonra ölmüş, oğlu, esirlikten dönüşünde onunla pek az oturabilmişti.
- 4) Öğretmen Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952.
- 5) Öğretmen Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952. Bu Ömer Bey, onların ayrılmalarında da aracılık edecektir. Son anı defterinde anlatılan bu husus metne alınmamıştır.
- 6) Aka Gündüzle Konuşmalar: Ankara - Keçiören, 7 ağustos 1953.
- 7) Ömer Seyfettin, kızının doğumunu o sabah okuduğu «Tevsîr-i Efkâr» gazetesinin kenarına kuruşun kalemle ve kendi el yazısı

ile kaydetmiş; 20 aralık 1916. Bu gazeteyi kızı Güner Elgen başına vermişti.

- 8) Aka Gündüz'le Konuşmalar: 7 ağustos 1953, Ankara - Keçiören.
- 9) Son anı defterinde 7 kânunevvel 1917 tarihli not.
- 10) «Baharın Tesiri» (Büyük Mecmua, 8 mayıs 1335/1919. No. 6).
- 11) Yusuf Ziya Ortaç, Portreler, - İstanbul: 1960, s. 124.

16. Kadıköy Toplantıları - Münferit Yalı'da Bekârlık Günleri - Fıkraçı Ömer Seyfettin - Mütâreke Günlerinde Hayat

Ömer Seyfettin'in çocukluğu, öğrenim yılları, İzmir ve Rumeli'deki hayatına değinen yeterli bilgileri derliyerek yukarıda vermiştik. Onun gündelik yaşayışında daha iyi beliren kişiliğine ve sanatına ışık tutan davranışlarındaki ayrıntıları, 1914 ten sonra çeşitli kimselerin onun İstanbul'daki yaşayışını anlatan anıları ve tasvirlerinde bulmaktayız.

«Münferit Yalı»daki bekârlık günleri, karısından ayrıldıktan sonra hastalanıp Haydarpaşa Hastahânesi'ne kaldırılacağı son günlerine kadar sürmüştür. Bir aralık karısı ile barışıp «ayrı bir evde, ayrı bir hayata» başlamayı umduğu günler de olmuştu.¹ Karısından ayrıldıktan sonra (5 eylül 1918) altı ay kadar büyük sarsıntılar geçirmiş, yaşama düzeni sarsılmış, memleketin üstüne çöken felâketlerle daha da ağırlaşan mânevi bir yıkıntının baskısı altında dört ay kadar elini kaleme bile sürememiş, yazı yazamamış, «zatürrie» geçirmiş, anı defterindeki kendi ifâdesine göre «ölürken dirilmişti».²

Arkadaşlarının aracılık ettiği barıştırma teşebbüsleri iyi sonuç verdi miydi? Bunu iyice bilemiyoruz. Halit Fahri şunları anlatıyor:³

«Bunlar dargınlar. Bir arkadaş evinde yüz yüze getirdik. Câlîbe Hanım'la barıştırmağa çalışıyoruz. Bunları öve koyduk. Cânîp'le dışarıda bekliyoruz. Evde bir buçuk saat konuşuyorlar. Bazan sesleri yükseliyor. Bu sohbet uzadıkça Cânîp ellerini uğuşturuyor, «Oh, oh, oldu cancağızın!» diyor. Bir de Ömer dışarı çıkıyor ki, kesin olarak artık birleşmeğe karar vermişler. Cânîp, bu işe şaşkınlıkla kaldı. Meğerse Câlîbe Hanım o sırada bir doktorla tanışmış.»

Elimizde bulunan ve 15 ocak 1918 tarihini taşıyan üç fotoğraf (iki tanesi çocuklarını ortaya almış olarak karı koca, bir tanesi de yalnız çocuk) onların ayrılışlarından beş ay sonra yanyana geldiklerini gösteriyor.⁴

Onun, bu yalnızlık günlerinde, eski arkadaşı Ali Cânîp'le sık sık, o devrin sanat ve edebiyat adamları ile arada sırada, Kadıköy dolaylarındaki gezinti yerlerinde dolaşıyor, bazan da «Müferit Yalı»da buluşup sohbet kaynatıyorlardı. Bu günlerdeki yaşayışı kadar, mizâcının olaylara yansıyan tasvirlerini de, ölümünden sonra arkadaşlarının yazılarından öğreneceğiz.

O günlerde, yakın arkadaşı Ali Cânîp de, ona yakın bir yerde, «Müferit Yalı»dan biraz daha ileride, Fenerbahçe'ye çıkan ara yolda, Züheyri-zâde Ahmet Paşa mirâsçilerine âit bir ev kiralamış, annesiyle birlikte oturmakta idi. Ömer Seyfettin, yalıda tek başına yaşıyor, hemen her akşam Ali Cânîp'e uğruyor, birlikte yemek yiyorlar, gece yarısına kadar konuşuyor, okuyor ve yazıyorlardı. Gündüzleri dersleri olmadığı günlerde de «Müferit Yalı»da birleşiyorlardı. Zaman zaman baskın verip bekâr evinin düzenini altüst eden, o günlerin bohem davranışlı, öncül sanatçılarından başka, Ahmet Râsim, şâir Salih Zeki (Aktay), Yusuf Ziyâ (Ortaç), Cavit Paşa'nın dâmâdı Fuat Köprülü, Reşat Nuri (Güntekin) gibi itibârlı ve derli toplu kimseler de, zaman zaman ona konuk olarak geliyorlardı.⁵

1916 - 1920 sıralarında Kadıköy - Erenköy arası, bir «şâirler ve yazarlar beldesi» durumuna gelmişti. İstanbul'un başka semtlerinde de bazı edebî mahfiller ve çevreler vardı. Bâbüâlî'nin gazete ve dergi idârehânelerine, Divanyolu'nun ünlü kiraâthânelerine, Sirkeci'nin bazı lokanta ve birahânelerine uğruyorlar, akşamları ve geceleri aynı vapurda birleşip «köye» dönüyorlar, sonra da evlerde buluşup geç vakitlere kadar içip sohbet ediyorlardı.

Mehtâpsız gecelerde evlerinde sohbetler düzenleyenler arasında, sofrasında bol bol baharlı yemekler yenilen Ali Nâci, o sıralarda Kızıltoprak'ta oturan, tâ Mütâreke yıllarına kadar yayınlıyamadığı «Nurbaba» romanı üzerinde çalışan Yakup Kadri'yi de saymak gerekiyor. Altıyolağzı'ndaki «Şemsitâp Mahallesi»nde, altmışbeşlik ihtiyar Ermeni matmazeli Eliza Hanım'ın evinde pansiyoner olarak oturan Halit Fahri'nin odası da, genç yazarların sık sık toplandıkları yerlerdendi. Ömer Seyfettin, sıkılıp bunaldığı akşamlar bu arkadaşlarından birinin evine gelir, sevinçle karşılanırdı. Halit Fahri, onun bu ziyâretlerini hatırlıyor, anılarında ona önemli bir yer ayırıyor:⁶

«Ölümünden onbeş gün evvel bir akşam, 1920 yılının karlı bir şubat akşamı, Kadıköy'ünde, Altıyolağzımda, Şemsitâp Mahallesi'nde oturduğum pansiyonda beni görmeğe gelmişti. Pansiyoncu matmazel Liza, evlenmemiş, iyi kalpli, yaşlı bir kadıncıydı. Gaz sobasının ısıtmağa yetmediği odaya tepeleme ateş dolu bir mangal getirmiş, Ömer buna çok memnûn kalmıştı. Mangalın başına oturmuş, konuşuyorduk. Bir aralık pencerenin önündeki küçük maroken bir ilt gözüne ilmişti. Bunu, sahhaflarda bir dükkândan yeni almışım.

— Ne okuyorsun?

Dedim.

— Şeyh Gâlib'in «Hüsni ü Aşkını».

Gözleri parladı, kitabı aldı ve rastgele bir sayfasını açıp okumağa başladı:

Bir deşt-i siyeh-te oldu gümrâh.
Yeldâ-yı şifâ, belâ-yı nâgâh.
Bir deşt bu kim neüzubillâh,
Cinler cirit oynar, anda her gâh.

Böyle üç dört nusra' okuyor, sonra iskemlesinden doğrularak biraz da hayret belirten bir heyecanla meşhur cancağızımlarını arka arkaya sıralıyordu. Bir taraftan, Şeyh Gâlip'in hayâli sanki karşısına dikilmiş gibi, elini uzatıyor, sakalını okşuyordu.

— Hay sakalını sevsinler, cancağızım, neler de yazmışsın!

Diyordu. Ah o gece Ömercelğin bütün neşesi bir bakıma nasıf da yerindeydi. Hiç ölecek adama, hasta adama benziyor mu idi?

Şeyh Gâlip'in, bu kitabı ile divân edebiyatına getirdiği yepyeni teşbih ve hayâllerle sembolizmi bir hayli öğütükten sonra, daha neler konuştuk, hatırlamıyorum. Vakit gece yarısına yaklaşırken kalktı. Ona hiç çirkinlik vermiyen çiçek bozuğu yüzü derin bir ferahlıkla aydınlanmış gibiydi. Kalamış Koyu'ndaki - simli apartmanlarla dolu olan - Bostan'ın ortasında, oturduğu eve gitmek için elimi öyle sıktı ki, hâlâ o sıcaklığı avucumda hissedirim.»

Faruk Nâfiz ve Cemil Senâ'nın Kuşdili'nde, dere kenarındaki pansiyonlarında da toplanılırdı. Kızıltoprak'ta, Papaz'ın Bağ'ındaki bir odada oturan Ahmet Râsim, şair ve sosyoloji amatörü, Ahmet Hâşim'in hemşerisi Hâşim Nâhit, nükteleri ve herkesi kırıp geçiren lâtifelerile renkli arkadaş meclislerinin neşesi, o sıralarda küçük hikâyelerle dikkati çeken spiritüel hikâyeci Fahri Celâl, kelebek gözülüğünün altından müstehziyâne bakan Ali Cânip, canlı ve şakacı içtenliği ile arkadaş canlısı Ömer Seyfettin, muziplikleri ve ortalığı karıştıran haşarılıkları ile tanınmış Yusuf Ziya, doğuştan fıkracı Reşat Nuri, bu sohbetler ve içkili toplantıların gedikli müşterilerindendi. Hatta bir aralık, o günlerin genç yazarları arasında büyük saygı gören

Ömer Seyfettin'in bazı resimleri, hele göğüsten yukarı olanları insanı şaşırtır. Onun gövdelli ve iri yarı bir adam olduğu vehmini uyandırır. Hele onun Çanakkale savaşı sırasında yazdığı epik temalı hikâyelerini okuyanlar, yazarının orta boylu, nârin, atlet yapılı bir kimse olduğunu düşünemezler. Bu resminde, onu, oldukça zayıf ve nârin, gerçek yapısı ile görüyoruz. Bu resmini esirlikten döndüğü sıralarda, Birinci Dünya Savaşı arifesinde çektilmişti.

ve buldukları meclislerde «**edepli ve terbiyeli**» oturan Yahya Kemal de Kadıköyü'ne taşınmış, Altıyolağzı'na yakın bir sokakta kocaman bir eski evin kocaman bir odasını kiralamıştı.

Kalamış'ta, Bostandibinde, tek başına, kıyıya sokulmuş olan «**Münferit Yalı**»nın yeri biraz sapa düşüyordu ama, çoğu yaz akşamlarında bir kaç kişiyle gezintiye çıkıp, oradan buradan takılanlarla kocaman bir kâfile hâline gelen arkadaşlar grubu, eninde sonunda dönüp dolaşıp, Ömer Seyfettin'in kapısına kadar gelip dayanırlardı. Halit Fahri, vakitsiz gelip odasını işgâl eden arkadaşları yüzünden Ömer Seyfettin'in, bütün geceyi bir başka yerde, yahut Kalamış kıyılarında sabaha kadar mehtâp seyrâmı yapmak, gün doğumunu da seyretmek zorunda kalışlarını şöyle anlatmaktadır:⁷

«...Cânîp, kısa boyunun üstünde bir parmak yükselmeğe çalışarak gözlüğünün altından müzîp bir gülümseme ile Ömer'e bakarken hissederdik ki, zarif ve eğlenceli bir mâcoranın hikâyesi anındayız. Ömer, ya bir kitapçaya kızmıştır, yahut Kalamış'taki - sonradan yanan - bostandibinde, tek başına kıyıya sokulmuş evinde, bir gece evvel misâfiri olan bir arkadaşına! O arkadaş, kapıyı kapadıktan sonra anahtarı cebinde unutarak gitmiştir. Ömer, eski arkadaşı Cânîp'in bakışından derhâl çıkar, telaşlı kol hareketleri ve yüzündeki tiklerle kapıdaki misâfir dostundan bahsederek:

— Cancağızım, derdi, böyle arkadaşlık olur mu? Ben sabahleyin erken çıktım, o evde kaldı. Anahtarı söylediğim yere bırakmadan çekmiş postayı... Artık bugün İstanbul kazan, ben kepeç, onu aramalıyım, cancağızım!»

İyi kalpli Ömer Seyfettin, geçirdiği hareketli ve yıpratıcı hayatın bedeninde biriktirdiği yorgunluk, üst üste yığılan ve gittikçe de artan üzüntülerin verdiği bir bezginlik içinde, kendisine gerekli olan yalnızlığı özler, buna gayret eder, düzenler kurmağa çabalarsa da, yaradılışından gelen

bir sürüklenişle arkadaş ve insan canlısı, aslında bir «**Kabalık adamı**» idi. O kadar ayrıntılarına varıncaya kadar tasarladığı keşiflik hayatı, onun aklına yatkın, ama kişiliğine çok yabancıydı. Her seferinde iyice kızmasına, bu tasası, hattâ patavatsız bohem döküntülerinden kendisini koparma kararı vermesine rağmen, arkadaşlarına kapısını açmamazlık edemez, yüzünü kızdırıp kimseleri reddedemezdi:⁸

« — Alle mutfağından sofer tasile bana gönderdikleri yemeleri de yiyorlar. Afiyet olsun, ama şu çıkıp giderlerken kapının üstüne tebeşirle acâlp çizgiler çekmelerine fenâ hâlde kızıyorum. Bir daha bu enâyillîği yapmayacağım!»

Fakat üç gün sonra yüzüne gülen bir başka arkadaşına dayanamaz, bir kere daha anahtarı da, evi de teslim ederdi...»

Halit Fahri, Birinci Dünya Savaşı sonu ve Mütâreke'nin başlarında, Kadıköyü'nde birleşen yazarların, ev toplantılarının dışında, gezip dolaştıkları yerlerden de söz ediyor. Moda gazino ve birahâneleri, çoğunun geçim darlığı içinde kıvranmaları, üç ayda bir çıkan maaşlar yüzünden semtine uğranacak yerlerden değildi elbette. Moda ve Şifâ kıyıları, Fenerbahçe ve Kalamış koyları, Altıyolağzı'ndan Keresteciler'e doğru inen dar yokuşun başındaki Çavuş'un küçük ahçı dükkânı, Kadıköy İskelesi'nin karşısındaki Acem'in Kahvesi, Şifâ'daki bakla tarlasının ucunda Yervant'ın Kır Kahvesi.

«Şifâ'da Ahmet Râsım'ın gedikli olduğu bir kır kahvesi vardı ki, şimdiki Riviera Otel'i'ne inen sırtta idi. Kalamış Koyu'na bakan sırttaki bu kır kahvesi, çok güzel bir yerdi. Arkalıksız hasır iskemlelerde oturulur, burada içki de içilirdi. Ahmet Râsım'ın çilingir sofrası, grup vakti burada bir köşeye kurulur, üstâdın çovresal hiç bir gün boş kalmaz, edebiyatçılar toplanırlardı. Ömer Sey-

fettin de, dil ve üslûbunu çok sevdiği Ahmet Râsim'e oturmak için sık sık bu bahçeye gelirdi.»¹⁰

Sonra, Kuşdili'nde, dere kenarındaki meyhâneler, saatlerce taban teperek yaptıkları gezintiler, kıtı kıtına denkleştirilmiş kuruslarla ödenmiş bir kaç duble birayla keyiflenmeler, paralı bir arkadaşın fırsat bulup ara sıra düzenlediği çilingir sofraları, kafalarına cilâ verecek, iğneli nükte teler savurtacak, dipsiz bucaksız eser taslakları çizdirtecek enerjiyi, yaşama sevincini onlara vermeğe yetiyor, artıyordu. Paranın, imkânların azlığını, azgın neşeleri, bitmez tükenmez nükteleri, edebiyat tutkunlukları, biri bitmeden onu doğup tartışılan yeni eserlerinin, daha taslak hâlindeki bağıra bağıra ortaya döktükleri örnekleri, bol bol telâfi ediyordu. Sanatın, ilk denemeleri sırasında, yeni başlayan öncülerde görülen, o her yoksulluğu sevimli bir hâle getiren ateşi sarıyordu hepsini.

«...Müttâreke'nin ilk aylarında, ben daha Kadıköy'e geçmediğim tarihte, bir gece Ömer, bir kaç arkadaşla Kuşdili Çayırı'ndan geçiyormuş. Tatlı bir mehtâp varmış Bakmışlar ki, salaş tiyatrunun berisinde, bazı genç kızlarla delikanlılar kayık salıncaklarla kolan vuruyorlar. Hemen durup bu gece sefasına dalmışlar. Derken salıncaklar sallantıyı kesmiş, içindekiler inmişler. Üç güzel Ermeni kıza bu gökten inenler arasında... Kızlar yürümüşler, arkadaşlarından biri Ömer'e:

— Yâhû, demiş, şunlarla arkadaş olsak da dolassak... Acaba gelirler mi?
Ömer Donjuanca:

— Kolay, demiş, şimdi gider, ahbab olurum.
Ve gitmiş kızların yanına sokulmuş. Derken iri yarı iki Ermeni genci de sökün etmiş ve Ömer'le gece bakantalarının aralarına sokulmuş. Uzaktan Ömer'in harâretli harâretli bir şeyler söylediği, kızların sustuğu, yalnız iki Ermeni delikanlısının hiddetli hareketler yaptığı görülmüş. Nihâyet, Ömer, bunların yanından ayrılarak arkadaşlarına dönmüş.

Sormuşlar:

— Ne oldu? Korktun galiba?
Ömer Seyfettin, hiç tınmamış, gayet tabii bir sesle:
— Yok canım, demiş, işi siyâsete döktüler. Zaman nazik... İsrâf etmedim.»¹¹

Arada bir savrulup geçen arkadaş baskınlarının peşinden, sessizlik ve yalnızlık içinde, kendini yazılarına ve eser projelerine kapadığı uzun çalışma günleri de geliyordu. İşlerini çapaçul, yarı derviş, yarı serseri uşaklara gördürmesine rağmen, onları evin içinde yatırmıyor, yemeklerini abone olduğu bir âile mutfağından getiriyor, kışın soğuk gecelerinde ise, bir sokak ötedeki arkadaşı Ali Cânip'in sıcak yuvasına sığınıyor ve yatıyordu. Arkadaşı ve onun yaşlı anasının üzerinden eksik olmıyan dost ve müşfik yardımları, gecelerini biraz yaşanılabilir bir hâle getiriyordu. Hayatının bu son yıllarındaki sıkıntılarını, âile yuvası eksikliğinin o mizâçta ve yaştaki erkekleri çok etkileyen iç ezikliğini, bu ana oğulun eksilmek bilmiyen ilgileri biraz olsun avutuyordu.

Ali Cânip, onun ölümünden 45 gün sonra yayınladığı bir yazısında şunları anlatıyor:¹²

«...Çok yaşayacağım, babam gibi seksenimi bulacağım'der, ihtiyarlığına âit hıfzıssıha şartlarını şimdiden tasarları. Ellisinden sonra, kasım gelir gelmez, yatağa girecek, kışı sobalı odada ve yorgan altında geçirecekti. Herkese et yememesini tavsiye eder, kendisi de yemediğini söylerdi. Fakat eti istihâl istihâl, bol bol yerdi. İçki nâmina birşey kullanmazdı. Bâzân bir küçük bardak bira, yahut iki küçük kadeh rakı içerdi. Bir gece Ahmet Râsim Bey'le buluşmuşlar, üstâdın teşvikle olacak, biraz fazlaca kaçırılmıştı. Doğru bana geldi. Bir türlü yatağa yatıramadım. Bir kaç kere 'Hacı Kalkmaz, üşüyeceksin! Haydi yatağına!' dedim. Bu söz hoşuna gitmiş olacak ki, o sarhoş hâlle güldü, güldü. 'Ben Hacıyatmaz, ben Hacıyatmaz!' dedi. Kanapenin üstünde sızdı.

Herseyi sevimliydi, kendisine mahsus hasıslığı bile. Bir gün Bahçekapısı'ndan geçiyorduk. Bir portakal aldı.

— Hani bana Ömer?

Dedim, durdu, manava dedi ki:

— Cancağızım, şu efendinin boyuna bosuna göre bir portakal ver...

Zavallı adamecağız hem küçük bir portakal arıyor, hem kendini tutamıyarak kahkahalarla güllüyordu.»

Ömer Seyfettin'i yakından tanıyan, hayatının akışına bir yerden katılıp onunla bir süre yürüyenler, bütün Mesrûtiyet çağı edebiyatçıları, ölümü ardından bir çok fıkralar, içinden zekâ ve mizâh taşan, sâhibinin canlı ve özgür hayat anlayışını yansıtan anılar yazdılar. Bunlara bakınca, Ömer Seyfettin'in, bize hâs o eski sohbet adamı, fıkra yaratıcıları soyundan, yaşamayı sürekli bir mizâh açısından değerlendiren rûha sâhip olduğu görülmektedir. İşin ilgi çeken yönü, onun, hazır ve ezberlenmiş fıkraları değil, çevresinde olup bitenleri fıkra üslûbu ile ifade edişindeki ustalığıdır. Bizdeki ve batıdaki bir çok hikâyecilerde gördüğümüz, ağzına baktıran o sohbet adamlığını, mü-sâhipliği sanat seviyesine çıkaran «şifâhî anlatıcılık gücü», onda yüksek seviyedeydi. Ölümünün ardından her yerden böylesine sesler gelişinin, hazin yazıların şakrak fıkralarla dolup taşmasının nedenleri buradadır. Ömer Seyfettin'de, yazarlığının üstünde yürüyen, bütün özünü saran ve yaşamını kaplıyan bu fıkralılığın, eski meddâhlar ve kışahânların şifâhî anlatıcılığını, halkla iç içe doğan ve gelişen hikâyeye yaratıcılığındaki ocaktan gelişen hikâyeciliğimizin coşkunluğunu buluyoruz. Yaşadığı günlerde hiç bir olay yoktu ki, fıkralaştırmasın, mizâh yolu ile değerlendirecek hicvetmesin. Çok az raslanacak ölçüdeki fıkralılık gücünde bütün çağdaşları birleşiyorlar.¹³

«Münferit Yalı»dayken, işlerine yardım etsin diye tuttuğu «şağın hareketlerini küçük bir fıkra kılıfına sokuşun-

da, yazılı hikâyeye geçmeden önceki «ilk şekillenme basamağı»nı rahatça görebiliyoruz. Ömer Seyfettin'in bir çok hikâyelerinde böylece üçlü bir gelişmenin yürüyüşü ilk bakışta göze çarpıyor:~

1. Bir çatışma, bir olayın Ömer Seyfettin'in duyarlığına çarpması ve onu etkilemesi.

2. Bunu yalın dış gözlemden kendi hikâyeye mekanizmasına, fıkra yaratıcılığına aktarışı. Yaşanmış, etkilenme basamağına geçmiş gerçeği sanat gerçeği kılıfında yeniden kurma aşamasına getirmesi. Bu basamak «fıkra anlatma» safhasıdır. Ömer Seyfettin, ilk rastladığı arkadaşına fıkra anlatıktan sonra, yeniden işliyerek başkalarına da aktarıyor. Bazı durumlarda ilk basamağı da atlayarak, fıkra yaratıcılığına, başkalarının yaşantılarından girebiliyor. Ali Cânip'in ve ölümü üzerine arkadaşlarının anlattıkları fıkralarda, bunların zengin örneklerini görüyoruz.

3. Basamakta ise, bir süre fıkra biçiminde işleyip yaydığı yaşantıyı hikâyeye düzeninde yazıya da aktarıyor.

Ömer Seyfettin'in uşaklarına değinen fıkraları ise üçüncü aşamaya geçmeden kalmış, evrimini tamamlayamamış hikâyeye taslaklarıdır:¹⁴

«...Bir sabah beni pek neşeli karşıladı.

— Aman Cânip'çliğim, bir uşak tuttum, görme... Ayda üç lira vereceğim, otuz lira kazandıracak.

Dedi. Bu, orta yaşlı, şeytan gibi bir Rumdu. 'Ömer, dedim, bu herif biraz hiylekâra benziyor', 'Hayır' diye itiraz etti. 'Çok zeki.. Oltaya moltaya hâcet yok, balıkları elle tutuyor. Her gün lüfer yiyeceğiz.. Ne kâr, ne kâr...'. Ertesi günü Ömer mâtem içindeydi:

— Eyvah cancağızım, herif beni küll etti. Seksen okka kömürlü sekizyüz okka dedi, parasını da aldı, kaçtı, gitti.

Diye hayıflandı. Daha ertesi günü bana geldi.

— Bizim uşak tekrar geldi, beni yeniden dolandıracak, aman ne yapayım?

Dedi,

— Kovarsın, gider.

Dedim.

— Gitmiyor cancağızım, berbat bir şey.. 'Ben senden râzıyım, ayrılmam' diyor. Eve alamadım, yanımızdaki kulubede yatmağa karar verdim. Bâri ev sâhibine söyleyeyim de, kulubeyi yıktırayım...

...Bu uşağın sergüzeşleri ona günlerce sermâye oldu. Kimi görse, herfin dehşetini anlatıyor, onu masallardaki harâmilerin şekline sokuyordu...

Yine Ali Cânîp'in bir başka yazısında anlattığına göre, aralarındaki bu çekişme günlerce sürmüştü. Horlamasına, kapı dışarı etmesine rağmen, uşağından bir türlü kurtulamamış. Herif, evin yanındaki küçük kulubeye sığınmış, orada yatar kalkar, eve alınması için yalvarırmış. Bazı geceler Ali Cânîp'le birlikte otururlarken, uşak, dışarıdan ağlar gibi mırıldanmağa başlarmış. Ali Cânîp, «Ömer, yine serenad başladı» diye şaka ederken, Ömer kızar, «Allah belâsım versin, Allah belâsım versin!» diye bedduâ edermiş. Sonunda Ömer, artık tahammül edemeyip ev sâhibine gider, yalvarır, kulubeyi yıktırır. Bir süre uşaktan kurtulur, ama bir gece yine Ali Cânîp'le otururlarken, tavanda bir gürültü olur. Ali Cânîp, «Eyvah Ömer, senin uşak galiba dama çıkmış, kiremitleri kaldırıyor, içeri girecek» diye kışkırtınca, Ömer, telâşla dama seslenmiş, cevap alamayınca da «Aşağıya in, evi yakar, seni kebab ederim» diye tehdit etmiş. Yine cevap alamayınca elektrik feneri ile balkondan uzanarak damı iyice araştırmış, kimseyi bulamamış, ama ürkmesi ve telâşlanması da bir kaç gün geçmemiş.¹⁵

16. «Kadıköy Toplantıları - Münferid Yalı'da Bekârlık Günleri - Fıkracı Ömer Seyfettin - Mütâreke Günlerinde Hayat» bölümünün dipnotları.

- 1) Anı defterindeki son not: 4 teşrinsâni 1918 - «Mütâreke oldu. Arap vilâyetleri gitti. Boğazlar bir kaç güne kadar açılacak. Ben karımla barıştım. Ayrı evde, ayrı bir hayata başlayacağız. Bakalım ne olacak?»
- 2) Son anı defterindeki 3 eylül 1918 tarihli notun baş tarafları: «Heyhât... Altı ay, yarım sene içinde ne edîşliklik!.. Bu altı ay içinde çok ızdırâp çektim. Zatürre oldum. Ölüirken yine dirildim. Dört ay var ki, bir satır yazı yazmadım...».
- 3) Halit Fahri Ozansoy'la Konuşmalar: 5 şubat 1966.
- 4) Bu fotoların 14 numaralı bölümde, küçük Güner'in bir yaşındaki durumunu gösteren, arkasında Ömer Seyfettin'in el yazısı ile «Fâhire'nin tamam bir yaşındaki tasviri - 15 kânunsâni 1918» kayıtlı bir başka resmi de var.
- 5) A. Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 28.
- 6) Halit Fahri Ozansoy, Ömer Seyfettin (Tercüman gazetesi, 10 mart 1965).
- 7) Halit Fahri Ozansoy, Edebiyatçılarımız Geçiyor. Kanaat Kt. - İstanbul: s. 46.
- 8) Aynı eser, s. 47.
- 9) H. F. Ozansoy'un bana anlattığına göre kapının arkasına tebeşirle boynuz resimleri yaparlarmış: 5 şubat 1966.
- 10) Valâ Nurettin'le Konuşmalar: 19 nisan 1964.

- 11) H. F. Ozansoy, Edebiyatçılarımız Geçiyor, s. 46-48.
- 12) Ali Cânîp, Ömer Seyfettin İçin (İnci mecmuası. No. 16, 1 mayıs 1336).
- 13) Aka Gündüz'le Konuşmalar (1 mart 1953): «Ömer fıkracıdır, ama fıkrayı hâdiselerden bizzat yaratırdı.» demektedir. Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952.
- 14) Ali Cânîp, Ömer Seyfettin İçin (İnci mec. No. 16. 1 mayıs 1336).
- 15) Ali Cânîp, Ömer Seyfettin (Resimli Ay mec. Mart 1927).

17. En Verimli Çağı - Yorgunluk ve Bezginliği Yenişi - Her Hafta Bir Hikâye - Hikâye Kaynakları - Olayları İzliyen Bir Hikâyecinin Tasarıları

Yukarıdaki bölümlerde verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Ömer Seyfettin, esirlikten dönüncüye kadar sürekli bir yazı ve yayın yoluna girememiş, 1913 yılından başlayarak yazdığı hikâyeleri de, güçlü ve verimli bir yazma ve yaratma düzenine girdiğini gösterecek sayılara ulaşmamıştı. Esirlikten döndüğü 1913 yılında ancak 9 hikâyeye yayınlamış, 1915 ve 1916 yıllarında ise bilemediğimiz nedenler yüzünden hiç bir hikâyeye yayınlamamıştı. Onun, ancak 1917 yılından ölümüne kadar süren (mart 1920) üç yıllık sürekli çalışmalarıdır ki, bugün elimizde bulunan toplu eserlerindeki hikâyelerinin çoğunluğunu ortaya koymasına imkân vermiştir.¹ Arkadaşı Ali Cânîp (Yöntem), onun ilk önce «Muallim Ahmet Hâlit Kitabevi» tarafından yayınlanan toplu eserlerindeki hikâyelerin 114 tane olduğunu, iki bitmemiş romanile kaybolan bazı hikâyelerinin bu sayının dışında olduğunu bildiriyor.² Yine aynı kitabevinin 1956 yılından başlayarak yaptığı yeni bir baskıda 125 tane hikâyesi dergi ve gazetelerden derlenmiş, toplu eserleri, yeni bir düzene konulmuştu.³ 1962 - 64 yılları arasında yayınlanan üçüncü yeni toplu eserlerinde ise, yine kıyı köşede kalmış hikâyeleri de derlenerek 10 ciltlik toplu eserlerindeki

hikâye sayısını 135 e yükseltmek mümkün olmuştu.⁴ Ömer Seyfettin, bütün bu hikâyelerinden 27 tanesini 1908-1914 yılları arasındaki devrede yazdığı hâlde, 1917-1920 yılları arasında 91 tane hikâye yazmış ve yayınlamıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarına doğru, onun, en verimli devresine girdiğini açıkça görüyoruz. Ömer Seyfettin'in, bir hikâyeci olarak edebiyatımızda aldığı önemli yerin temeli, bu son üç yıl içindeki çalışmalarla kuruldu. 1917 yılında 22, 1918 de ise 23, 1919 da yaratma gücünün zirvesine çıkarak 39 hikâyeye ulaştı. Yenilgiye karşı kalemle direnme anlamına gelen bu çabasından sonra, ölüm yılı olan 1920 de ise ancak 7 hikâyeye yazabildi. İçine hayatının bu son devresinin anılarını yazdığı defterdeki 7 aralık 1917 tarihini taşıyan bir notunda, o tarihe kadar 112 hikâyeye yazdığını, bunlardan ancak 50 tanesinin yayımlandığını söylemektedir.⁵ Hikâyelerinin ilk yayın yerlerine göre düzenlediğimiz kronolojik listeye göre (kitabın sonunda) onun söylediği bu sayı, «Büyücü» hikâyesine kadar yayınlamış olduğu eserleridir (6 aralık 1917, Yeni Mecmua). Yayılan ilk hikâyesi olan «İki Mebus» tan başlayarak (Âşiyân dergisi, cilt 1, no. 10, 6 kasım 1324/1908) bu tarihe kadar gelen, çeşitli yerlerde çıkan hikâyelerini gözden geçince, ancak 47 sayısını bulabiliyoruz. Geriye kalan üç hikâyeye de, onun, «Sabah» gazetesinde yayımlandığını haber verdiği ilk hikâyesinde olduğu gibi henüz ele geçmemiştir.⁶

«...İlk hikâyem tam onaltı sene önce 'Sabah' gazetesinde çıkmıştı. Unvânı 'İhtiyarın Tenezzühü' idi. O vakitki sansüre uydurmak için erkek olan kahramanı kadın yapmışlar, padişaha yorulmasın diye içinde bir tane olsun ihtiyar kelimesi bırakmamışlardı...»

Anı defterindeki bu kayıtların tarihi 7 aralık 1917 olduğuna göre, Ömer Seyfettin, ilk hikâyesini 1901 yılında yayınlamış oluyor. O sıralarda henüz «Mekteb-i Harbiye»

nin ikinci sınıfında bulunuyordu. Kendi verdiği sayıdan eksik kalan bu üç hikâyeyi, ya biz - bütün taramalarımıza rağmen - Meşrûtiyet'ten sonraki basında bulamadık, ya da ele geçemiyen bu ilk denemeleri arasında bulunacak; belki de kimliğini saptayamadığımız bir takma adın arkasında gizlenmiş duruyor⁷ Onun verdiği bu sayının doğruluğu, hazırladığımız kronolojik listeden de anlaşılmaktadır. Yine aynı defterdeki anısında, yazdığını bildirdiği 112 hikâyeden geriye kalan 62 hikâyenin durumu üzerinde, yine kendisi bilgi vermektedir:

«...ben şimdiye kadar 112 hikâyeye yazmışım. Bunların mecmualarda ancak elli tanesi çıktı. Defterlerde yazılı, elden ele gezen hikâyelerime gelince, bunları neşretmek işime gelmez. Bazısı çok açıktır. Bazısı zülfü yarı koparacak kadar serttir. Açık hikâyelerden «Tecrübe, Duvar Saati...» gibi bir kaçını müstefar imzayla matbuâta verdim...»

Ölümünden bir yıl kadar önce kızkardeşi Güzide Hanım'ı evinde ziyaret ettiğimde, onun, bu elden ele dolaşan ve yayınlanamayan hikâyelerinden bir kaçını, binbir kuşku ve titizlikle bana uzattığı bir defterin içinde gözden geçirmek fırsatını bulmuştum. Birinci Dünya Savaşı sonunda yayınlanan edebiyat karışımı mizâh dergilerinde çıkan yazılara, Ömer Seyfettin'in küçük hikâyelerine de yer veren, Sedat Simâvi'nin yayınladığı «Diken» dergisindekilere benzer eserler olmalıydı bunlar.⁸

Ömer Seyfettin'in ölümünden sonra elimize pek fazla birşey geçmedi. Terekesinden çıkan bir kaç yarım kalmış hikâyeyi de Ali Cânîp yayınlamıştı.⁹ Ancak «Efruz Bey» roman serisinden «Asilzâdeler» adını taşıyan bir tam hikâyesi, ölümünden sonra «Vakit» gazetesinde yayımlandı (1-10 temmuz 1926). Bunu da ölümünden önce gazeteye bırakmıştı. Böylece Ömer Seyfettin'in terekesinde, yayınlamak üzere hazırlanmış hiç bir tam eseri çıkmamış oluyor.

Arkadaşları arasında ve Bâbüali çevresinde «yazı deposu ve stoku» yapmakla ün salmış bir yazarın ölümünden sonra yeni eserlerinin yayınlanmayışının nedeni, bütün hazırlıklarını ve yazı deposunu 1919 yılı sonuna kadar tüketmiş olmasındaydı.¹⁰ Hastalanmağa başladığı son günlerinde, Ali Cânîp'ten ve annesinden, yazılacak konular istemesi bunun en açık bir delili idi. 1919 yılı içinde yazdığı 39 hikâye, onun yazı temposunu birdenbire artırdığını, ayda üç hikâye yazmağa giriştiğini, bazan da haftada bir hikâye yazıp yayınlıyacak kadar kendini sıkıştırdığını gösteriyor. Bunun bir başka nedeni de, eylül 1918 den sonra «Merkez-i Umûnû»den ayrılıp kendini evine, derslerine ve yazılarına kapamak zorunda kalışdır. Savaş kaybedilmiş, Mütâreke'nin yığınlığı herkesi sarmış, İstanbul işgâl edilmiş, İttihat ve Terakki ileri gelenleri kaçmış, geride kalan parti sorumlularından ele geçebilenlerin tevkif edilip mahkemeye ve ipe çekildikleri büyük kargaşalık yılları gelmiştir. 1918 yılının eylül ayından başlayarak mart başına kadar 6 ay ve bütün 1919 yılı, onun artık bütün umut ve yaşama geleceğini yazıdan beklediği, yazıya koşulduğu, kendini bu amaçla disipline soktuğu, bir buçuk yıllık bir devredir. Bu süre içinde haftada ortalama bir hikâye yazma çabasıyla kendini zora koşmuş, hayâlinin ve gözlem gücünün bütün imkânlarını kullanmıştı. Bu yılın sonunda elindeki bütün konuları ve taslakları tüketmiş, anı defterinden hikâyeler çıkarmış, her yazdığını bekletmeden yayınlanmış, artık arkadaşı Ali Cânîp'ten konu istemeğe, halk edebiyatına baş vurmağa başlamıştı:¹¹

«...vesile düşmüşken şunu da haber vereyim ki, en küçük bir vakadan mükemmel bir hikâye ibdâ eden bu zavallı genç, son günlerinde 'mevzû bulanıyorum' diye kederleniyordu. Meğer hastalanıyormuş, ölüm hastalığına yakalanmak üzereymiş. Bir gece anacığmdan bir masal söylemesini rica ettil. Fatmâ bir eski Türk hanımı olan

anam, ona bir masal söyledi ki, külliyyâtının altınca fasikülünde 'Kurumuş Ağaçlar' unvânile basılmıştır. Bu, onun en son hikâyesi oldu, artık birşey yazamadı ve öldü. Ölümünden az evvel iki romana birden başlamıştı: 'Foya' ve 'Sultanlığın Sonu'. Her ikisini de tamamlayamadı. Bu iki romandan birer parçasını bu kitabın sonuna aldım. 'Foya', Birinci Dünya Harbi içinde peydâ oluveren yeni zenginlerin hayatını tasvir edecekti. 'Sultanlığın Sonu', 'Bekarlık sultanlıktır' yolundaki atasözünü gâh teyid, gâh tekzip edecek, sonunda bekarlık hayatının serâzâdılığı ile berâber perişânlığını gösterecekti. Ömer'in tamamlayıp da bastıramadığı güzel bir küçük hikâyesi vardı: 'Kurt Hoca'nın Boynuzu'. Bunun ne olduğunu, kimin elinde kaldığını bilmeyorum. Tamamlanmamış bir müsveddesi bende duruyor. Böyle müsveddelerinden biri de 'Kazın Ayağı' dır ki, bunu her hâlde bitirememişti. Başlangıcını yine bu kitabın sonuna ilâve ediyorum.»

Ömer Seyfettin'i ölüme kadar götüren hastalık önce bir yorgunluk, bir bezginlik hâline başlamıştı. Bunun ilk belirtileri 1917 yılının son aylarında görülmüştü. Son anı defterindeki kayıtlardan, hastalığın gelişmelerini bir dereceye kadar izlemek mümkün oluyor:

7 aralık 1917

«Dündenberi yağan kar her tarafı bembeyaz yaptı. O kadar soğuk ki.. Küçük odamı ısıtmıyorum. Ellerim üşüyor. Yazı yazmak canım istemiyor. Koltuğmda, ayaklarım gürlüdeyen sobaya dayalı, dalga geçmek... Bundan da sıkılıyorum. İşte bir haftadır ki, biraz fazla sinirliyim. İçimde 15 senedir çırpınan bir ümit, bir hırs yine canlanıyor! Ben, otuzdört yaşında, tepesi dökülmüş, saçları ağarmış, vakitsiz ihtiyar... Tıpkı hayâlperver bir mektepli gibi, kalbimin hızlı hızlı çarptığını, damarlarımda kanların hızla dolıştığını duyuyorum.

— Boş oturmayaalım!

Diyan şuurumun telkini altında kırmızı çuha örtülü masanın başına geçiyorum. Sağımdaki kütüphanenin raf-

larında bir kaç tane yarım kalmış roman, düzeltilecek hikâye var... Zihnimde plânını hazırladığım «Ararken...» romanına başlasam... diyorum. Bu roman, azteek ısmarlama birşey olacak: muhitemizde milli Türk kadını yok! Alaturkalarla alafrangalar var. Alaturkalar hayatta geri kalmış, hâlâ timmet devrinin zihniyetiyle yaşayan zavallılar... Bunlar, model Türk kadını olamazlar. Medeniyete giren, Avrupalılaşırlarsa, onlar da milli değil! Kimi Fransız, kimi İngiliz, kimi Alman terbiyesi almış kuklalar. Evlenmek isteyen bir genç, kendisine kari'ararken bu kuklaları görecektir! Bir türlü hâlis 'Türk emüzece'ni bulamayacak... Bu romanın bütün eşhası hayâlimde hazır.. Ama yazmak için, hani o içerden gelen sevk eksik... Yarım saat kadar boş sahifelerin karşısında düşünüyorum. Pencereye çarpan rüzgârı, sobadaki odunların gürlüldemesini, komşunun bahçesinde bir tavuğun gıdıkladığını duyuyorum. Aşağıki odadan 'Güner' imin ağladığını işitiyorum. Geçen gün bir yaşına giren yavrucuğum kızamık çıkarıyor...

İçimden bir ses diyor ki:

— Şevkin yok. Sakın yazmaya başlama. Eserin fenâ olur.

— Ya ne yapayım?

— Biraz otur, dinlen...

— Yorgun değilim ki...

— Öyleyse oku!

— ...

Ah, ben bu sesi tanıyorum! Bu, tenbelliğimin sesidir. Onbeş senedir, ben, onun emrini dinliyorum. Evet, onbeş senedir boş vakitlerim de ya oturdum, ya okudum. Okumanın şehvetini benim kadar duyan yoktur sanırım. Sıcak bir odada koltuğa yaslanıp eğlenceci, meraklı bir romanı okumak... İçinde en keskin heyecanları, en sıcak göz yaşlarını saklıyan şirleri sâkin sâkin, gülümseyerek gözden geçirmek... Fakat yazmak? İşte bu güçtür. Ben yazarken çok ızdırap çekerim. Sinirlerim bozulur. Sağ ayağım buz kesilir. Ağzım kurur. Okurken neşelenirim. Hafif bir hararet her tarafımı kaplar...

Onun, kendinde gördüğü bu yorgunluk ve bezginliği,

belki de şeker hastalarında görülen tükenmişlik hâlini, çabuk kontrol altına aldığını, toplu eserlerindeki hikâyelerin dörtte üçünü bu tarihten sonra verdiğini görüyoruz. İşte bu dört yıllık yazı zorlamasıdır ki, umut bağladığı ve savunduğu düşüncelerin yıkılışı ile birlikte, onu, ölümün eşğine kadar götürecektir. Anı defterinde başlangıcını tasvir ettiği bu bezginlik içinde, kendini işe zorlayışını, arkadaşı Ali Cânip de anlatıyor:¹²

«...biraz evvel söylediğim gibi ölümüne yakın birşey yazamaz olmuştum. Bir gün sabahleyin evine uğramıştım. O zaman terhis edilmiş bir asker evin yanındaki kulübede yatıyor, Ömer'e hizmet ediyordu. Bana kapıyı bu adam açtı. Sordum, henüz kalkmadı dedi. Yukarı çıktım. Karyolasına uzanmıştı. Müteessirdi. 'Yazı yazamıyorum' diye şikâyet etti. Mevzû bulamıyormuş. Balkan Harbini, İstanbul'a gelişini, sonra bir mektebe tâyin edilmişim, onun hoşuna gidecek şekilde anlattım:

— İşte sana bir hikâyeye mevzuu!

Dedim. Sevindi, bir saat sonra hikâyesini kaleme almış bulunuyordum.¹³ O günkü hâlini hikâyede şöyle anlatır: 'Bu sabah gazeteye mutlaka bir hikâyeye yetiştirmek icâbediyordu. Fakat canım yataktan kalkmak değil, boyuna gerilmek, sağa, sola dönmek, dalga geçmek, akşama kadar birşeye el sürmemek istiyordu. Derken kapı vuruldu. Akâbinde Camsâp'ın alaycı, şakrak sesi işitildi, hizmetçiye soruyordu:

— Daha uyuyor mu?

Paldır küldür yukarı çıktı. Beni yataкта bulunca, kahkahayı bastı. Başını salladı:

— Ne var, ne yok?..

Bu 'Ne var, ne yok?' suâlinin mânâsını ancak ikimiz biliriz.

— Vallaha Camsâp dedim, gazeteye hikâyeye yetiştirmek lâzım, fakat benim parmağımı kaldıracak hâlim yok!

— Hâlin yok değil, tenbellik!..

Sonra 'Haydi kalk' diye karyolamı salladı.

— Kalkayım, fakat dispoze değilim. Mevzû bulama-

dım. Birşey yazamıyacağımı. Canım sıkılacak. Şöyle sandalyayı yanıma çek. Biraz dedikodu yapalım. Belki aklima birşey gelir...

— Ben seni böyle kötürüm gibi yatakta bırakmam. Mevzû istiyorsan bende hazır. Şimdi buraya gelirken 'Bir Taksim İki'ye rastladım. Onun hayatı çok enteresandır. Söyliyeim yaz, Alâ bir hikâye meydana gelir...

Ali Cânîp, ona, Rumeli elden gittikten sonra, Ömer Seyfettin esirlikteyken, İstanbul'da işsiz kalışını, Çanakale İdâdisi'nde bir öğretmenlik buluşunu, okul müdürünün (öğrencilerin taktıkları adla «Bir Taksim İki»nin), okulun hâlini, öğretmenleri ve öğrencileri perişânlık içinde bırakan müdürün, bütün gücünü bakanlığa hoş görünmekte nasıl kullandığını anlatıyor. Bu «Bir Taksim İki»nin, vaktile koyu bir «İttihatçıymuş» gibi görünürken, 10 Temmuz Bayramlarını nasıl kolladığını, inkılâbı hazırlamakta önde geldiği ile öğünürken, son günlerde (1920) nasıl birbenbire koyu bir «İtilâfçı» kesildiğini tasvir ediyor. Yolda gelirken ona, Damat Ferid'in dâhiliye nâzırı ile birlikte bir otomobile raslamış. Hikâyenin sonu şöyle bağlamıyor:

«...onun bütün kabiliyeti 1/2 lğinden ileri geliyor. Nasıl hayatın istediği mükemmel adam değil mi?... Kalk pinti yatağında yatacağına, kendin olamazsan bile, hâri bu liyâkâtli adamın hayatını yaz... Benim merakım, '1/2' nin şimdiden sonra daha hangi kapların iplerini çektiğini görmekte!..»

Bu hikâye hemen yazıldığı günlerde «Vakit» gazetesinde yayınlandı.¹⁴ Üstelik burada ortaya konulan «Bir Taksim İki» tipinin, onun bu sıralarda ele alıp bir roman düzeyinde işleyeceği «Efruz Bey» örnek tipi ile de ilişkili olduğu açıkça görülmektedir. İkinci Meşrûtiyet devrinde «İttihat ve Terakki Partisi» çevresinde mayalanan, ya da dışı-

rıdan ona karşı yer yer beliren direnmelerin, savaş boyunca talancılıkları ve ahlâksızlıklarıyla partiyi içinden çürüten oferistlerin, onun, bundan böyle kalemine dolayacağı başta gelen tiplerden biri olduğu görülecektir.

Hayatının son günlerinde Ömer Seyfettin'in başlıca hikâye kaynaklarından biri olan Ali Cânîp, bu sıralarda her yazdığı ilk olarak okuduğu kimse de olmuş, eserlerinden bu devredekilere çoğunu ona danıştıktan sonra yayınlamağa başlamıştı.¹⁵

1917 den 1920 yılı martına kadar dört yıl içinde yazdığı 91 hikâyenin konuları, dergilere bölünüşü, bu hikâyelerin tema ve kişileri, bize, onun son yıllarının yürüyüşü, hızla değişen şartlarla ilgili aşamaları üzerinde bazı sonuçlar çıkarma imkânı vermektedir. Sırayla 22, 23, 39, 7 hikâyeye yaşayıp geçirdiği bu yıllar, memleketin kaderine sıkı sıkıya bağlanmış kendi yaşama düzeninin sonuçlarını da ortaya koyuyor. Bu devresinin ilk iki yılı, «Yeni Mecmuâ»nın yayınlanmasile başlayan, savaşı destekleyici bir millî edebiyat kampanyasının iki yılına, Dünya Savaşı'nın da son iki yılına raslamaktadır. Ondan önceki iki yıl içinde hiç hikâye yayınlamadığına göre (1915-1916), bu sıralarda edebiyat dışı çalışmalar bütün hayatını kaplamış olmalıdır. Okul çalışmaları pek fazla zamanını almadığına göre, bütün vaktini bu iki yıl içinde belki de «Merkez-i Umûmî»ye hasretmiş olmalıdır.¹⁶ 1918 yılının son altı ayı ile 1919 yılına bakarsak, Ömer Seyfettin'in, yukarıda tasvir ettiğimiz bezginlik ve yorgunluğu yenerek büyük bir yazı kampanyasına giriştiğini, verimli sonuçlarını da aldığı görülmektedir. Kendi kendisine yaptığı bu hesâplaşmayı arı defterine şöylece yansıtıyor:¹⁷

«...onaltı senede, yani 192 ay içinde, 112 hikâye... Ayda bir hikâye bile düşmüyor. Ben bu akâmetime üç sebep buluyorum:

1. Harbiye Mektebi'nden çıktuktan sonra büyük bir

müverrih olmak azmile Meşrûtiyet'in ilânına kadar beş senemi felsefeyle tarihe hasretmem...

2. Meşrûtiyet'ten üç sene sonraya kadar keyif kabildinden üç dört hikâye, bir kaç şiirden başka birşey yazmayıp, bütün boş vaktlerimi intizâmsız bir mütâlaayla geçirmem...

3. Zabitlikten istifa ederek Selânik'e geldikten sonra tam yazı hayatına atılacağı zaman birbiri üzerine gelen buhranlar...

Eyet İtalya Muhârebesi, Balkan Muhârebesi.... Ben Yanya Kalesi'nde esir oldum. Yunanistan'da bir seneden ziyâde esirlik.... İstanbul'a gelip kendimi toplayacağım zaman annemin ölümü... Sonra Cihân Harbi. İşte dört senedir bu felâketli harp. Mühlis buhrân içindeyiz. Yarım okka ekmek otuz kuruşa satılırken kim edebiyatla uğraşabilir. Ama ben uğraştım. Eskiden:

— Şu buhrân geçsin de..

Derdim. İçtimâlyatçı Ziya Gökalp bir gün bana:

— Türkiye'de buhrân bitmez. Biri biterken biri başlar. Eğer yazmak için hayâlî bir devir bekliyorsan. O başka.

Dedi. Düşündüm, bu hükmü doğru buldum. Faalliyetim o günden başladı. Bir sene içinde onbeş sene içinde yazdığım kadarı daha çok eser vücûda getirdim...

Anı defterinden alınan bu notlardan, onun, 1915-1916 yıllarının durgunluğundan, bekleyiş hâline nasıl çıktığı bir dereceye kadar anlaşılıyor. Onun «faalliyetim o günden başladı» dediği günler, 1917 yılında «Yeni Mecmua» çevresinde başlıyan yazı kampanyası tarihine denk düşmektedir (11 temmuz 1333/1917).

Bu dört yıllık yazıya zorlanış, bilinçle kendini edebiyata yöneltiş devresinde «Yeni Mecmua»ya, önceleri 20 (1917), sonra da 12 (1918) hikâye verdiğini görüyoruz. «Yeni Mecmua», 28 ekim 1918 tarihinde savaşın kaybı ile birlikte kapanıyor. Ömer Seyfettin'in bu süre içinde «Vakit» gazetesine 13 hikâye (1918 de 5 hikâye, 1919 da 5 hikâye, 1920 de 3 hikâye), «Zaman» gazetesine 13 hikâye (1918

de 1, 1919 da 11, 1920 de 1 hikâye), Sedat Simâvi'nin «Diken» adındaki mizâh dergisine 11 hikâye (1918 de 2, 1919 da 7, 1920 de 2 hikâye), «Büyük Mecmua»ya 6 hikâye (1919), «İfham» gazetesine 5 hikâye (1919), «Yeni Dünya»ya 3 hikâye (1919), geriye kalan «Donanma» (1917), «Şâir» (1918), «Türk Kadını» (1918), «Birinci ve İkinci Kitap» (1918 ve 1920) gibi dergilere de birer ikişer hikâye verdiğini görüyoruz.

Görülüyor ki, Ömer Seyfettin'in, son dört yıldaki çalışmalarını topladığı yerler, «Yeni Mecmua» başta olmak üzere, «Diken» dergisi, «Vakit» ve «Zaman» gazeteleridir. Hele son iki yılında onun ancak «Vakit» ve «Zaman» gazeteleriyle «Diken» dergisinde hikâye yayınlatabildiğini görüyoruz. Bu yayın organları da, Mütâreke günleri ve Anadolu hareketleri sırasında, geniş İttihatçı kadrosu ve kültür politikasından kalan değerleri ve milli yöndeki bütün davranışları destekliyordular.

Bu dört yıl içinde yazdığı hikâyelerin temalara bölünüşünde de olaylara sıkı sıkıya bağlantılı özellikler açıkça görülmektedir. Onun, temalarını tarihten alan epik hikâyelerinin Çanakkale Savaşı'nın üçüncü ve «Yeni Mecmua» hareketinin ilk yılında 10 (1917), ikinci yılında 2 (1918), üçüncü yılında 1 (1919), olmak üzere, savaşla birlikte azalıp tükendiğini, 1920 yılında ise, konularını vakanüvis tarihlerinden çıkardığı bu sıradaki ünlü hikâyelerinin arkasını kestiğini görüyoruz. Üstelik bu 13 hikâyenin 12 tanesi de bu amaçla yayınlanmış olan «Yeni Mecmua»da çıkmıştı.¹⁵

Onun, sayıları önemli bir yekûn tutan ikinci grup hikâyeleri, temalarını, yaşadığı günlerin toplum olaylarından ve sorunlarından alıyordu. Bunlardan 1917 yılında 6 tane, 1918 yılında 8 tane, 1919 yılında 10 tane, 1920 yılında ise 2 tane yazmış ve yayınlamıştı. Son yıl, hastalığına rastladığından yazı çalışmaları iyice aksamıştı. Ama 1918 ve 1919 yıllarında bu çeşitten taşlama ve toplum eleştirisi yapan eserlerinin

birdenbire çoğalması, partiye bağlı, misyon yüklenmiş kadro adamı disiplininden kurtuluşu anlamına geliyordu. Yıkılış günlerinde iyice yüze çıkan toplum sorunlarının birdenbire kendini gösterişinden, büyük çöküntünün toplumdaki nedenlerine doğru kendiliğinden sürüklenişinden, bu hikâyeleri yazmaya yöneliyordu. Onun bu nitelikte 26 hikâyesi yayınlanmıştı.

Sayıları oldukça büyük bir yekûn tutan üçüncü grup hikâyeleri, çöküş yıllarında birçok örneklerinin birdenbire yayıldığını gördüğümüz mizâh magazinlerine yazdığı hikâyelerdir. Bu çeşit dergiler, kısa süre içinde birbirine karmaşarak ortaya çıkan politik - soyal çıkmazlar karşısında, bu sorunları mizâh ve hiciv ifâdelerle ortaya koyuyor, bizim halkımızın çok hoşlandığı sert bir muhâlefet ve yargılama yolu açıyorlardı. Ömer Seyfettin, bu mizâh magazinlerinin önünde açtığı bu yoldan da yararlanmış, son yıllarındaki hikâyelerinin çoğunu da bu türde yazmıştı. Vaktile görüp, derleyip, kavrayıp da söyleyemediklerini, o günlerde aydınların, hele o hızlı çağı baştan başa yaşamış olan aydınların ölelerinde birdenbire beliren gerçekleri, halkın gözüne daha belirli niteliklerle göze çarpan sivriliklerle ifâde etmenin en rahat, en uygun, hem de en etkili bir yeni yolu daha açıyor, üstelik bu yeni ve toplumcu mizâh hikâyesi türü, bizim insanımızın yatkınlığına ve millî zevkine de pek uygun düşüyordu. 1917 yılında bu soy hikâyelerinden bir tekini bile yazmadığı hâlde, 1918 yılının sonlarında hemen 5 tane yazıyor, 1919 yılında ise 20 tane küçük hikâye ile bu türdeki hikâyeleri zirveye yükseliyor, 1920 yılında hastalık ve bezginlik havası içinde 2 tane daha yazıyor. Bu gruptaki hikâyelerinin toplamı da 27 yi buluyor. «Câbi Efendi» serisindeki 3 hikâyesi ile fıkra tipindeki bir kaç hikâyesini de bu gruba alırsak yekûn daha da kabarcaktır.

Ömer Seyfettin'in bu soy hikâyelere yönelmesi, bütün şartların onu bu yöne itelemesinin bir sonucu idi. Her şey

den önce savaş sonu ve Mütâreke yıllarının yayın imkânları, önünde açılan yol bu idi. Daha önce denediği hikâye türlerinin, yazıldıkları günlerin sorunları ve ihtiyâçlarına, şartlarına ne ölçüde bağlı kaldıklarını daha önce görmüştük. Bütün o eski şartların ve atmosferin dağıldığı, aldığı misyonların gerektirdiği yüküm ve sorumlulukların ortadan kalktığı, hattâ suçlanarak yargılandığı bir ortamda, Ömer Seyfettin, şartları zorlayamaz, doğruluğunda artık kendisinin bile kuşkulanağa başladığı bir eski «güdümlü davranış» sürdüremezdi. Öte yandan, yukarıdanberi gösterdiğimiz gibi, bedence ve ruhça artık iyice yorulmuş, son yılların zora koşulmuş çalışmaları kadar savaşın kaybedilişini, uğrunda o kadar emek harcadıkları partinin de yıkıldığını, göçerken altında bir çok umutlu düşünceleri de ezdiğini görmüş ve yaşamıştı. Mizahî magazin hikâyeleri artık onun için kolayca yazılabilecek biricik hikâye çeşidi idi. Öte yandan, bu hikâye çeşidi dıştan görüldüğü kadar da boş, hafif, düğünceden de o kadar yoksun değildi. Bu mizahî hikâyelerin çoğunda, yıkılışın nedenleri, savaşın getirdiği ahlâk çöküntülerinin sivriltiltiği türedilerin hicvi yapılmakta, mizâh hikâyesine «ahlâkçı-toplumcu» bir renk ve anlam kolaylıkla verilebilmekte, bu şekil altında yine de çağının sorunlarına yönelmenin yolunu bulmaktaydı.

Bu devresinde onun ele aldığı bir başka hikâye kaynağı da, halk edebiyatı olmuştu. 1917 yılında bu tarzda 4 hikâye, 1919 da 5 hikâye vermiş, 1920 yılında ise Ali Cânîp'in anasının anlattığı «Kurumuş Ağaçlar» masalı ile de yazı yolunu kapatmıştı. Ömer Seyfettin, bu tarz hikâyeye son yıllarındaki çâresizlikler ve bezginliklerden dolayı yönelmiş, yoksa halk edebiyatı anlayışını olumlu bir yönde geliştirememişti. Rıza Tevfik'e yaptığı saldırılarda, onun, halk edebiyatı üzerinde sağlam bir görüş ve anlayışa ulaşamadığı görülmüyor. Onun bu yolda verdiği en güzel eser, yazdıkları içinde en ilgi çekenlerinden olan «Yalnız Efe» serisi olmuştu. İçinde en ilgi çekenlerinden olan «Yalnız Efe» serisi olmuştu. 19

17. «En Verimli Çağı - Yorgunluk ve Bezginliği Yenişi - Her Hafta Bir Hikâye - Hikâye Kaynakları - Olayları İzleyen Bir Hikâyecinin Tasarıları» ara bölümünün dipnotları.

- 1) Kitabın sonundaki hikâyelerin ilk yayın yerlerine göre sıralanmasını gösteren listelere bakınız.
- 2) Ali Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin (1884 - 1920). Hayatı, karakteri, edebiyatı, ideali. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 35.
- 3) Ömer Seyfettin Külliyyatı Cilt: 1-10. Muallim Ahmet Halit Y. - İstanbul: 1956 - 58.
- 4) Ömer Seyfettin'in Toplu Eserleri: 1-10. Rafet Zalmier Y. Hazırlayan: Tahir Alangu - İstanbul: 1962 - 64.
- 5) Son anı defterindeki 7 kânunevvel 1917-4 teşrinisânî 1918 aras notları.
- 6) Ömer Seyfettin'in son anı defterinde 7 kânunevvel 1917 tarihli not. Defter de bu tarihle başlamaktadır.
- 7) Ömer Seyfettin'in takma adlarının listesi bu kitabı baskıya verirken H. Tarık Us'a yolladığı bir mektupta bulundu: Perviz, Süheyl Feridun, Ç. Kemal, C. Nazmi, A. H., Şit (6 şubat 1321 - 19 şubat 1906 t. mektup).
- 8) Ömer Seyfettin'in Ablası Güzide Hanım'la Konuşmalar: Kasım 1953. Ömer Seyfettin'in kızı Güner Elgen'in bana söylediklerine göre, Güzide Hanım'ın vefatından sonra, kendisinde kalan ve köşe bucak sakladıkları fotoğraf, mektup, mîsvedde, kâğıtlar ve kitapları, ihtiyarlık günlerinde kendisine bakan mîrâsçılara yakıp kül etmişler. Onun bu çeşit mizâh hikâyelerinin

den bir bölümü «Diken» (Sedat Sîrnâvî) dergisinde yayınlanmıştı.

- 9) Ömer Seyfettin'in yarım kalmış «Kazın Ayağı» adındaki hikâyesini, Ali Cânîp, onun kâğıtları arasında bulup yayınlamıştı: Ömer Seyfettin. Remzi kt. - İstanbul: 1947, s. 94-98. Ayrıca «Kurt Hocanın Boynuzu» hikâyesini de tamamlayıp bastırma-đığını burada söylemektedir (s. 33). Bir miktar mîsveddenin de Ali Cânîp'te kaldığını sanıyorum.
- 10) Yusuf Ziya Ortaç, Bir Varmış - Bir Yokmuş. Portreler. - İstanbul: 1960, s. 124.
- 11) A. Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin.. Remzi Kt. - İstanbul: 1947, s. 32-33.
- 12) Aynı eser, s. 35-36.
- 13) «Kurbağa Duşu», hikâyesi: Ömer Seyfettin'in Toplu Eserleri, cilt. 4. «Yüksek Ökçeler». - İstanbul: 1962.
- 14) «Kurbağa Duşu» (Vakit gazetesi. 10 kânunsânî 1336/1920).
- 15) A. Cânîp Yöntem, Ömer Seyfettin. - İstanbul: 1947, s. 35.
- 16) Onun, Çanakkale savaşlarının ilk yıllarında «Teşkilât-ı Mahsûsa»nın Kafkasya bölümünde çalıştığını söyleyenler de oldu. Bu boşluk yılları, belki de görevle ortaklıktan çekildiği bir zamana raslamaktadır.
- 17) Bendeki son anı defterinde 7 kânunevvel 1917 günlü notundan.
- 18) Kitabın sonundaki kronolojik sıralamaya bakınız.
- 19) «Yalnız Efe». Anadolu romanı (Büyük Mecmua. No: 10-14. 19 haziran, 18 eylül, 2 teşrinievvel, 16 ve 30 teşrinievvel 1335/1919).

18. «Yeni Mecmua»da Ömer Seyfettin - Büyük Savaşın Son Yılları - Gündümlü Edebiyat Ne Demektir?

1917 (1333) yılı, dört cephede savaşıyan Osmanlı İmparatorluğu için, daha çok Irak ve Filistin savaşları ile, büyük bir felâket yılı olmuştur. 11 martta Bağdat düşmüş, Küt-ül-amâre Zaferi'nden bir fayda sağlanamayıp İran üzerine boş yere bir serüven hareketine girişilmiş, İngiliz ordusu ise Bağdad'ı, ciddi bir direnmeyle karşılaşmadan işgal etmişti. Irak artık elden çıkmış demektir. Süveyş Kanalı'na karşı yaptığımız gösteri taarruzu yüzünden, asker ve donanmasının Doğu Akdenize'ye mihlanmasını istemiyen İngiltere, Filistin ve Suriye'yi almağa karar vermiştir. Bütün mart ve nisan aylarında, İngiliz ordusu, Filistin cephesine yüklenmişti. Kanlı savaşlar bahâsına, Filistin'deki Türk kuvvetleri, dayanmaktadır. Her iki Gazze Savaşı'ndaki başarılarımız ise ordularımızı yavaş yavaş eritmişti. İkmâl sıkıntıları ve her çeşit yokluklar kıtaları eritmekte, İngiltere ise, kesin sonuca ulaşma azmîle sürekli olarak hazırlanmaktadır. Kahramanca direnmelere, Yıldırım Orduları Grubu'nun mevzî başarılarına rağmen, 9 aralık 1917 de Kudüs de düşer. Savunma cephemiz Filistin'den Suriye'ye doğru geriye çekilir.

Bu sıralarda Kafkas Cephesi'nde ise durgunluk başlamıştır. 12 mart 1917 de «Rus İhtilâli» patlamış, Kerenski iş başına gelmiş, Anadolu'daki Rus Kuvvetleri oldukları yer

lerde çözülmeye başlamışlardı. Doğu Anadolu vilâyetlerini işgal altında bulunduran, Kemah Boğazı'na kadar dayanan Rus Kıtaları ile Türk Orduları arasında, yer yer görüşmeler, anlaşmalar yapılmakta, Türk Kuvvetleri boşaltılan yerleri almaktadır. (18 aralıkta Erzincan Mütârekesi).

9 mart 1917 de ilk olarak İngiliz uçakları İstanbul üzerinde uçup şehre bir kaç bomba atmışlar, yaz ortalarında 9 temmuzda, tam ramazan ayı içinde de (19 ramazan) ikinci bir hava akını yaparak Haliç'i bombalamışlardı. İki buçuk yıldır sürüp giden, dört cephede eriyen koca orduların ortaya çıkardığı zorluklardan başka, sivil halkın da çeşitli darlıklar yüzünden perişân olmasına sebep olan savaş mânevî yıkıntıların, iç çözülmelerin genişlemesine de yol açmıştı. Savaşa katılan her memlekette görülen iktisâdî düzensizlikler yanında, halkın sıkıntılarını sömüren savaş zenginlerinin, iç talana yönelenlerin artık açığa çıkmağa başlayan pervâsızlıkları, halkın arasında dedikoduları, yıkıcı bir yaygınlıkla genişliyen vagon ve erzak yağmacılıklarının gazete sayfalarına kadar yansımaları, bu devrede İttihat ve Terakki karşısındaki muhâlif kuvvetleri gittikçe beslemiş ve güçlendirmişti.

«Yeni Mecmua» işte bu hava içinde kuruldu. 29 ekim 1914 de Almanların Goeben ve Breslau kravzerlerinin Rus Donanması'na ve kıyılarına ateş açıp bazı tüccar gemilerini (iki Rus ve bir Fransız) batırması ile, Osmanlı imparatorluğu, Birinci Dünya Savaşına girmiş, iki yıl dokuz ay dışarıdan ve içerden gelen etkenlerle yıpranarak 1917 yılının yaz aylarına erişmişti. Filistin Cephesi'ndeki felâketlere rağmen Kafkas Cephesi'ndeki Rus Kuvvetleri'nin çözülmeleri, Çanakkale Cephesi'ndeki durgunluk, memleketi savaşa sokan İttihatçıların üst kademesinde yeni umutların canlanmasına yol açmıştı. İşte bu şartlar altında Harbiye nâzırlığının «zâbitân ve asâkiri teşvik ve teşci» edecek edebî eserlerin hazırlanmasını destekleme yolunda bir kampanya açtığını gö-

rüyoruz. Bu konu üzerinde Rıza Tevfik'in. 32 yıl sonra gün-
ları yazdığını görüyoruz:!

«...rûmî 1333 (1917) senesi temmuzunun 11. günü yaz-
mış bir mektup almıştım ki, şâir doktor Cenap Şahâbet-
tin Bey merhum tarafından gönderilmişti. Zarfının ma-
kûsesinde de (gayet müstâceddir) tenbihi vardı. Merhu-
mu talebeliğimdenberi tanırdım, arkadaşlığımız da hür-
metkârâne idi. Ben Karantina Meclisi'nde âzâ iken, mer-
hum da müfettişti. O mektubu buraya aynen naklettiyo-
rum, hencce ehemmiyetli bir vesikâdır:

Kadıköy fl 11 temmuz 1333

Muhterem üstâd,

Dün bendenizle Hâmid ve Nazîf beyefendileri Harbiye
Nezâret'i'ne çağırdılar. Nâzır Paşa'nın selâmı ile birlik-
te şu ricâsını tebliğ ettiler: 'Zâbitân ve asâkiri teşvik
ile teşci' edecek âsâr-ı edebiye yetiştiriniz.' Bu sırada
zât-ı Âlilerin de dâsitân vâdisinde bir silsile-i nefâis yo-
tuşturmanız, Nâzır Paşa'ca, pek ziyâde bâis-i şükran
olacağı söylendi ve bunun zât-ı üstâdânelerine ibrâği ben-
derize havâle olundu. Dâsitânlar hamâsiyâta âit olacak.

Yazılacak âsârâ gayet vâsi, ama gayet vâsi her-
ler! vaad buyuruluyor. Taraf-ı Âlilerinden derg-i inâyet
buyurulmuyacağı hepimizin cümle-i tahminâtından oldu.
Bâki müveddet ve hürmet üstâdım efendim.

Cenap Şahâbettin

...vaktin Harbiye Nâzırı olan Enver Paşa da maddî, mâ-
nevi her vasıtaya baş vuruyor ve genç zâbitlerle askerî
teşci etmek gayretile (hamâsi şiir ve yazı)lara tâlip olu-
yordu. Bu gayret uğruna değerli ve değersiz bir çok şâir-
lere ve muharrirlere külliyyetli paralar ibrân ediyordu.
Benim bu işlerden epeyce haberim vardı. Çünkü bu me-
sele üzerine ağızdan ağıza dolaşan dedikodulardan her-
kesin kafası dolmuş ve benim de başım tutmuştu. Hal-
buki ben, hiçbir zaman şiirlerimin bir mısraımı dahi

marlanmış bir mal gibi telâkki ederek yazmış değilim...
Hattâ maksut ne kadar ulvî olursa olsun, böyle kârlı alış-
verişe girmek mizâcıma hiç uymayan bir iş olacaktı. O-
nun için Cenâp merhûmun mektubuna hiç cevap verme-
dimdi. Sonra bu sülkütumun nezâketsizliğe hamloluna-
bileceğini müllâhâza edince, hemen ertesi günü öğleden
evvel Harbiye Nezâret'i'ne gittim...

Rıza Tevfik, sürgünden İstanbul'a döndükten sonra, şi-
irlerini derleyip bir kitap hâlinde bastırırken (1949), bu
olaylardan tam 32 yıl sonra, bundan önceki bölümde açıkla-
dığımız saldırıların acısının hâlâ unutmamış olacak ki, Birin-
ci Dünya Savaşı günlerinin «Türkçü - Milliyetçi ve İttihat-
çı» yazarlarına karşı, kitabının giriş bölümünde kapalı bir
saldırı yapmaktan kendini alamamış, bu arada «Yeni Mec-
mua» çevresinde toplanan yazarların yalnız ülkücülük çaba-
sile hareket etmediklerini de dolayısı ile belirtmek istemiş-
ti.

«Yeni Mecmua»nın ilk sayısı, Cenap Şahâbettin'in Ri-
za Tevfik'e yazdığı mektubun tarihinden bir gün sonra yâni
işin aslı dedikodularla çavlanıp edebiyat çevrelerine yayıl-
dıktan sonra, 11 temmuz 1333 (1917) de yayınlanmıştı. Ö-
mer Seyfettin de, hemen aynı sayıdan başlayarak, «Sivrisi-
nek» hikâyesile dergiye katılıyor. Bu hikâyede, daha sonra
«Efruz Bey» romanında ele alacağı bir tipin o günlerde or-
taya çıkan kişiliğini, allergori yolundan tasvir etmektedir.
Rüzgârla alay eden bir sivrisineğin, bir çatı arasına sığına-
rak, gazapla fırtınaya dönen rüzgârı nasıl tehdit ettiğini
anlatırken, 1917 günlerinin havasında canlanarak ötede be-
ride ortaya çıkmağa başlayan İttihat ve Terakki ve Türkçü-
lük hareketi düşmanlarına üstü kapalı bir ihtâr yapıyor:
Daha ilerideki yıllarda aynı temalara yeniden dönecek olan
Ömer Seyfettin, bu yoldaki ilk denemeleri ve araştırmaları-
nı küçük hikâyelerinde yapmıştı.

Ömer Seyfettin'in, «Yeni Mecmua» devresindeki hikâ-

yeciliğinin belirli niteliği olan epik hikâye kampanyasına geçmeden önce yayınladığı beş hikâye, çeşitli temalarda olmakla birlikte, yine de derginin yönünü göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Bu hikâyelerinden, onun, derginin ve Ziya Gökalp'in amaçlarına uygun bir yönde oluşu açıkça belli olmaktadır. «Falaka» hikâyesile (19 temmuz) daha Selânik'te ele aldığı bir temaya, çocukluk günlerinin tatlı bir özlem havasına bürünen anlarına dönerken, «Elegimsağma» hikâyesinde de (9 ağustos), derginin halka ve millete yönelme çabasındaki muhtevasına uygun bir hava içinde bir Anadolu halk hikâyesine gidilmektedir. «Yeni Mecmua»daki bu ilk beş hikâyesinin göze en çok çarpanları, partinin aldığı kararlara ve çağının yüze gelen sorunlara doğrudan doğruya değinenleri, «Hürriyet Gecesi» (2 ağustos) ile «Çanakaleden Sonra» (16 ağustos) adındaki hikâyeleridir. Birinci hikâyesinde hürriyetin ilân edildiği gün halkın coşkunluğunu, gösterileri, sarılıp kucaklaşmaları, bandolar ve habblerin kopardıkları şamatayı, galeyân hâlindeki bir kalabalığın amaçsız ve bilinçsiz coşkunluğunu ortaya koyuyor. Bu kalabalığa ve gösterilere katılan bir delikanlı, Pangaltı'daki evine, gece yarısından sonra dönmüştür. Uyuyamaz, sokaga çıkar. Bastonunu öteye beriye savurup yürürken, mantık ve bilincini aşan bir davranışla fener direğine vurup kırar, «Yaşasın hürriyet!» diye bağırıyor. Ak sakallı bir ihtiyar durmuş, onu seyretmektedir. Bu ak sakallı ihtiyar, us ve bilincin, tarihten süzülüp gelen görgülü ve olgun bir anlayışın temsilcisidir. Taksim Bahçesi'nde oturur, konuşurlar. İhtiyar, hürriyetten ne anladığını bu genç yazara sorar. Kısa bir konuşmanın sonunda delikanlının hürriyetten birşey anlamadığı, hürriyeti kişisel tutkularının doyurulmasına yol açan bir başıboşluk olarak kabul ettiği ortaya çıkar. İhtiyarın ağzından o devrin «İttihat ve Terakki Merkez-i Umûmîsi»nin, Ömer Seyfettin'in düşüncelerine yön veren Ziya Gökalp'in görüşleri şöylece belirtiliyor:

« — Heyhât... Ben seni gördüm delikanlı, inkâr etme. Senin ruhun hırs dolu... Sen, gâyesini idrâk etmemiş bir cemiyetin evlâdısın! Çok gençsin! Hakiki hayatın manasını bilmiyorsun! Her gâfil gibi yalnız kendini düşünüyor, fâni nefsinin kıymetsiz menfaatinden başka şeyleri akla getirmiyorsun.

.....
Hürriyet, hürriyet! Bu, seni mesûdiyete götürecek bir yol mu? Milletin mes'ût olmadan, sen, mes'ût olabileceğini ümit ediyorsun? Halbuki tarih bizim memleketimizin üzerine hâlli matlûp binlerce mesele yığılmış. Yaşadığın yer bir mesele ummânı! Onbeş gün sonra şüphesiz bu gürültüler, bu nümâyişler bitecek. Kuvvetlenmemizi çekemiyen düşmanlar gizli hücumlarına başlayacaklar. Üç, dört sene sürmüyecek, en aşağı üç devlet bizim üzerimize atılacak....

Ey genç muharrir! Gel, sen bir kahraman ol! Nefsini düşünme. Boş gururu, menfaatperverliği bırak. Milletini uyandır. Senin milletin, daha kendi ismini bilmiyor, kendi hissânını bilmiyor, zaman yürümüş, o uyumuş, geride kalmış. Dost sandığı, bağrına bastığı gizli düşmanları bütün servetini, bütün saâdetini yağma etmiş! Senin fakir... Ona ilim, servet, saadet, duygu, ideal ver!...
milletin, kendi vatanında bir köle, bir esir, bir bekçi, bir

Bu parçanın sonlarına doğru, Gökalp'in ilkelerine dayanan «milliyetçilik» anlayışındaki yeni unsurları, savaş sonlarına doğru kapitülasyonların ilgâ edilşi, batılı saldırılarının iktisâdî temelleri üzerinde bilinçlenme belirtileri gibi yenilikler açıkça görülüyor. Savaş sonunda bu «bilinçlenme» daha da gelişecek, «millî uyanış ve kurtuluşun iktisâdî yönü» üzerinde yeni görüşlerin ortaya çıktığı görülecektir.

Bu hikâyesinde, daha sonra «Efruz Bey» serisinde ele alacağı, «Hürriyete Lâyık Bir Kahraman» parçasında daha sert çizgilerle tasvir edeceği, hürriyet sevinci ile ne yaptığını bilemeyen bilinçsiz aydınların örnek tipi olarak ortaya çıkan kimsede «Efruz Bey»in kişiliğinden çizgiler var. Bu örnek tipin, yıkılış günlerinin «üzgün karamsarlığı ve

bilinçli uyanıklığı» içinde, Ömer Seyfettin'in, umutsuz ve sert saldırılarına hedef olacağı görülecektir. Bu hikâyenin göze çarpan bir başka yönü de, «Yeni Mecmua»nın, daha ilk sayılarındaki yön verici makalelerle ortaya koyduğu yeni bir anlayışı, Ziya Gökalp'in milliyetçiliğe ve dolayısı ile edebiyata çizdiği yeni gelişme yolu üzerindeki görüşlerini de yansıtmasıdır. Ömer Seyfettin'in, tâ Selânik'tenberi benimsediği bu «güdümlü edebiyat» anlayışında, zaman zaman çağının sorunlarına değindiği, belli bir grubun ve edebiyat anlayışının görüşlerini yansıttığı, burada da görüldüğü üzere, karşı olduğu davranışlar, akımlar, düşüncelere, onların öncülerine çattığı görülecektir.

«Yeni Mecmua»nın 9 ağustos 1917 tarihli sayısına kadar (5. sayı) memleket dâvâlarına yönelen bir edebiyatın gerekliliği üzerinde duruluyor, tarih, sanat sorunları, bizdeki âile şekilleri üzerindeki araştırmalara yer veriliyordu. Milli Edebiyat akımı tazelenmiş, Ömer Seyfettin de, ilgili makalelerin yanı sıra, dâvâlarımızı ele alan yeni bir edebiyat anlayışına yönelmemiz gerektiğini, «Hürriyet Gecesi» hikâyesinde anlatmıştı. Öteki hikâyelerinde de, eskiden olduğu gibi, «ülküsüz, şarlatan, amaçsız» tiplerin zararları üzerinde duruyordu. Derginin beşinci sayısındaki «Hafta Müsâhebesi» yazısı da, asıl amaçlarını, Rıza Tevfik'in söz konusu ettiği sorunu, bütün açıklığı ile ortaya koyuyor:

Harp Edebiyatı

Geçenlerde Tanin, harp edebiyatı hakkında ufak, lâkin çok mühim bir makâle neşretti. Almanlarla Fransızların, memleketlerindeki fedâkârlık, kahramanlık hislerini uyandırmak, gergin sınırları dâimâ müteyakkız bulundurmak için boyuna neşrettikleri bitmez tükenmez eserleri İsviçre kitapçılarının camkânlarında âdetâ İstila orduları şeklinde gören muharrir, pek tabii ve haklı bir infial ile, bizim neye böyle eserler vücûde getirmedigimizi soruyor ve bütün mütefekkirleri, muharrirleri, şâirleri bundan mes'ûl tutuyor.

Çok doğru bir infial, pek meydanda bir mesûliyet! Karşımızda, Avrupa'nın bütün muhârip milletlerini, yalnız harp sahnelerinde değil, fikir ve sanat vâdilerinde de gergin bir faaliyette görüyoruz. Silâh altındaki ordu, karınca yollarına benzeyen siperlerde, yüksek karlı dağlarda çarpışırken, cephe gerisinde maddî, mânevî ne kadar kuvvet varsa, hepsini toplanmış, muayyen bir hedefe doğru ilerlemekte görüyoruz. Şâir manzumelerle, romancı hikâyelerle, temâşâ muharrirleri piyeslerle, ressam fırçasıyla, bestekâr nağmelerle milletin heyecânını duyuyor, duyuruyor, elemli kalplere teselli, yorgunlara ümit ve kuvvet, ümitsizlere aşk ve heyecan veriyor... Hayatın hiç bir hâdisesi yok ki, dostlarımız ve düşmanlarımız ondan kendileri için mânevî bir gıda çıkarmasınlar, milletin heyecânını yükseltmek, kahramanlık ve fedâkârlık hislerini en son derecesine çıkartmak için ondan istifâde etmesinler!

Halbuki bizde?...

Bu o kadar fecî bir suâl ki, bunun karşısında mütefekkirlerimiz, şâirlerimiz, sanatçılarımız başlarını eğmekten fazla bir harekette bulunamazlar...

Bunun sebeplerini uzun uzadıya aramak, milletin en yüksek sınıfını, asıl milletten bu kadar uzaklaştıran, ona bigâne bırakan âmilleri ortadan kaldırmak, şüphe yok ki kolay bir iş değildir. Yalnız memleketin mütefekkirlerinde, şâirlerinde, sanatçılarında göze çarpan bu hastalığı, hiç olmazsa şimdiden teşhis etmek bile büyük bir istifâdedir. Bu zavallı memleketin başına her ne geliyor, işte bundan, mütefekkirlerimizin, güzîdeler sınıfının milli olmamasından ileri geliyor. Milletle yüksek sınıf arasında asırlardanberi devâm edip duran bu ayrılık, bu alâkâsızlık devâm ettikçe, bizde yalnız harp edebiyatı değil, hiçbir şey olmayacağına imân etmeliyiz...

İşte bu sayıdan sonradır ki, derginin yavaş yavaş yuvarında belirtilen yöne, daha belirli ölçülerde yöneldiğini görüyoruz. Aynı sayıda Ziya Gökalp, 13 sütun üzerine dört büyük sayfa süren «Dede Korkut'un Tepegöz» epizodunu manzum şekilde yayınlıyor. Derginin bu sayısında, Ömer Seyfettin'in, konusunu halk edebiyatından aldığı «Eleğimsağ-

ma» hikâyesi bulunuyor. Ama bundan sonraki sayıda, o da, daha belirli ölçüde bu kampanyaya katılıyor. Derginin altıncı sayısında (16 ağustos 1917). Gökalp, manzum olarak Türk destanının kozmogoni bölümünü, Fuat Köprülü de «M. F.» remzile, «Akıncı Türküleri»ni yazıyor. Necmettin Sadık'ın, «Harbin Çocuklar Üzerindeki Tesirleri» adındaki makalesi de burada. Ömer Seyfettin ise «Çanakkaleden Sonra...» adındaki hikâyesile kampanyaya katılıyor.¹

Bu hikâyede anlatıldığına göre, yaşı kırkbeşi geçmiş, adı da «deli»ye çıkmış, eksantrik bir bekâr adam, iyi bir öğretim görmüş, herşeyden elini, eteğini çekmiş, babadan kalan servetinin geliri ile geçinmektedir. Çok az konuşmakta, ağızını açınca da çevresine umutsuzluk zehirleri saçmaktadır. Bilgili olduğundan, kendisinin bir milliyeti olmadığını, bu topluma bağlı bulunmadığını duyuyor ve bütün bağlarından kopmuş bir «hayvanlık» içinde yürüyor. Aslında, o, yitirdiği bağlar ve değerlerin özlemi içindedir. «Ahlâki ve mânevi» bir insan olmak istiyor, ama çevresi, içindeki bu özlemi öldüren bir çöldür. Sanat diye dilini anlamadığı bir kâmûs, milliyet inkâr edilmiş, geçmişi karikatürleştirilmiş, gelecek bir duman hâlinde. «Ne olacağız?» sorusunun ezici kıskacı herkesin içine çökmüş.

— Yarın Ruslar gelecek, İstanbul'u alacak, İngilizler ve Fransızlar Anadolu'yu yağma edecekler. Nâmissiz tarihten silinecek...

Diye düşünmektedir. Ona göre, kendi adını, tarihini, dilini bilmiyen, düşmanlarını kardeş sanan bu zavallı milletin esirliğe düşmesi yakındı. Çevresine bakar, bu yakın esirlik karşısında kayıtsız, gülüşüp oynayan, sevişen, evlenen, çocuk yetiştiren, geleceğin bu habersiz esir sürülerine bakar kızır, homurdanır. Aslında, bu, umutsuzluğa kapılmış bir milliyetçidir. Bilinçlenmemiş, yolunu bulamamıştır. Yalnızlık köşesinde ölümünü bekleyen inemeli bir ihtiyar gibi p-

neklerken, Meşrûtiyet'in ilanı ile sarsılmıştır, umutlanmıştır. Ama beş on ay içinde umutsuzluğu daha da çok azıtmıştır. İçinden gelenleri kimseye haykırarak tákâti yoktur.

«— Uyanınız! Kendinizi biliniz. Hayvanlar gibi gâyesiz, teşkilâtsiz, medeniyetsiz yaşamayınız. Bir millet olunuz!»

demek artık beyhüdedir. İflâs fiilen başlamış, sonuna bile yaklaşmıştır. Ticâret, zenginlik, para, mutluluk tamamen yabancıların eline geçmiştir. Kapitülasyonlar, bir milleti yavaş yavaş öldüren bir idâm makinesi, bir gazap müessesesidir.⁴ Meşrûtiyet'ten sonra ortaya çıkan bazı düşüncelerden medet ummuştu. Trablus ve Balkan felâketleri, onu büsbütün yıktı. Dünya Şavaşı çıkınca büsbütün çöktü. Artık sonumuz gelmişti. Batı Asya'nın bu köşesindeki bin yıllık bir Türk tarihi kapanacak, Ruslar, Ayasofya'ya haçlarını asacaklardı. Ölüme hazırlandı, Çanakkale'yi düşman topları döğüyor, o da, bir çokları gibi düşmanın bu gün yarın çıkıp gelmesini bekliyordu. İstanbul boşalıyordu. Bir çok haftalar, aylar geçti. İngiliz, Fransız zırhlıları Çanakkale'yi geçemedi. Bu mücizenin ortaya çıkardığı «millî varlığa» şaşmış kalmıştı. Bu yeni rûh, bu düzen, bu ordu, bu millet nereden doğmuştu? Çanakkale'de hemen bir milyonluk düşman ordusu eritilmiş, yenilmez sanılan İngilizler yenilmişlerdi. Yavaş yavaş canlanıyor, artık yaşıyan, kendi varlığını bilen, ülküsünü bulan bir milletin içinde olduğunu görüyordu. Kapitülasyonlar kalkıyor, iç düşmanlar temizleniyor, zehirli parazitler gibi milletin varlığını sömüren, kanını emen hâinlerin elinden «ekonomî ve sömürme» araçları alınıyordu. Umudunu kestiği bu çevrede işte bir millî rûh, «işbölümü» ruhu canlanıyordu.

Bütün bu hikâyede, yazıldığı yıllardaki nâmuslu aydınların, yıkılışın acı felâketleri içinde evrilip yürürken

tartıştıkları sorunların, düşün ve parti çevrelerindeki yeni gelişmelerin tasviri yapılmaktadır. Bundan sonra umutsuz ve karamsar bir aydının, birden kalkınarak evlenmesi ve hayata karışması anlatılmaktadır.

Bu hikâye, derginin kuruluş ilkelerine, Ziya Gökalp'in o günlerdeki görüşlerine uyması bir yana, «**Türkçülük ve Milliyetçilik**» anlayışında bazı yeni motiflerin de ortaya çıkışını yansıtması bakımından da dikkati çekmektedir.

5 mart 1917 de Çanakkale'de başlıyan büyük müttefik taarruzu üzerine İstanbul'da genişliyen panik havasını yansıtan bu hikâye, Ömer Seyfettin'in işaret ettiğimiz bir çok hikâyelerinde görüldüğü gibi, aslında «**Merkez-i Umûmî**»nin bu konudaki tutumunu yansıtmaktaydı. Halide Edip'in anılarından bir not, bu büyük saldırı üzerine, Türk Ocağı'nda yapılan bir toplantıyı ve ortaya dökülen düşünceleri ve tartışmaları tasvir ediyor. Savaşın yürüyüşü ve olaylarla birlikte gelişen milliyetçilik anlayışındaki evrimi yansıtması bakımından, bu not, ilgi çekicidir:

«5 mart (1917) Muharebesi'nden sonra Yusuf Akçora, bütün milliyetçi muharrirleri Türk Yurdu Mecmuası'nda bir toplantıya davet etti. Muhâsim devletler şâhed İstanbul'a girerlerse, bu muharrirlerin nasıl bir hareket tarzı ihtiyâr edecekleri meselesi konuşuldu... İlk teklif, milliyetçiliğin mâhiyetini, her muharririn onu kendi anlayışına göre ifade etmesi talebediliyordu. Türk milliyetçiliği unsurlarının hangisinin en önemli ve ana temel olabileceği, o gün için hemen hemen hayâtî bir mesele idi. Hüseyin-zâde Ali Bey, en sarîh olarak, en evvel fikrini söyledi. Ona göre, en başta dil ve din geliyordu. Dediki:

— Dili türkçe, dini müslîman ve kendisi 'Türküm' diyen kim olursa olsun, hattâ bir zenci bile, bana, ırkî Türk olan bir hristiyan Macar'dan daha yakındır. ...milliyetçiliğin mâhiyeti hakkında Fuat Köprülü ile Ömer Seyfettin epeyce konuşular. Bir milletin (egosu) nun, yâni benliğinin mâhiyetini bulup bunu millete

öğretmek olduğunu söylediler. Bir milletin benliğinin esaslarının neden ibâret olduğuna dair olan suâl verilen cevaplar epeyce muğlak idi.

Bunun neden muğlak olduğunu, bana, o zaman evime sık sık gelip serbest konuşan Ömer Seyfettin gülererek anlattı.

Diyordu ki:

— Bu sâhâda Ziya Gökalp ne derse, biz de onu kabul ederiz. Bundan dolayı bilhassa Ziya Gökalp'in İstanbul'da olmaması, bize sarîh bir şey söylemek imkânını vermedi.

Ömer Seyfettin'e göre, Ziya Gökalp üstâd, millî benliğin esasları hakkında fikrî değiştirmiş. Gençler de, sık sık kendilerini nakzeden ifâdelerde bulunmak mecburiyetinde oluyorlardı. Bence Ziya Gökalp, uzun düşüncelerden sonra milliyetçiliği pek sarîh bir şekilde ifade etti. Maalesef o toplantıda kendisi yoktu. Merhum Ağaoğlu Ahmet Bey'e göre milliyet: din, dil, ırk ve anane idi. Derhâl toplantı, bunların hangisininin başta geldiğine dair çok hararetili bir münakaşaya girmişti. Gellibolu'ya hücum atladı geçti...

Halide Edip'in yukarıdaki notları 5 mart 1917 günlerinde, parti çevresindeki aydınların görüşlerini yansıtıyor. Onun, bu düşünceleri değerlendirmişini bir yana bırakalım, savaş sonuna doğru şartlar geliştikçe, «**milliyetçilik**» anlayışında bazı revizyonlar yapıldığı, parti çevresinde bir görüş birliğine varılmak istenmesine rağmen, bunun gereği gibi sağlanamadığı açıkça görülmektedir. Ömer Seyfettin, «**Çanakkaleden Sonra...**» hikâyesini bu toplantıdan çok sonra, şartların iyice ağırlaştığı, düşüncelerin daha çok çatallaştığı sıralarda, 16 ağustos, 1917 de yazıyordu.

Hikâyedeki «iktisat, kapitülasyon, milletin varlığını sömüren zehirli parazitler, kanını emen hâinler, ticâret ve zenginliğin ve paranın tamamile yabancıları eline geçmesi» gibi partili yazarların o zamana kadar yabancı oldukları yeni çizgiler, o devrin yayınları gözden geçirilmeden anlaşılabilir. «**İttihat ve Terakkî Partisi**», çevresinde

kilerin milliyetçi anlayışlarına, temeldeki düşünce ve dünya görüşleri değişmeden gelip yapışan bu yeni motiflerin hangi anlama geldikleri, o günlerin olayları ve gelişmelerinden anlaşılmaktadır. Ömer Seyfettin'in, ilk olarak bu hikâyesinde kapitülasyonlara saldırmaması, o tarihlerde «Tanın», «Türk Yurdu» gibi parti organlarında bu kurumu araştıran, üstelik bu konuda bir de kitap yazan ünlü sosyalist Parvus'un, o günlerde ortaya çıkardığı gerçeklerin bir yansıması olduğu kadar, «iş bölümü»nün bir kurtuluş yolu olarak kabulü de, bu hikâyenin çıktığı «Yeni Mecmua»nın aynı sayısındaki, Tekin Alp'in «Memleketimizde İş bölümü» makalesi ile ilgilidir.⁶ O yıllarda İttihatçıların milli ticâret şirketleri kurmağa, milli zenginler yetiştirmeye yönelik çabalarının köklerini de aynı kapitülasyonlarda, yabancıların iktisadi baskılarından kurtulma düşüncelerinde aramalıyız.

Ziyâ Gökâlp'in çömezi Tekinalp, «Memleketimizde İş Bölümü» adındaki makalesinde, o devir için çok yeni sayılabilecek şu düşünceleri ileri sürüyordu:

«İstanbul'da göze batacak kadar fazla sayıda tufeyli aracı esnaf vardır. Hiç bir kıymet istihşâl etmeyen ve toplumumuz için zararlı olan bu tufeyliler, sayısız tenbeller, koca şehri kaplamıştır. Bunların yüzünden memleketin ekonomisi hastadır. Ötede beride bir sürü aylak kundura boyacı, ufak tefek işporta eşyası satan insanın gerçek istihşâl işlerinde kullanılması gereklidir. Simsarlar, tellâlar, kabızımallar bizim piyasamızda pek çoktur. Bir taraftan 'İşçi yoktur' diye milyonlarca dönüm arâzi boş duruyor. Sinâî teşebbüslere geçilemiyor. Öte yandan sapa sağlam yüzbinlerce insan boş veya tufeyli duruyor. Bundan anlaşılıyor ki, İş bölümü bizde çok kusurlu ve hastadır. Kalabalık şehirler tufeylilerle doluyor, şehirler endüstrileşemiyor.

Tekinalp'in yukarıya kısaca aldığımız düşüncelerin

den bazılarının, Ömer Seyfettin'in, derginin aynı sayısında çıkan hikâyesine nasıl yansıdığı görülüyor. Anlaşıyor ki, bu düşünceler, dergide yazı hâlinde çıkmadan önce «İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi»nde, Gökâlp'in bahçe üzerindeki ünlü odasında konuşulmakta, partili yazarların eserlerine de sıcağı sıcağına geçmektedir.

1917 yılında, «Yeni Mecmua»da, Ömer Seyfettin'in 20 hikâyesi çıktı. Bunlardan 10 tanesi «Eski Kahramanlar» seri başlığını taşıyan «tarihi - epik» ifâdeli hikâyelerdi. Onun, bu sıralarda vakanüvis tarihlerini tarıyarak, bu türde ve serideki hikâyelerine konu ve malzeme derlediğini, sayfa kenarları yer yer işaretlenmiş kitapları bir süre yanında gezdirdiğini arkadaşları da bildiriyorlar. Kabataş Lisesi'nden arkadaşı Süreyya Saltuğ, «Ömer Seyfettin, elinde daima Naimâ ve Peçevî tarihlerini gezdirir ve yarıdan ayırmazdı, mevzû toplardı» demektedir.⁷ Yakın arkadaşı Ali Cânip de, bu konuda şunları söylemektedir:⁸

«...Kalamus'taki Münferid Yalrı'ya çeldildikten sonra, onda, Osmanlı Tarihine de merak uyanmıştı. Peçevî'yi, Naimâ'yı, Hammer'ı okuyor, bu kitaplarda işaret ettiği vakaları canlandırarak 'Ferman', 'Başını Vermiyen Şehit' ve emsâli hikâyeler yazıyordu...»

İşte Ali Cânip'in sözünü ettiği bu hikâyelerle, Ömer Seyfettin, Harbiye Nezâreti tarafından teklif edilen, Merkezi Umumi'de Ziyâ Gökâlp'in liderliği altında örgütlenen, «Yeni Mecmua» ile yayınlanan «Savaş Edebiyatı» hareketinin en güzel ve en başarılı örneklerini veriyor, «Eski Kahramanlar» serisine «Ferman» hikâyesile başlıyordu.⁹ Bu serideki hikâyeleri derginin her sayısında çıkmıyor, arada bir «Üç Nasihat», «Binecek Şey» gibi halk edebiyatından alınmış konulara yöneliyor, Câbi Efendi serisinden «Mermer Tezgâh» (15 ekim 1917) hikâyesile bir tip araştırmasına yöneliyor, «Fon Sadriştayn'ın Karısı» hikâyesi

ile de kamu oyunda geniş yankılar uyandırıyor. Biz de milli bir eğitim görmüş kadın olmadığı düşüncesine varan Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde Alman milletini var eden kadın örneğini, o devirde bir çok örnekleri türeyen bir Alman hayranı ile evlendiriyor, bizdeki yabancı hayranlığı ile geri seviyedeki kadınlığı çifte amaçlı bir satırle hırpalıyordu.

Ömer Seyfettin'in bu tarihî-epik hikâyelerinin bazılarının kaynaklarını bulmak kâbil oldu. Bunlardan «Başım Vermiyen Şehit» hikâyesinin iki kaynağı var. Evliyâ Çelebi, Türk idâresindeki Macaristan'ı dolaşırken, Kaposvar Kalesi'ni ziyâreti sırasında «Şehit Deli Mehmed»in mezarını gördüğünü, söz konusu lejandı da «bu menkıbeyi öcenkte bulunmuş ihtiyarlardan dinleyüp» yazdığını anlatıyordu.¹¹ Onun çağdaşı Peçevi İbrahim Efendi de tarihinde, 1553 yılı Macaristan hareketlerini kaydederken sözü «Grejgal Palankası»na getirerek, bu palanka kadısının destanını manzum olarak naklediyor:¹²

Deli Mehmed biri, merdâne hoşrev,
Birisine dediler, Deli Hüsrev.
Bunların ikisi, iki kola bay,
Olup dediler atların şâbâş.

.....
Bular gelmezden evvel düle noldu?
İki koldan, ol iki gâzi sürdü.
İkisi dahî olmuş mest ü medhûş.
Girerler alaya güyâki sarhoş.
Savaş ederlerken ol gazâda,
Deli Mehmed şehit oldu orada.
Kuluna bir acep hâl oldu vâki'.
Değildir vâkiâ hak bana vâki.
Şehid olan deliyi gördüm andan.
Kesildi başı ve ayrıldı tenden.
Kesen kâfir başı aldı eline.
Götüre yâni kim kendi eline.
Deli Hüsrev görüp haykırdı dedi:

«Ne yatarsun, başım aldı gitti?»
Geçüp kendimden olmamışım Ağâh.
Beni benliğimden almış ol yüzü mâh.
Gellir yoldaşların bazıı der,
Kaparlar kapûyu gel içeri gir!
Giderken bu kale içine bu kemine,
Yolum uğradı Hüsrev menziline.
Şehid olana kimi ağlar, kimi inler.
Ol atın kaşayup türkücük ırlar.
Çağırdım taşradan, çün bildi ol dem,
Dedi 'lebbeyk', aya sultan-ı âlem.
Dahi ben demeden ahvâlin anın,
Dedi gördün mü zevkin ol cıvânın?

Bu hikâyenin üç kahramanı «Deli Mehmet, Deli Hüsrev ve Kuru Kadı»nın serüvenlerinin, Peçevi Tarihi'ndeki destan metninden, ayrıntılarına varıncıya tam bir uygunlukla Ömer Seyfettin'in eserine aktarıldığını görüyoruz. Ömer Seyfettin'in, «Eski Kahramanlar» serisini yazarken Peçevi'den yararlanması'nın nedeni, onun, Osmanlı vakanüvisleri arasında, epik rivâyetlere, eski savaş lejantlarına sâf bir içdenlikle geniş ölçüde yer vermiş olmasıdır. Ahmet Refik'in dediği gibi «onun nazarında tarih, ecdâdın ulviyetini tasvir eden bir destandı». Sigetvar'da eski gâzilerle düşüp kalkmış, gazâ menkıbelerini dinlemiş, eserlerini bunlarla doldurmuştu.¹³

Ömer Seyfettin'in, vakanüvis tarihlerinden konular seçmesi, tarihe karşı eski merâkı ve hazırlıklarından geldiği kadar, o sırada Tarihçi Ahmet Refik'in «Geçmiş Devirlerde Osmanlı Hayatı» üzerindeki araştırmalarının uyanırdığı ilgilerin, İttihat ve Terakki Partisi çevresinde toplanan aydınların takım hâlinde birbirlerini destekliyerek çalışmalarının da bir sonucu olmuştu.¹⁴ Merkezi Umumi'nin üçüncü katındaki Ziyâ Gökâlp'in odasında toplanıyor, yayın işlerine yön veriyor, birbirleriyle düşünce ve bilgi alışverişinde bulunuyorlardı. «Yeni Mecmua» daki araştırma

yazıları ile hikâyelerin böylesine birbirini tutar bir düzende yürütülmesi elbette bir raslantı değildi.

«Kızıl Elma Neresi?» hikâyesinde, Yeniçerilerle Sipahiler arasında bir savaş amacı olarak gösterilen «Kızıl Elma» sembolünün hangi memleketi ifade ettiği tartışılmaktadır. Eski törelerden gelme bu kelime, Osmanlı ordu geleneğinde, istilâcı bir ölkü anlamı taşıyordu. Bu söz, mühtelif Osmanlı vakanüvislerinde, «Künhülabbâr» da, «Evliyâ Çelebi» de geçmektedir. Evliyâ Çelebi, Osmanlı Kızıl Elma'larının hangi ölkeler, şehirler ve yapıları kasdettiğini söylemektedir. Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde, Kızıl Elma'nın ordular için «uzak bir ölkü» olduğunu, bir genişleme politikasının zaferlerden öteye gittikçe uzaklaşan amacını ifade ettiğini anlatıyordu.¹⁵

Ömer Seyfettin'in «Yeni Mecmua» devresi, 12 Temmuz 1917 tarihli ilk sayısından başlayarak, 10 Ekim 1918 tarihli 64. sayıya kadar sürmüştür. («İlyada» çevirisi). Aslında bu dergi 2 Aralık 1923 tarihine kadar yaşamış, 4. cilt ve 90. sayısında kapanmıştı. 64 sayılık ilk seride, Ömer Seyfettin'in, bu dergiye ilk yılında 20 hikâyeye (onbeş günde bir), 1918 yılında ise ancak 12 hikâyeye verebildiğini görüyoruz. O hâlde bu dergide onun 32 hikâyesi çıkmış oluyor. Bunlardan ancak 12 tanesi tarihidir, epik nitelikteki «Eski Kahramanlar» serisindedir. Geriye kalan hikâyelerinde ise, onun, halk edebiyatına ve çağının sorunlarına yöneldiğini görüyoruz.

Onun bu devresinde epik karakterdeki bir başka serisi de Birinci Dünya Savaşı, bilhassa Çanakkale ile ilgili hikâyeleridir. Ömer Seyfettin, bunları, «Yeni Kahramanlar» seri başlığı altında yayınlıyordu. «Kaç Yerinden?» adındaki hikâyesi de bunlardan biridir.¹⁶ Ömer Seyfettin, bu seriye, Harbiye Nezâreti'nin düzenlediği ünlü Çanakkale gezisinden sonra başlamıştı. İstanbul'un belli başlı ya-

zarları ve şâirleri, o devrin gazete ve dergilerinde imzaları görünen ve parti çevresinde toplanan yazarlar ve şâirlerden genişçe bir grup, Çanakkale savaş alanlarını dolayışmağa, görgülerini yazmağa çağırılmışlardı. Aslında bu «Çanakkale Gezisi», «Savaş Edebiyatı» kampanyasının daha önce (11 Temmuz 1915) uygulamaya konulan bir başka bölümü idi. Gerçi ilk davet sonunda, askerî savaşa teşvik edecek nitelikte yazılar başlamış, dergilerde bu kampanyanın belirtileri kendini göstermişti, ama şimdi doğrudan doğruya içinde buldukları savaşı anlatan yazılar isteniyordu. Yankıları ve haberleri o günlerin gazetelerini dolduran bu gezi üzerine heyette bulunan İbrahim Alaattin şunları yazıyor:¹⁷

«1915 senesi haziranının içinde bir gün İstanbul'da ihtiyar, genç, yirmi otuz şâir ve sanat müntesibi Karargâh-ı Umûmî İstihbarât Şubesi müdüriyetinden birer tezkere aldılar. Bu tezkerede, başkumandan vekâleti, edebiyat ve sanâyi-i nefise müntesiplerine Çanakkale harp sahalarını ziyâret etmelerini ve hâsıl edcekleri tahassüsleri halka, tarihî, ve mustakbel nesillere tasvir ve tebliğ eylemelerini teklif ediyordu... 11 Temmuz 1915 pazar günü, sol kollarında çift yeşil defne dalından işaretili, hâki keten elbiselerle Sirkeci garında toplanan edebî kâfile, saat sekizde hareket etti. Refâkatleri haberile sevindiğimiz zevâttan bir kısmı son günlerde kararlarından vaz geçmiştiler. Bazısının resmi işleri, bir kısmının seyahâtteki yorgunluğu ve tehlikeyi düşünmeleri bu tarihi fırsatı kaybetmelerine sebep olmuştu. Tevfik Fikret'in bilhassa davet edildiğini duymuş ve hulyâ-i refâkâtile mütebeyyic olmuştu ki, o zaman arzu etse de icâbet edemeyecek kadar hasta idi. Bunun için, çoğu gençlerden mürekkep olan edebî heyet, isimlerini elifbe sırasile yazdığı şu zevâttan ibâret kaldı: Ağaoğlu Ahmet, Orhan Seyfi, Enis Behiç, Celâl Şâhîr, Hıfzı Tevfik, Halûk Sühâ, Hamdullah Suphî, ressam Çallı İbrahim, ressam Nazmi Ziya, Selâhattin, Ali Canip, Ömer

Seyfettin, Mehmet Emin, Muhittin, musikîşinas Yekta, Yusuf Râzî Beyler ve ben...

Erkânıharp binbaşısı Edip Bey'le yüzbaşı Hulusî Bey mihmandarlığa, genç doktor Fikri Bey de sıhhi ihtiyâçları istikmâle memurdular. Bir fotoğrafçı ile bir sinemacı heyetin tesbit vâsıtalarını ihmal ediyordu.

Müftî Râzîp merhum da Uzunköprü'ye kadar gelmiş, fakat hastalandığı için avdete mecbur olmuştu. Burada gerek onun, gerek Ömer Seyfettin merhumun kıymetli isimlerini hürmetle yâd etmeği vazife addederim.

Azîmet ve avdet günleri hâric olmak üzere, on gün temâli eden bu ziyâret, bana verdiği tahassüsler ve heyecanlar itibârile diyebilirim ki, bir devri âlem seyahati kadar mahmumdür. Uzunköprü, Keşan, Bolayır ve Gelibolu'dan geçerek Beşinci Ordu karargâhına gelmiş, oradan Arıburnu, Seddîlbahır harp sâhalarını gezmiş, bundan sonra Çanakkale'ye geçerek oradaki müdafâ vesâitini görmüştük...

Çanakkale ziyâretine iştirâk edenler, ona dâir yazı yazmak borcunu deruhte etmiş edemekteler.... 15 Temmuz 1915 de harp sahâlarını gezmeğe başladılar.

Bu kalabalık yazar grubunun savaş alanlarından getirdikleri, biraz gecikerek de olsa, çeşitli gazete ve dergilerde yayınlandı. Bu gruba katılan Ömer Seyfettin'in de, bir seri hikâyeye yazmağa niyetlendiğini, ama bunların sayısını «Eski kahramanlar» serisinde olduğu gibi 12 ye çıkaramadığını görüyoruz. Onun «Yeni Kahramanlar» serisinde çıkan «Kaç Yerinden?», «Aleko: Bir Çocuk» ve «Müjde» adlarındaki üç hikâyesi, bu gezide gördükleri ve duyduklarına dayadığı, yayınlanması oldukça geç kalmış serinin umutsuz ve şevksiz bir hava içinde yazıldıkları belli olan kâhîtileridir.¹⁸ Bunlardan «Müjde» adındaki hikâyesinde, «Eski Kahramanlar» serisinde başarı ile kullandığı epik anlatım havasını bir türlü bulamayan Ömer Seyfettin, yaklaşığını iyice sezdiği yenilgi karşısındaki umutsuzluğunu artık saklayamaz olmuştur.

Bu inançsız ve epik heyecandan yoksun savaş hikâ-

yelerinin ardından İstanbul külhanbeylerini tasvir eden «Zamâne Yiğitleri» serisine başlayışı, onun savaş havasından, epik duygulanmalardan iyice sıyrıldığını açıkça gösteriyordu. Hakkı Süha Gezgin, ölümü ardından yazdığı bir yazıda, Çanakkale'ye giden kâfile içinde, onun, tenkitçi ve mizâhçı kişiliği ile nasıl sıvrıldığını şöyle tasvir ediyor:¹⁹

«Çanakkale'ye gittiğimiz zaman siperleri ziyâret etmiş, kısımlara ayrılmıştık. Tesâdüf Ömer'i bizim gruba attı. Mihmandarımız genç ve cesur bir yâverdi. Biraz leri düşen bir obüs, önde giden rehberimizin atını örkütmüş ve hayvan yolunu şaşırarak râh-ı mestürdan (örtülü yol) fırlanmış. Bittabi bizimkiler de onu takibetmiş. dört nal ile üç dakika süren bir yamaçta cidden korkunç bir şarapnel ateşine tutulmuştuk. Misket dolusu altında atbaşı giderken, Ömer, bütün kabahati bana yüklüyor:

— Altı kat embesli. İnşallah vurursun da, anan baban, boylu boslu bir şehit görürler.

Diye boyuna inkisâr ediyor ve hayvanın yelelerine var kuvvetle asılıyordu. Üç dakika sonra tekrar emniyet altına girmiştik. Tahkim siperlerinin birinde bir müsevi telefon zâbitine taktim edildik. Ömer bu, durur mu, he-mefi sordu:

— Balatlı mısın cancazım?

— Hâyır Ortaköylüyüm.

— Ah cancazım, zâbitlik senin nene gerek? Tenekeci ol cancazım, tenekeci...

Kolundan tutup sürüklemeseydim, ihtimâl vaka büyüyecek, nâhoş bir şekli alacaktı.

Avdetten sonra, Paşa'ya, beni öyle bir dâvâ ediş ve geçirdiği korkunun istikbâlde arzâzını göstereceği hastalıkları tedâvi için öyle bir tazminat isteyiş vardı ki, bütün beyet âzâsını saatlerce güldürmüştü. Geçirdiğimiz tehlike hakkında istizâh edenlere kollarını açarak:

— Nah, işte böyle cancazım. Koltuğumun altından onbeş bin mermi vızır vızır geçiyordu. Ve sonra parmağımı ithâm dolu bir tarzda sallayarak beni gösteriyor:

— Kırk güne kadar çıkmazsam, ölümümü bundan

biliniz. Ah ne ettim de kendimi sigorta ettirmedim.
Diye bağıyordu.

Bu Çanakkale kâfilesine katılan öteki yazar ve şâir-
lerin algılarına dayanan yazıları, «Donanma» dergisinin
«Çanakkale Fevkâlâde Sayısı»nda yayınlanmıştı.

«Yeni Mecmua»nın çıktığı sıralarda yapıldığı gibi, bu
yolculuktan gelen yazılara da «büyük ücretler» ödendiği,
o günlerin edebiyat çevrelerinde çalkalanan bir dedikodu
hâlinde yayılmıştı. Hele o günlerin çiçeği burnunda genç
şâiri Yusuf Ziya'nın yazdıklarına yüzlerce altın verildiği,
şâirin, bunu ötede beride ballandıra ballandıra anlattığı da
söyleniyordu.²⁰ Yusuf Ziya Ortaç, aradan 48 yıl geçtikten
sonra, bir toplantıda kendisine bu konuyu açtığımızda ba-
na şunları anlattı:²¹

«Celâl Şâhir, bana geldi. Enver Paşa'nın, askeri savaşa
teşvik yolunda yazarlardan eserler beklediğini, benim
de bu kampanyaya katılmamı istediklerini söyledi. Ben
'Akından Akına' kitabını hazırladım. İçinde 20 kadar
şîir vardı, epik şîir türünde. Göftürdüm verdim. Sonra
beni Tâlât Paşa dâvet etti. Yanaklarımdan öptü. Çünkü
bu dâvete ilk icâbet eden bendim. 'İstedığın cins kâğıda,
istediğin kadar bassınlar' dedi. Tarihçi Efdâlettin Bey'i
çağırıldı. Bu işlere o bakıyormuş. Aldı, beni Hâlâl Mat-
bas'na götürdü. En iyi kâğıdı seçtik. 10.000 bastılar.
Üzerine yüz paradan fiyat koymuşlar. Bana 250 altın
verdiler. Sonradan bir nüshasını ciltletip imzâladım,
Tâlât Paşa'ya götürdüm. Bir müddet geçti, Celâl Şâhir,
bana kitapların satış bedeli olarak ikiyüz lira daha ver-
di. Böylece 450 altın oldu. Çanakkale heyetine ben ka-
tılmadım, ama böylece 'Savaş Edebiyatı' kampanyasına
katılmış oldum.

Ömer Seyfettin'in, epik-tarihi nitelikteki hikâyeleri-
ni, «Yeni Mecmua» devresinin sonlarına doğru yavaş ya-
vaş azaltarak çağdaş toplum olaylarına yönelmiş mizahi

hikâyelerine döndüğünü görüyoruz. O, bu sıradaki hikâyeye-
lerini «Zamâne Yiğitleri» seri başlığı altında topluyordu.
Böylece günün şartlarını izliyerek «savaş mitosundan»
sıyrılıyor, gerçeğe ve taşlayıcı mizaha doğru yöneliyordu.
Bu serideki ilk hikâyesi olan «Düşünme Zamanı»ndan son-
ra «Cesâret» ve «Hâtiften Bir Sedâ» hikâyelerini yayınladı
ki, bunların hepsi de İstanbul külhanbeylerinin hayatla-
rını tasvir ediyordu. Ömer Seyfettin'in, bu «Zamâne Yiğit-
leri» serisinin, gazetelere yansıyan ilk barış haberleri ile
başladığını görüyoruz.²²

Onun, epikadan sıyrılıp yeniden çağının sorunlarına
dönüşü, eskiden olduğu gibi toplumdaki gelişmeleri izliye-
rek yürüyüşe geçerken yazdığı hikâyelerden biri, «Muh-
teri» adını taşıyanı, çok ilgi çekicidir. Amerikada milyo-
ner olmuş Türkiyeli bir göçmenin, Montekarlo'da, Opera'
da hemşerilerine çektiği bir ziyâfeti tasvir ediyor. Halıları
tabana tesbit için bir çeşit halı kopçası icâd ederek nasıl
milyoner olduğunu anlatıyor, bu adamın kişiliği ile alay
ediyor. O sıralarda bizde «özel teşebbüs veya teşebbüsü
şahsi cenneti» üzerinde yapılan yaygın propagandayı ala-
ya alıyordu.²³

«Yeni Mecmua»nın 14 şubat 1918 tarihli sayısında
Refik Halit'in «Sarı Bal» hikâyesi yayınlanmıştı. Bunun
ardından, sonradan «Memleket Hikâyeleri» adını taşıyan
kitabında derlediği hikâyeler birbiri ardından çıktı. Bu hi-
kâyeler, o günlerde, «yeni lisân ve milli edebiyat»ın en ba-
şarılı örnekleri olarak tanınıyor, aydınlar ve yazarlar çev-
resinde hayranlıklar uyandırıyor. Tam bu sıralarda,
Ömer Seyfettin'in, hikâyelerinin arasını iyice açarak, yap-
tığı edebî araştırmaları yayınlamağa başladığını görüyoruz.
«Hamlet» adındaki araştırması bunların ilkidir.²⁴ Başlan-
gıçta «Savaş Edebiyatı» kampanyası ile yayına başladığı-
ni gördüğümüz «Yeni Mecmua», gelişen ve değişen yeni
şartlar karşısında, birdenbire bütün gençliği ve aydınları,

barışçı diyebileceğimiz bir davranışla, kucaklamağa yöneliyor. Derginin, başlangıçtaki ilkelerine aykırı olanlara bile artık kucakını açtığını görüyoruz. Yahya Kemal «Şerefâbâd» şiirile, Halit Fahri aşk şiirleriyle, Refik Halit sürgünden gönderdiği hikâyelerle dergiye yerleşiyorlar.²⁵ Üstelik Refik Halit'in her sayıda bir yeni hikâyesinin çıktığını görüyoruz. Ömer Seyfettin ise, Çanakkale yolculuğundan getirdiği son hikâyesi, «Müjde»yi yayınlıyor, yaklaşan çöküntünün acı gerçeğini gördüğünü açıkça belli ediyordu.²⁶ Bu hikâyeye göre savaş alanlarını dolaşan yazarlar ve şairlerin, gök yüzündeki bir bulut veya bir duman parçasına bakarak, bunu «fethün karip» yazısına benzettiklerini, ama kendisinin dumandan başka bir şey göremediğini anlatıyor. Başkalarının safça inançları karşısında kendisinin artık şüphelenmeğe başladığını açıkça ifade ediyor. Onun bundan sonra, «Yeni Mecmua»ya, makaleler ve tek tük hikâyeler vermekle yetineceğini göreceğiz. Ashında «Yeni Mecmua»dan yavaş yavaş çekilirken, Refik Halit'i, bütün engellere rağmen dergiye yerleştiren ve onu destekliyen de Ömer Seyfettin olmuştu. Bu konuda Refik Halit, ölümünden bir yıl önce bana şunları anlatmıştı:²⁷

«Ben, o zaman Bilecik'te sürgündeydim. Celâl Sâhir aracılığı ile benden Türk Yurdu'na hikâye göndermemi istediler. 'Boz Eşek'i gönderdim. Sadrazam Talât Paşa'ya arz etmişler, izin istemişler. Çünkü 'Kırpının Dedikleri'nde onun aleyhine yazılarım vardı. Kendi illerinden koymağa cesâret edememişler. Paşa, 'olmaz öyle şey' deyince, tutup hikâyeyi ona okumuşlar. Çok hoşuna gitmiş. 'Koyun ama, imzasını koymaym' demiş. Onlar da 'hiç olmazsa R. H. remzini koyalım' demişler. Nitekim hikâye öyle çıktı. Mütârekeden bir yıl önceydi. Bu hikâyeye Ziya Gökalp'in dikkatini çekmiş. Ömer Seyfettin'le aralarında konuşmuşlar. Benim o günlerde türkçeyi en iyi kullanan yazar olduğumda birleşmişler. Ömer Seyfettin, beni hiç tanımadığı hâlde Bilecik'e mektup gön-

« dererek, 'Yeni Mecmua' için benden hikâye istedi. Sadrazam ve dâbiliye nazırı Talât Paşa, o sırada Brest Litovsk toplantısındaiken 'Yeni Mecmua'da ilk hikâyem çıktı. Ondan sonra Ziya Gökalp'in aracılığı ile İstanbul'a getirttikim, Yeni Mecmua'nın süreli yazarlarından oldum.»

Burada Ömer Seyfettin'in kıskançlık bilmiyen ülkücülüğünü, Türk diline karşı beslediği sarsılmaz hayranlığını bütün saflığı ile görüyoruz. İttihatçılara karşı duyduğu düşmanlığı hayatının son yıllarında bile bırakmayan ve bunu açıkça ifade etmekten çekinmeyen Refik Halit, Ziya Gökalp'le Ömer Seyfettin'i partici saymaz, kendisine ve eserlerine karşı besledikleri hayranlık yüzünden, onlara karşı duyduğu minneti de ifade etmekten çekinmezdi.

Ömer Seyfettin'in yeni dil ve edebiyatın yayılmasında gösterdiği kişisel çabaların yanında bir de sanatçı kişiliğini aşan «ülkücülüğü» vardı. Yeni dille millî edebiyat yolunda başarılı olan gençlere büyük bir heyecanla yardım etmesi, bizdeki kültür ve sanat çevrelerinde sık sık görülen kıskançlıklar ve küçük duygulardan uzak kalışı, ondaki bu ahlâk özelliğini açıkça ortaya koymaktadır. Refik Halit'in sürgünden İstanbul'a getirilişinde oynadığı aracı role benzer davranışlarını başkalarından da öğreniyoruz. Sedat Simavi, bu konuda şunları yazıyordu:²⁸

«İnci'yi yeni tesis etmiştim. Bir gün Ömer Seyfettin merhum mutâdî olan mütellâsi etvârile:

— Reşat Nuri diye bir genç var. Aman cancağızım, ondan yazı alalım. Zaman'a gayet vâkufâne tiyatro tenkidleri yazıyor. Ama hikâyeleri de enfes... enfes... enfes...

Dedî. İki üç gün sonra Ömer Seyfettin' bizi birbirimize taktim ediyordu...»

Ömer Seyfettin'in «Yeni Mecmua»da çıkan hikâyeler-

rinin o çağın gençliği üzerindeki etkilerini Valâ Nurettin şöyle anlatıyor:²⁹

«Galatasaray'dayken çok kelime biliyordum. Ama eski edebiyattan bir parça alıp rahat rahat okuyamıyordum. Ömer Seyfettin bize rahatlık getirmişti. Önemünde bir pencere açılmış gibi rahatlık duyduk. 'Yeni Mecmua'nın çıkmasını dört gözle bekledik. Onun devamlı okuyucuları idik. Bihassa konularını tarihten alan kahramanlık hikâyelerini çok beğenirdik. Çünkü o zamanın gençliğinin istediklerini veriyordu. Edebiyatçılar, onun birden bire genişliyen şöhretini kuskandılar. O zamanın aydınları, hocalarımız ve büyüklüğümüz farsça ve arapçayı, türkçenin hazinesi sayıyorlardı. Türkçecileri sevmiyorlardı. Bu, tarikat tesânlüdü gibi bir şeydi. Ömer Seyfettin, edebiyat dünyasına dışarıdan gelmişti. O, hele Mehmet Emin, küçülmüyor, hele Akif, Galatasaray'da, zihniyeti bakımından hor görülüyordu. Ömer Seyfettin, o zamanlar henüz sınıflara girememişti. Onu ders dışı okurduk. Ama hocalarımız Halit Fahri'yi derste tartışıyorlardı. Ömer Seyfettin'i o devirde program dışında tutuyorlar, onu edebiyatçı saymıyorlardı. 1914-1917'de Galatasaray'da durum böyleydi. Sanayi-i lâfziyeye dayanan doğu edebiyatı terbiyesiyle yetişmiş olanlar, süsüz üslubu anlıyamamışlardı. Ömer Seyfettin'i gazeteçi sayıyorlardı...

Ömer Seyfettin'in, «Yeni Mecmua» da yayınladığı edebî araştırmalarına bakılınca, edebiyat kültürünün çağdaşlarından ne ölçüde üstün olduğu da anlaşılacaktır. «Edebiyattan Enmüzeçler» başlığı altında yazdığı «Hamlet»ten sonra «Don Kişot» makalesini de bu seride yayınladı. Bu yazılarını «Ayas» takma adile imzalayan Ömer Seyfettin, makalesinde, o günlerin yazarları arasında Don Kişot'u gerçekten anlayabilen seçkin aydınlardan biri olduğunu gösteriyor:³⁰

«...bu eseri üçyüz senedir okutturan Cervantes'in müba-

lagâlı, iptidâî, kaba şakaları, lâtifeleri değil, Don Kişot'un ruhudur. Don Kişot, dâlmâ veed içinde yaşayan, veedi içinde kendini kaybetmiş olan bir adamdır. Etrafında yapılan münâsebetsizliklere yabancıdır. Ulvî bir fikrin saltanatı altında, kendi kendine uydurduğu, fakat bütün kuvvetile imân ettiği hayâlî bir âlemde yaşar. Ulvî bir fikrin mutaassıf hizmetkârıdır. Fakat bu fikir hayata uymaz. Bununla beraber maddî şeniyetin altında ezilirken, ulvî ruhunun dâlmâ yüksekte kaldığını görüyoruz. Onu çok seviyoruz...»

Bundan sonra, Ömer Seyfettin, «Yeni Mecmua»ya verdiği hikâyelerini iyice seyrekleştiriyor. 4 nisan 1918 den sonra, Refik Halit, bu tarihe kadar imzasız yazdığı, dergi adına çıkan haftalık müsâhebelerini imzalamaya başlıyor. Ömer Seyfettin, «Terakki» adındaki bir küçük hikâyesinden sonra, hikâyelerine altı ay süren bir aralık veriyor.³¹ Bu aralıkta, hikâyeleri yerine Leconte de Lirle'den yaptığı «İlyada» çevirisini tefrikaya başladığını görüyoruz. Onun bu çevirisi 12 tefrika kadar sürmüş, sonradan küçük bir kitap düzeninde de yayınlanmıştı.³²

Altı aylık bir aralıktan sonra, onun, Makedonya anılarına dayanan «Nakarât» ile yine aynı devredeki anı defterine dayanarak yazdığı «Tuhaf Bir Zulüm» hikâyelerini yayınladığını görüyoruz. Bu, onun «Yeni Mecmua»da çıkan son hikâyeleri ve son yazılarıdır.³³ «Yeni Mecmua», bu serisinin sonuna kadar İttihatçıların elinde kalmış, o günlerin uzlaştırma ve birlik havasına uyularak Refik Halit gibi bir zamanlar karşı kampta bulunan yazarlarla dergi zenginleştirilmekle birlikte, Ziya Gökalp'le takımı, İttihatçıların tevkif edilip Malta'ya sürgün edilmişlerince kadar dergide kalmıştı. Ömer Seyfettin'in yavaş yavaş dergiden kopup ayrılışı, herhâlde kişisel kuruntuları, son günlerini etkileyen bir takım moral değişiklikler yüzünden olmuştu. Onun «Yeni Mecmua» ile başlayan, yavaş yavaş artan ve genişliyen dış ilişkileri, başka yayın organlarına da

yayıma çabaları, okuyucu kitlesini kolluyarak konuların başka yönlerle çevirişini gözden geçirirken, profesyonel bir yazar olmak, hiçbir resmî kuruma dayanmadan yalnız yazıları ile geçinme hesapları peşinde olduğunu göstermiştir. Savaşın sonlarına doğru bütün hayat ve geleceğini yayın işlerine bağlamayı düşünür olmuş, Hüseyin Rahmi'den de örnek alarak, yazılarıyla geçinebileceğini tasarlamıştı. Kabataş Sultânisi'nden arkadaşı Süreyya Saltuğ, şöyle anlatıyor:¹⁴

«O diyordu ki:

— Bizim memleketimizde kitapçılık bir çok kim-seleri zengin etmiştir. Fakat bilhassa Acem dedikimiz. İran Azerbaycan'ından gelen Türkler bunu iyi kavramışlardır. Yerli Türkler bunu iyi anlayamamışlardır. Onlar taş basmasıyla halk kitapları basarak apartman yapmışlardır, servet yapmışlardır. Bu noktadan hareket ederek, sâde, temiz, orijinal, halk için yazar, ne yazdırırsam büyük tiraja ulaşıyorum. Bu yoldan gidersem zengin olurum.

Düşüncesindeydi.»

Bu sözlerden anlaşıldığına göre, Ömer Seyfettin, şartların değişmesiyle yavaş yavaş «parti yazarlığından» koparak, yıllardanberi aklında evirip çevirip tasarladığı, her dergiye yazı veren, halka göre kitaplar hazırlayan, gittikçe yayılan ününden yararlanarak yazıları ile geçinen, «profesyonel bir yazar» olmak istiyordu. Onun profesyonel bir yazar olma arzularına karşılık, kitap ticareti yaparak zengin olmayı reddettiğini, İttihatçıların «millî zengin» yetistirme adını verebileceğimiz iktisadî politikasının alabildiğine akıttığı kredi musluklarına yanaşmak istemediğini de görüyoruz. Onun bütün amacı, yazıları ile geçinen özgür bir yazar olmaktı. Son anı defterindeki 7 nisan 1918 tarihli not «Yeni Mecmua»dan kopmağa hazırlandığı bir saraya

rastlamakta, doğrudan doğruya bu konuya değinmektedir:

«Bu hafta gayet mühim bir teklife mâruz kaldım. Bu hafta, bu teklife beraber, yine mütevâzî bir ambisyon rüzgârına tutuldum. Ben paradan nefret etmem. Fakat onun için de hayatımı değil, hattâ zevkimi bile fedâ etmem. Ziyâ Gökâlp'la teferruatta ne-kadar ayrılısam, esasta müttelikim!. İdealimin bir aynını onda görmüşüm. Bana geçen gün dedi ki:

— Sen bir kütüphâne aç! Bizim eserlerimizi bas. Kitapçı ol. Para kazan. Bizim yazacağımız kitapları her tarafa gönder.

— Sermâye?

Dedim.

— O tabii bulunur.

Düşündüm. Kitapçı olmak.. Yâni tüccarlık! Benim ruhumda bu istidat yoktu. Şimdi tüccarlığa kalksam, ruhum bozulacaktı. Eski arkadaşlarım, yeni zenginlerin bir çokları, her rast gelişte bana sermâye vermeği vaadediyorlar, ticârete girmemi istiyorlardı. Üç senedir bunlara karşı koydum. Umumi yağma içinde inâdına 'sırlıyed' kaldım. Bunları Ziyâ'ya söyledim. O kitapçılığın adı ticâret olmadığını, yine bir ideal sayılabileceğini tekrarlardı. Ayrıydık. Bu, benim işime gelmiyordu. Hem muharrir, hem kitapçı!... Herhalde bedî' bir şekil değil...»

Ömer Seyfettin, işte bu şartlar altında, yaklaşan yıldıztan önce, partinin yayın organlarından çekilmek, mi-zâh dergileri ve gazetelere eserler vermek suretile, kendine çok mütevâzî bir geçim yolu hazırlamak, ama önünde açılan kazanç ve ticâret yollarından uzakta kalmakta, kararlı bir tutum içindeydi.

«Yeni Mecmua»nın 66. sayısından sonra (26 ekim 1918) artık oraya yazı vermediği hâlde, dergi, «Yeni Mecmua Neşriyâtı» başlığı altında yayınlamağa hazırlandıkları kitapların listesine, onun kitabını da alıyor. 57. sayının dışı kapagındaki listede Gökâlp'in «Yeni Hayat», «Türkleşmek,

Muasırlaşmak, İslamlaşmak», Refik Halit'in «Memleket Hikâyeleri» ve Ömer Seyfettin'in de «Eski Kahramanlar» adındaki hikâye kitabının ilanı çıkıyor. Bu listedeki kitaplar, aslında Ziya Gökalp'in, Ömer Seyfettin'e açmasını teklif ettiği yayınevinde yayınlanmasını düşündüğü eserlerdi.

Ömer Seyfettin'i, artık «Yeni Mecmua» da çalışamaz bir duruma getiren şartların en önemlilerinden biri de, parti çevresindeki bazı arkadaşlarının körükledikleri, artık kendisini rahatsız etmeğe, ayrıca basma da yansınmağa başlayan dedikodulardı. Aşağıdaki bölümde bu küçük çekişmeleri, onun anı defterinden naklen atsvir etmeğe çalışacağız.

Ömer Seyfettin'in, bu son dört yılında, yavaş yavaş «Yeni Mecmua»dan, başka dergi ve gazetelere kaymağa başladığını, tarihî-epik konulu hikâyelerinin dışındaki hikâyelerini de başka dergilerde yayınladığını göreceğiz. Onun hikâyelerinin temaları ve türleri ve yayın yerlerinin, hayatının yürüyüşü ve çağının sorunları ve gelişmeleri ile ne kadar yakından bağlantılı olduğunu daha önceki bölümlerde yaptığımız gibi bundan sonra da göstermeğe çalışacağız.

18. «Yeni Mecmua'da Ömer Seyfettin - Büyük Savaşın Son Yılları - Güdümlü Edebiyat Nedir?» ara bölümünün dipnotları.

- 1) Rıza Tevfik, Serâb-ı Ömrüm. Kendi yayını. - İstanbul: 1949, s. 10-12.
Burada Cenap Şahâbettin'in sözü edilen mektubunun fotokopisi de vardır.
- 2) Yeni Mecmua'da ilk beş hikâye: «Sivrisinek» (11 temmuz 1917), «Falaka» (19 temmuz 1917), «Elegimsağma» (9 ağustos 1917), «Hürriyet Gecesi» (2 ağustos 1917), «Çanaklıkeden Sonra» (16 ağustos 1917).
- 3) Yeni Mecmua, sayı: 6, 16 ağustos 1917.
- 4) O sırada İttihatçılar, batılı emperyalistlerin kapitülasyon mekanizmasının gerçek anlamını, sömürücü özelliklerini, ünlü alman sosyalistlerinden, «Parvus» takma adı ile yazan Heiphand'ın yazıları ve kitaplarından öğreniyorlardı. 1330/1914 sıralarında «Türk Yurdu» dergisi ve «Tanin» gazetelerinde yazıları çıkan, iki de kitabı yayınlanan Parvus'un, İttihat ve Terakki çevrelerini savaş süresince hayli düşündürdüğü, savaş sonuna doğru da, olayların gelişmesiyle birlikte, milliyetçi görüşlerin halkçılığa doğru yönelmesinde büyük etkileri olduğu görüldü. Aleksandr Parvus'un eserleri: «Türkiyenin Can Damarı - Devleti Osmaniyenin Borçları ve Islâhı. - İstanbul: 1330; «Umumi Harp Neticelelerinden İngiltere Gâlip Gelişesi.» - İstanbul: 1330; Köylüler ve Devlet (Türk Yurdu sayı 9), Türkiye Avrupanın Mali Boyunduruğu Altındadır (Türk Yurdu, sayı 16 ve 17), Parvustan Bir Mektup (Türk Yurdu, sayı 18), Esâreti Mâliyeden Kurtulmanın Yolu (Türk Yurdu, sayı 19), İşten Geçmeden Gözünüzü Açınız (Türk Yurdu, sayı 36), Türkün Ödünç Almağa En Hakk Olduğu Bir Akçe (Türk Yurdu,

- sayı 25), Devlet ve Millet (Türk Yurdu, sayı 27), Mali Tehlikeler (Türk Yurdu, sayı 29).
- 5) H. Edip Adıvar, Mor Salkımı Ev. - İstanbul: 1936, s. 189/190.
- 6) Dört numaralı nota bakınız; Tokinalp, Memleketimizde İş Bölümü (Yeni Mecmua, Sayı: 6. 16 ağustos 1917).
- 7) Öğretmen Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952.
- 8) Ali Cânîp, Ömer Seyfettin. Remzi Kt. - İstanbul: 1917, s. 35.
- 9) «Ferman» (Yeni Mecmua, sayı: 7, 23 ağustos 1917).
- 10) «Üç Nasihat» (Millî Mecmua, Sene 1, 8. 30 ağustos 1917), «Binecek Şey» (Millî Mecmua, Sene 1, 15. 13 ekim 1917), «Mermer Tezgâh» (Millî Mecmua, Sene 1, 19. 15 ekim 1917), «Fon Sadriştayın Karısı» (Yeni Mecmua, Sene 1, 25. 3 aralık 1917).
- 11) Evliya Çelebi, Seyahatnâme - İstanbul: 1928. Cilt. 7, s. 48. 49.
- 12) Tarihî Peçevî. Cildi evvel. 15 sefer. sene 1283. «Grefgal Palankası Destanı», s. 355-363.
- 13) Ahmet Refik, Âlimler ve Sanatkarlar. İbrahim Hilmi Kitaphanesi. - İstanbul: 1924, s. 129 - 150.
- 14) Ahmet Refik'in «Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı», Cumhuriyetten sonra da «Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı» seri başlığı altında yayınladığı araştırma kitaplarından 15 kadarmı çıkarabildiği anlaşılıyor; Köprülüler. Fazıl Ahmet Paşa. Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı. Kütüphaneli Askerî. - İstanbul: 1331. Tarihî Simâlar. G. A. Os. H. Kütüphaneli Askerî. - İstanbul: 1331. Kabakçı Mustafa. G. A. Os. H. Kütüphaneli Askerî. - İstanbul: 1331. Köprülüler. Mehmet Paşa. G. A. Os. H. Kütüphaneli Askerî. - İstanbul: 1331. Tesâvirî Ricâl. G. A. Os. H. Kütüphaneli Askerî. - İstanbul: 1331. Lâle Devri. Telebhuâtî Tarihiye Sıyfaları. Muhtar Halid Kitaphanesi. - İstanbul: 1331. Felâket Seneleri. G. A. Os. H. Kitaphaneli Askerî. - İstanbul: 1332. Kadınlar Saltanatı. 1. 699 - 1027, 2. 1027 - 1049, 3. 1049 - 1058, 4. 1058 - 1094. G. A. Os. H. Kütüphaneli Hilmi. - İstanbul: 1924. Sokullu. Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı. Kütüphaneli Hilmi. - İstanbul: 1924. Sultan Cem. G. A. T. H. Kitaphaneli Hilmi. - İstanbul: 1924.

- Âlimler ve Sanatkarlar. G. A. T. H. Kitaphaneli Hilmi. - İstanbul: 1924.
- Kızlar Ağası. Akbaba - Papagan Kitaphanesi. - İstanbul: 1926. Samur Devri. G. A. T. H. Kitaphaneli Hilmi. - İstanbul: 1927. Bizans Karşısında Türüder. G. A. T. H. Kitaphaneli Hilmi. - İstanbul: 1927. Tarihte Kadın Simâları. Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi. - İstanbul: 1931.
- 15) «Kızilema Neresi?» (Yeni Mecmua, sayı 21, 19 ekim 1918); Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme. Cilt: 2, s. 124 ve Cilt III, 491.
- 16) «Kaç Yerinden?» (Yeni Mecmua, sayı 9, 6 eylül 1917).
- 17) İbrahim Alâattin, Çanakkale İzleri. Kütüphaneli Hilmi. - İstanbul: 1926, s. 405 vdd.
- 18) «Aleko - Bir Çocuk» (?) «Mühde» (Yeni Mecmua, Sayı: 30, 20, mart 1918).
- 19) Hakkı Süha, Yeis Dönümü (Vakit gaz. 7 mart 1921).
- 20) Valâ Nurettin'le Konuşmalar: 19 nisan 1964.
- 21) Yusuf Ziya Ortaç'la Bir Konuşma: 6 kasım 1956.
- 22) «Düşünme Zamanı» (Yeni Mecmua, sayı 28, 17 ocak 1918), «Cesâret» (sayı 31 8 şubat 1918), «Hâtiften Bir Sedâ» (sayı 34, 7 mart 1918).
- 23) «Muhteri» (Yeni Mecmua, cilt 2, sayı 29, 24 kânunsani 1915).
- 24) Yeni Mecmua, sayı 33, 28 şubat 1918.
- 25) Yahya Kemâlî, Şeref-Âbâd (Yeni Mecmua, sayı 35, 14 mart 1918).
- 26) Bak: not 19.
- 27) Refik Halit Karay'la Konuşmalar: Gazeteciler mahallesi. - İstanbul: 26 haziran 1964. Ama Falih Rifki Atay, onun affedilip İstanbul'a gelmesini büsbütün başka bir şekilde anlatıyor: Ona göre Refik Halit bir aralık yolunu bulup İttihatçılara affedilmesi için baş vurmuş. Mütâreke yıllarından önce Tâlât Paşa'yı nasıl kötülediğini (Kirpinin Dedikleri, 1911) unutarak Tâlât Paşa'ya baş vurmasını şöyle anlatmaktadır: «Refik Halid'in İstanbul'a sürgünden gelişinde, Tâlât Paşa'ya yazdığı bir istidâ rol oynuyor. Nakli de, Tâlât Paşa Berlin'de iken, Cemal Paşa yapıyor. Gelir gelmez, bir kaç gün içinde, Tâlât Paşa'nın en ileri gelen adamlarından Bahaattin Şâkir'in adamı oluyor». (Akşam gazetesi, 26 kânunsani 1920).
- 28) Sedat Simâvi, Reşat Nuri Bey (İnci mecmuası, temmuz 1922).

- 29) Vâlâ Nurettin'le Konuşmalar: 19 nisan 1964 - Kadıköy.
 30) Yeni Mecmua, sayı 37, 21 mayıs 1918.
 31) «Terakkî» (Yeni Mecmua, Cilt 2, 37, 28 mayıs 1918).
 32) Yeni Mecmua (sayı 45-57, 64, 23 mayıs - 10 ekim 1918), sonradan kitap biçiminde: İlyada, En Eski Yunan Sâiri Homer'ın Epopeisi. Devlet Matbaası. - İstanbul: 1927.
 33) «Nekarats» (Yeni Mecmua, sayı 63, 3 ekim 1918), «Tuhaf Bir Zulüm» (Yeni Mecmua, sayı 66, 26 ekim 1918).
 34) Süreyya Saltug'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952.

19. Edebiyat Çevrelerinde Dedikodular - Kıskançlıklar - Saldırıları

Yazarlık hayatının en canlı ve verimli olduğunu gördüğümüz bu devresinde, Ömer Seyfettin'in, üzerine bir çok şimşekleri çektiği, edebiyatçılar çevresinde bir çok kıskançlıklar uyandırdığı görülüyordu. O devrin bir çok yazarları, bu kadar gözde, böylesine başarılı bir yazarı, ne yazılı, ne de sözlü saldırılarından yoksun bırakmamışlardı. Anıların son bölümünde, Ömer Seyfettin, başladığı bu yeni defterine yansıyan hayatının, edebiyatta muzafferiyetinin bir tarihi olacağı umudunu kuvvetle belirtiyordu. Gerçekten de, «Yeni Mecmua»daki hikâyeleri ile birlikte, ünü, birdenbire genişlemiş, halk arasında okunan bir yazar hâline gelmeğe başlamıştı. Tam bu sırada birdenbire yayılan dedikoduların, bu konuda çıkan yazıların Ömer Seyfettin üzerinde uyandırdığı yankıları, anı defterine günü gününe aldığı notlardan izliyelim. Bu notların yazıldığı, dedikoduların iyice azıttığı, bazı yazarların Ömer Seyfettin'e karşı ekşi bir tavır takındıkları bu günlerde, «Yeni Mecmua»da; «Ferman» la başhyan sekiz hikâyesi ardarda çıkmıştı:

8 ocak 1917

«Bu gün hava fenâ. Güneş yok. Dün yazdığım satırları okudum. Şuursuz bir hamle ile hissiyatımı yazmağa başlamışım. İnsan ne tuhaftır. Muhârebeye girmeden muzafferiyeti düşünür. Halbuki iki hafta evvel, benim muvaffakiyâtımdan kuşkulanan edebiyatçılar, üzerine hü-

cüm vaziyeti aldılar bile... Yeni Mecmuu'da birbiri arkasına on kadar tarihî hikâye yazdım. Bunları beğenenler çok. Beğendikleri yüzlerinden belli olup 'fena' diyenler daha çok. Şifâhî itirazların yanında tahrirleri de var.

Bu tenkidler bence çok ehemmiyetlidir. Hepsini hemen aynıyle bu deftere geçireceğim. Her vakit gözümün önünde bulunsun, unutmuyayım.

Fakat bir kere edebiyat âleminin bu günkü vaziyetini kısaca yazmalıyım. 'Edebiyat-ı Cedide' âzaları âlmüş addolunabilir. Halit Ziya müderris, Hüseyin Cahit mebus, Mehmet Rauf artık hiç yazmayacağı gün vapurda bana söyledi. Şantaşer Süleyman Nazif'le kardeşi Fâik Ali budalası zâten solda sıfır... 'Yeni Lisân', dört beş sene içinde hemen umûmiyetle kabul oldu. Herkes terkipsiz, tabii türkçe ile yazmağa taraftar... Millî vezinler de Acem aruzuna galebe çaldı. Matbuât sahâsında eski terkipli, acemce, arapça çönlüşündeki divân lisânına taraftar olup hâlâ vâsıf-ı terkibilerde ısrâr edenler şunlar: Cenap Şahâbettin, Süleyman Nazif, Abdülhak Hâmit, Celâl Nuri (bunun edebiyatta mevkil yok), Hoca Baytar Akif, çömezi Mithat Cemal, Ali Enürî, Sâki, İsmail Müstak, Muhittin (Tanincî), Tasvir-i Efkâreler, İllân... Göze çarpanlar bunlar işte... Öbür mukarrirlerin hepsi terkipsiz, tabii lisân taraftarı... Bu gün çıkan mecmuaları: Servet-i Fünûn, Türk Yurdu, Yeni Mecmuu, Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası, Donanma Mecmuası, Dârülfünûn Mecmuaları, İctimâiyât, Millî Tetebbüller Mecmuası...

Servet-i Fünûn'da, görünüşe nazaran şâir Yusuf Ziyâ'nın riyaseti altında bir grup var. Hepsî genç. Hepsî millî, ibdâî edebiyatla, millî vezin taraftarı. Ama hepsi de kara cühil!

Türk Yurdu şimdilik Celâl Sâhir'in elinde... Onun da aklı fikri para kazanmakta, ticârette... Yeni Mecmuu'da ben hikâye yazıyorum. Hâlide Hanım'ın bir romanı tefrika ediliyor. Ziya Gökalp, Köprülü Fuat, Ahmet Refik dâimi muharrirler... Edebiyat-ı Umûmiye Mecmuası... Ne diyeyim? Şimdiye kadar Türkiye'de çıkan mecmuaların en herbâdi... Tayyareye dâir gazel yazıyor. Donanma Mecmuası, Hüseyin Kâzım gibi bir sarhoşun

elinde... Halkta olmadan edebiyata da karışıyor. Darülfünûn mecmuaları, müderrislerinin yazılarını basıyor. Yeni Mecmuu'nun satışı fena değil. Abonelerle beraber ikibin beşyüzü buluyor. Donanma Mecmuası'nın hemen her nüshasında Hüseyin Kâzım küfrü basıyor. Servet-i Fünûn da bizim mecmuaya muâriz gibi... Ortada hududu çizilmemiş 'Millî Edebiyat' ceryânile, ne olduğu bilinmeyen diğer muâriz bir ceryân daha var. Heride bu iki ceryânın çarpışmasından bir edebiyat doğacak sanıyorum. Fakat tuhaf! Yeni Servet-i Fünûn grubu bizim aleyhimize, Tıbbiyeli talebemen birisi, dün vapurda, yeni gençlerin tamamile benim aleyhimde olduklarını söyledi. Faruk Nafiz, kendisine demiş ki:

— Ömer Seyfettin'i biz edebiyat dâiresi dâhiline kabul etmiyoruz. Edebiyatta n hâric olduğunu itirâf etsin. Biz de muvaffakiyetini hoş görelim...

İşte güzel bir pazarlık! Ben, bu Servet-i Fünûn'da biraz uğursuzluk görüyorum. 'Yeni Lisân' mücadelesinin başında, Fer-i Âti bölüğü, Servet-i Fünûn'la karşımıza çıkmıştı. Onlar dağıldılar. Şimdi bunlar toplandılar. Bereket versin, esas umdelerimize muhâlif değiller... Lisân, vezin, sanat hususunda aşağı yukarı hep bizim fikirlerimizi tekrarlıyorlar. Tabii bundan çok memnun oluyoruz. İlk beyannâmeleri, Köprülü'ye bir tarzile çıktı. Sonraki nüshalarında bizim mecmuanın şîirlerini dikklediler. Hele zavallı Ayetullah Bey'in bir manzûmesini mas-karağa gevdirdiler.

Bizim için bu güne kadar Ahmet Hüdâyet'le (bu kim bilmiyorum!) Yusuf Ziya'nın yazdığı satırlar işte: «Bu lisân, İstanbul türkçesini bazan aşıyor, argoya kaçıyor...». «Ömer Seyfettin Bey'in (Başını Vermeye Şehit) serlevhalı hikâyesi güzel ve canlı. İsminden de anlaşılacağı veçhile, vak'ayı, efsânevi bir kahramanlık teşkil ediyor. Kendi mevculatının on mislinden fazla bir düşmanla kahramanca döğüstükten sonra şehit olan, fakat kafasını kesip götürün şövalyenin arkasından kanlı cesedile koşarak başını elinden alan Deli Mehmed ve Kuru Kadı ile Deli Hüseyin, hikâyenin çok canlı şahıslarıdır.

Yalnız hikâye 'yarım arıfeydi' diye başlıyor ki, bu pek şiveye uygun bir türkçe değil... Bir de kargalar ha-

vaya boşaltılmış bir çuval canlı kömür ellemeleri gibi... teşbihi epeyce sun'î...»

«Beş altı gün evvel Vakıf'te Ömer Seyfettin Bey'in Çakmak isimli bir hikâyesi vardı. Hiç şüphe yok ki Ömer Seyfettin pek iyi bir hikâyeciydi. Yalnız bu hikâyede de bir hatası vardı: arkadaşının çakmağını çaldığı hâlde, mahkemede almadım diye yemin edip beraat kazanan Memiş'e, hâkim, on kurus mahkeme masrafı vereceksin diyor. Bunun üzerine, Memiş, evvelce almadım diye yemin ettiği hâlde, senin altmış paralık çakmağın için on kurus vermem, al malını diye çakmağın cebinden çıkarıyor. Her ne kadar vaka böyle icâbettirirse de mahkeme masrafı, beraat kazanana verilemeyeceğinden, kanunî bir hakikât hikâye hatırı için tahrif olunamaz.»

Matbuatta bu itirazlara cevap vermeğe kalkmıyacağım. Zirâ başa çıkmaz! Bu cevapları şu deftere yazmak için içimde bir arzu var. VAKİF bunları kime görmeyecek. Ama yalnız kendim okur, rahatlanırım.

Argoya kaçmak. - İstanbul türkçesini aşip biraz argoya kaçmak!... Ben bir çok defa bu itiraza uğradım. 'Efruz Bey' romanının bir faslını okuyan Fazıl Ahmet, Ali Candaş'a:

— Ne lisan, ne lisan! Takır takır birşey...

Demiş. Herkes benim lisanımı pek çıplak buluyor. Çünkü ben tabii lisanı kendime örnek yapıyorum. Tabii lisan, konuşulan lisanıdır. Eski nesrin arapça acemce terkiplerden, tasarruf edilmemiş ecnebi kelimelerden aldığı lüzüce, tabii lisanında yoktur. Lisanımızın bünyesinde (med) de yoktur. Hecelerimiz hemen umûmiyetle kabadır, kuvvetlidir. Öyle uzun cümleleri Türk söyleyemez. Ben işte Hâlid Ziyâ'yla Cenâb'ın alacak, terkipli, cıfcaflı nesrinden birdenbire bu ana kadar yazılmamış tabii lisanı döndüğüm için herkesi şaşırtdım. Yakup Kadri'yle Falih Rıfkı'da, eski terkipli nesrin bu lüzüceci hâlde var. Onların lisanı bu lüzüce için beğeniliyor. Halbuki bunu ben bir kusur sayıyorum. Haklı mıyım, değil miyim? Heride belli olacak.

Refik Hâlid'in lisanı, Yakup Kadri'den âhenkçe daha tabii! Hâlide Hanım'ın lisanı bozuk, karışık, müddet

sebetsiz. Fakat âhenkçe hem Refik Hâlid'in, hem Yakup Kadri'nin lisanından daha türkçe!

Ben lisanımda, lisanın hususiyetini teşkil eden 'türkçiyet'leri kullanırım. Bunu herkes argo sanıyor. Argo, külhanbey lisanı demek. Fransızcada bir argo var, bir de 'gallisizm' dehliz şekiller var. Gallisizm, bir lisanın ornomanları hükmündedir. Bizim lisanımızda bir 'külhanbeyi lehçesi' var. Fakat kâmusu o kadar kısa ki. Adeta eli kelimeyi geçmez diyebilirim. Kayınpederimin fransızcadan tercüme ettiği büyük bir argo kâmusunu gördüm. İçinde hemcün 20.000 e yakın kelime var. Onun için bizim 'külhanbeyi lehçesi'ni fransızların argosuna benzetmek biraz fazladır. Ne kemmiyet, ne de keyfiyetçe aralarında bir müşâbehe yoktur. Bizim argo, balıklarlarla tulumbacılar tarafından söylenen beş on tane rumca, yahut ermenice kelimedir. Fakat bilâkis 'atasözleri'mizle râbitaları olan o kadar çok 'türkçiyet'lerimiz var ki... Bunların mânâlarını yalnız biz biliyoruz. Bunlar külhanbeyi gibi küçük bir zâmenin değil, bütün bir milletin tâbirleridir.

Bir Kaç mısâl getireyim:

İşler çatallaştı — müşkülleştirdi

İşler sarpa sardı — müşkülleştirdi

Karnı zil çalıyor — çok acıkmış

Vurdum duymazın biri — hissiz bir adam

Bu hususiyetleri 'argo' zannetmek pek büyük bir hatâdır. Ama şimdilik matbuatta bunu anlatmak kâbil değil. İşte ben lisanımızın ornomanları makâmında olan bu hususiyetleri, tabiiğin haricine çıkmayarak, kullanmağa çalışıyorum. 'Argo' ile 'gallisizm' arasındaki farkı bilmeyenler, beni, külhanbeyi lisanı kullanıyor sanıyorlar.

Biraz da hakları var. Çünkü şimdiye kadar tabii lisan, tabii lisanın hususiyetleri hep âdilik telâkki olunmuş! Edeblyattan çıkarılmış!... Eski, uydurma, mücerret nesre alışanlara tabii lisanın hususiyetleri garip geliyor. Bir gün, tabii bu nesre de alışacaklar. Fakat şimdiden:

— Bu argo... Bu Adl...
hükmünü vermeseler...

★

'Yarın arıfeydi' cümlesi = İki hafta evvel çıkan 'Başını Vermiyen Şehit' unvanlı hikâyem bu cümleyle başlıyor. Yusuf Ziyâ:

— Bu, pek şiveye uygun bir türkçe değil...

Diyor. Şiveye mi? Sarfa mı? Şiveye muhâlefeti yok! Çünkü biz 'ertesel gün' makamında 'yarın'ı kullanabiliyoruz. Konuşma lisanımızda:

— Bunun yarını yok muydu, ne acele ettin?

Diyoruz ki 'bu işi yaptığım günün ertesel günü yok muydu?'

Demek, Yusuf Ziyâ, bu itirazı Yahya Kemal'den istemiş olacak. Yahya Kemal... Bu, edebiyatımızın Kabakçı Mustafa'sıdır. Yalan yanlış, herşeye itiraz eder. Çünkü, ona 'edebiyatımızın katiri' diyor. Yani bir eser doğurmasının ihtimâli yok. Bana, 'Yeni Mecmua' idârehânesinde dedi ki:

— 'Yarın arıfeydi' türkçe değil. Hem de yanlış. 'Yarın arıfedir' denilir. Fakat 'yarın arıfeydi' denilmez. 'Ertesel gün arıfeydi' demek lazımdır.

Ben, onun ne kadar koyu bir câhîl olduğunu bildiğim için meseleyi tasrih ettirmek istedim:

— Pek âlâ, dedim, bu hata sarf hatâsı mı, şive hatâsı mı?..

— ...

Cevap veremedi. Önüne baktı. Saçlarını karıştırdı. Orda hazır bulunan Ziya Gökalp:

— Şiveye uygun...

Diyordu. Köprüllü ise, yan gözle Yahya Kemal'e bakarak:

— Hayır, hayır... Sarfa muhâlif, sarf yanlış.

Dedi. Fakat kurnaz Yahya Kemal katı bir hüküm vererek pot kırmaktan son derece ürktüyor, susuyordu. Ben tekrar ona sordum:

— Azızım Kemal, sen söyle, bu hatâ sarfa mıdır, şiveye mi?

— Neye âit olduğunu bilmem? Şu kadar var ki, 'yarın arıfeydi', türkçe değil.

— Ya ne?

— Yanlış bir cümle!

— Yok canım...

— Evet...

— Nerden biliyorsun?

— Biliyorum işte...

İşte - Ziya Gökalp'in tâbirince - bizim 'velâyet-i edebiye'yi hâlz yegâne münekkiddimiz! Daha şive ile sarf farkını bilmiyor. Masanın üzerinde duran çantamı açtım. İçinden Hüseyin Cahit'in sarf ve nahvini çıkardım. Yüz elli yedinci sayfayı açtım. Şu fıkraları hepsinin huzurunda bağırarak okudum:

'Hikâye-i istikbâl sıygası, mâzide bir ana, bir vakaya veya bir hâle nisbetle istikbâl hükmünde bulunan fakat esnâ-yı tekallümde mâziye âit olan bir şeyi ifade için kullanılır: dün pederim İzmir'den gelecek idi. Mâzide bir ana nisbetle istikbâl hükmünde olan bir vakayı (yani İzmir'den gelmeyi) ifade için kullanılmıştır. Bu vaka esnâ-yı tekellümde mâzide kalmıştır.'

İzâhât ta verdim. Vakaya yarın istikbâle âitti. İstikbâl gösteren bir kelimedenden sonra mâzi sıygası olan 'arıfeydi' yanlış gibi duruyordu. Halbuki bu cümledeki yarın mâzide bir ana nisbetle istikbâl hükmünde olan bir vakayı ifade içindi. Böyle ifade, lisanımızın sarfında vardı. Hattâ bu şekil bâriz bir surette gösteren sıygalarımız bile çöktü:

gelecek idim

gelecek idin

gelecek idi,

faalan gibi...

Yahya Kemal:

— Ben türkçe sarfı tanımam!

Dedi. Fuat:

— Yanlış efendim, yanlış...

Diye tesbihini salladı. Ziya Gökalp:

— Bu, tam şiveye muvâfıktır.

Hükmünde ısrâr etti. Sonra da:

— Zâten türkçenin sarfı yapılmamıştır...

Dedi. Ben:

— Sarfı olmayan lisanında yanlış da olmaz!

Diye lafı kapattım. Muslukdye dâir konuşmağa başladık.

Yahya Kemal'in atmasyonlarını dinledik. Ölüsü kınalı -

sonunda belirmeğe başlayan yıkılışın sonuçlarını bir yerde durdurmağa yönelen yeni bir görüşlerini de naklediyor. Türkçülerin bu yeni görüşlerine göre «Türkiye iki kısma ayrılacak, Türklerle mskün cihete, yani Anadolu'ya Türk Yurdu denecek, Araplarla meskûn bölümlere de muhtâriyet, hattâ bazılarına göre istikdâl verilerek Arap Yurdu diye ayrılacaktır. Türk Yurdu'nda Türklerin arasında kalan Rum, Ermeni, Yahudi gibi azınlıklara da harsî bir muhtâriyet vererek Türklerle müsâvi tutulacaktır.» Eşref Edip, kısaca özetlediği bu yeni görüşler karşısında şunları ekliyor: «Çok zahmete katlanmaksızın, sâyelerinde mefkûrelerine kavuştuklarından dolayı Türkçüler, İngilizlere bir de teşekkürnâme göndermelidirler. Türkçülerin bin türlü dolambaçlı yollarla, edebî kaçakçılıklarla, ilmi makalelere sulaştırmak suretile anlatmak istedikleri bir mefkûreleri daha vardır. Bakalım onu da itirâf etmek cesâreti medeniyesini ne zaman gösterecekler?»²¹

Ömer Seyfettin'in, öğretmen arkadaşı Süreyya Salıtuğ'un ifâdelerinden naklettiğimiz o günlerdeki yalınlığının sonucu olarak, Eşref Edip'in bu saldırılarındaki «Çerkeslik» suçlamasına, hemen o gün cevap gönderdiğini görüyoruz. Bu cevap mektubu, derginin 31 teşrînevel 1334 tarihli sayısında (No. 376) çıkıyor:²²

Sebilülreşad Mecmuası İdârehânesine

Muhterem efendim,
375 numaralı nüshanızda bana «Çerkes» diyorsunuz. Ben milliyeti «ark» diye anlamam. Milliyet «din, ırk, dil» birliğidir. Bununla beraber «Çerkes» değilim. Pedirim Sarıyar'da Hüseyinâğa mahallesinde 38 numaralı hânede mükkim piyâde binbaşılığında mütekkil Ömer Şevki Efendî'dir. Kendisi bir kelime Çerkesçe bilmez, Kafkasyalı bir Türktür. Gidip bizzat tahkikat yaparsınız.

İstanbullu olan annerî de meşhur Haseki Mustafa'nın torunudur.

24 teşrînevel 1918
Ömer Seyfettin

Eşref Edip, bu mektubun altına koyduğu notunda «kavmiyet» cereyanının bize dışarıdan getirildiğini, on senedir bu cereyanın ne yıkıcı neticeler verdiğini anlatarak kendilerine vaktile yalvarıp nasihât ettiklerini, şu sırada yeniden bir tartışma kapısı açmak ve «elde kalan baldıye-yi de tefrikaya sevk etmek demek olacağından şimdilik stikût» ettiklerini yazıyor. Lâkin Sebilülreşadçılarının bu görüşte olanlara karşı açtıkları saldırı kampanyası bu kadarla da kalmıyor, sürüp gidiyor. Aslında siyasi polemiklere pek karışmayan Mehmet Akif bile bu kampanyaya katılmaktan kendini alamıyor:²³

«Turân eli» nâmiyle bir efsâne edindik.
«Efsâne, fakat gâye!» deyip az mı didindik?
Kaç yurda vedâ eylemedik biz bu uğurda?
Elverdi gidenler, acıyın eldeki yurda!»

«Sebilülreşad», bir süre sonra, Türkçülere karşı açtığı bu kampanyayı okuyucu mektuplarını yayınlamak suretile sürdürüyor. İlk işaretleri ve yönelmeleri dergiden alan hırslı okuyucular, bizde her zaman benzeri suçlama kampanyalarında görüldüğü üzere, hepsinden çok Ömer Seyfettin'in yazı ve hikâyelerinin fahrî müfettişi kesiliyor, protestoları yağdırıyorlar. Bunlardan biri, Adapazarlı Mehmet Nuri adında bir kimse, Ömer Seyfettin'in «Diken» dergisinde çıkan mizâhi bir hikâyesini okumuş (sayı: 13, 17 nisan 1335/1919), dergiye şunları yazıyor:²⁴

Sebilülreşad Mecmual İslâmiyesine

«Diken» gazetesinin 13. sayısında Ömer Seyfettin Bey,

«Korkunç Bir Cezâ» unvanile Anadolu bir İslâm âle-
sini fenâ bir yolda tasvir ederek, İslâm içtimâiyâtı do-
layısı ile sâf ve temiz kalpli Anadolu halkını tezli ed-
yor. Cidd ü mizâhın da bir hududu vardır. Bunu bilme-
leri ve tasdik etmeleri lâzım iken, bilâkis başka vâdi-
lerde doluyor. Harpten müteessir olan halkın tefes-
süh etmek derecelerine gelen ahlâkı tasfiyeye hizmet
edeceklerine, daha ziyâde sukûtu ahlâka uğraşarak bir
çok gençlerimizin de fikirlerini zehirliyorlar. İslâm âle
hayatını gayet açık bir surette lekelemeğe kalkışma-
ları, yabancılara karşı Türkleri hissiz göstermeleri ef-
kârı umûmiye nazarında hiç hoş görülemez. Eğer ta-
kibettikleri meslek müsâit ise - hakîki İslâm olmayan
fenâlıkları teşkir edebilirler. Yoksa bir kısmı kalil bed-
mâyelerle Anadolu halkını mukayeseye kalkışmak ya-
kışmaz. Mâdemki maksatları millete iyilik etmek de-
ğildir. Şu hâlde bâri mukaddesâtımıza taarruz etmesin-
ler.

Adapazarı
Mehmet Nuri

Dergi, bu mektubun altına kendi görüşünü de ekliyor.
Ömer Seyfettin imzasile yayınlanan ve «alelekser hayatı
milliyeyi ve mukaddesâtı İslâmiyeyi istihfâf eden sahte
levhaların ibdâi ile istihâr eden» bu kimsenin hikâyeleri
onların da gözlerine çarpmaktadır. Daha bir süre önce
«Fon Sadriştayn» başlığı altında ortaya attığı hikâye, en
liberal geçinenler bile hiddetlendirmiş, Türk kadınına o
derece «zelil ve miskin» bir durumda görmeğe tahammül
edememişlerdi. Bu hikâyecinin mesleği için söylenecek ye-
gâne doğru söz «yazdığı hikâyelerin hayatı milliyeye ya-
bancı olması ve bir maksadı mahsusu tervicen tasnî edil-
miş» bulunmasıdır. İşte bundan dolayıdır ki, yâni belli bir
amaca ve ülküye hizmet ettiği içindir ki, Ömer Seyfettin'in
hikâyeleri «Diken silsilei neşriyatı olan Diken, İnci ve Bü-
yük Mecmua'da» önemli bir yer işgâl etmektedir. Bu der-
gilerin savundukları ve yaymaya çalıştıkları yeniliklerin

en önemlisi, bir yandan Türk kadınına, mizah sahifelerine
geçirerek itibârını düşürmek, öte yandan da «hayatı içti-
mâiyemizi tahrif ederek istediği şekilde tasvir ve ikâ'etmek
istedikleri inkulâbı içtimâi için» kamu oyunu hazırlamak-
tır. Dergi, bu hususları daha önce ve tam vaktinde meydâ-
na koymuştur. Memleketin sosyal hayatı ile oynayan, tah-
rifeden, bunu zevk ve keyfine göre değiştirmeye çalışan bu
kimseler, mezheplerinin mâhiyetini ilân etmek cesâretini
gösteremezler. «Evliyayı umurun da İslâmın hayatı içti-
mâyesine vuku bulan bu süikastlara hâil olması» en önem-
li ödevidir.

Dergi beş ay sonra, Ömer Seyfettin'in bir başka hikâ-
ye ve makalesi dolayısı ile yine saldırıya geçmektedir.²³
«İfham» gazetesinin edebî ilâvesinde Ömer Seyfettin imza-
lı bir makale, «Vaziyeti Edebiye» ile «Pireler» adındaki
bir hikâyenin eleştirisi yapıyor. Makaleye göre, Ömer
Seyfettin, eski edebiyatımızı beğenmemek günâhını işle-
mektedir. «Pireler» adındaki hikâyesinde ise «pire ve kö-
pek hastalıkları maskarahlığı» üzerine dayanırsa da, as-
lında ötedenberi tâkibettiği mesleği yürütmekte, «dîn ve
millet ve âile düşmanlığı» üzerine kurmuştur bu hikâye-
sini de. Bu hikâyesinde «Avrupalı kadınlarla gençlerin gay-
ri meşrû» bir surette vakit geçirmelerini büyük bir mut-
luluk şeklinde tasvir etmektedir. Üstelik Türk âdetlerini
«gayet câhilâne ve bidedbâne bir suretle tezyif» etmekte-
dir. «Ömer Seyfettin'in âile saadetinin aleyhinde olduğu
ötedenberi mâlum olup», bu husus için gerek yazdıklarını
ve gerek yaptıklarını görmek yetecektir. Yine bu «Pireler»
hikâyesinde, Ömer Seyfettin'in, «Türklerin koltuk altları
gibi bazı yerlerindeki kullarını kesmelerini müstehziyâne
bir surette hıfzı sıhhate muhâlif göstermesi ise hem cüret-
kârâne bir cesâret, hem de ihânetkârâne bir taarruzdur». Dergiye göre (Eşref Edip) «bu müfsitler, bu millet ve mil-
liyet muhâlifleri, milletimize bu fenâlıkları milliyetçi sîfa-

tım takınarak yapmaktadırlar. Halbuki tahkik edilince, kendilerinin Türk olmayıp, başka kavimlere mensup oldukları anlaşılmaktadır. İslâm kardeşliği gereği, islâm kavimleri birbirlerini, hele Türkleri pek severler. Ama bunlar arasındaki bu karşılıklı sevgi ancak din duygusu kaldıkça yaşıyor. Bu inanç zayıflayınca da düşmanlık başlıyor. Bu düşmanlığı kızdırmak için açıktan açığa hücum edenler, «sureti haktan dem vurarak en can alacak noktalarınıza hücum ediyorlar. Dildkat edilirse, türkçülük iddiası ile Türklere en büyük zararı ikâ' edenler veya ettirenler, hem Türk değillerdir, hem de rabıtai islâmiyeleri kabmamıştır...»

Bütün bunlarda, İslâmcılık hareketinin öncüsü «Sebilülreşad» dergisinin her fırsattan yararlanarak Türkçülük hareketinin öncülerine hangi noktalardan saldırdıkları görülmüyor. Bu saldırılar karşısında, Anadolu hareketlerini desteklediği kadar, İttihatçılara da eğilimi olan «Akşam» gazetesinde «Sebilülreşad ve Traş Meselesi» başlıklı bir yazıda, «böyle hafif meselelerle uğraşmamaları» tavsiye edilmektedir. «Sebilülreşad» dergisi, «Akşam» gazetesine «Maksat millete, milliyete hizmet mi, yoksa mugâlâta mı?» başlığı ile bir cevap veriyor.²⁶ «ahlâka milliyemize en büyük mazarratı ikâ' eden yalancı milliyetçiler, liberaller, münevverler» olduğunu ilmi deliller ve günlük olaylara dayanarak isbât ettiklerini, meselâ Ömer Seyfettin'in «İshâm» gazetesi edebî ilâvesine yazdığı bir hikâyenin «katiyen fâideyi maddiye ve mâneviyesi» olmayıp, bir takım maskaralıklar içerisinde «mevcudiyeti milliyemize en büyük fenâhğı ikâ' edecek zehirli, edep - şiken mazmunları görerek şikâyet, amaç ve niyetlerini isbât» ettiklerini bildiriyor. Herkese karşı müfrit Türkçü ve milliyetçi görünerek gâfil gençleri ağızlarına baktıran adamların, bâhusus millettimizden olmadıkları hâlde, yazıları ile pek çirkin tesirler uyandıran yıkıcı bir yayın işine giriştiklerini anlatıyor.

«Akşam» gazetesi, Ömer Seyfettin'in milletimiz için en mühlik olan sözlerini hiç kâle almayıp meseleyi küçültmektedir. «Mazarratı milliyete meselesi ortada duruyorken ve bâhusus Ömer Seyfettin'in millete hiyânet derecesindeki teşvikâtı hiçbir liberalliğin de kabul edemeyeceği derecede bir taarruz olduğu zâhir iken», bunları bırakıp da önemsiz şeylerden tutturmalarına ne mânâ vermelidir? Yazı, «Akşam» gazetesini, işbirliği ile suçlayacak bir düzende uzayıp gidiyor.

Yukarıdaki yazılardan anlaşılacağı üzere, Ömer Seyfeddin'in, sürekli bir saldırı ve suçlama hedefi hâline getirilmesinin nedenleri yalnız «İttihatçı, Gökaltçı ve Türkçü» olarak tanınmış olması değildi. Daha çok bulunduğu çevrelerde ve meclislerde doğru bildiklerini pervâsızca, önüne ardına pek bakmadan söyleyivermesindeydi. Onun bazı sözleri ve fıkralarının «Sebilülreşadçı» çevrelerde yankılar uyandırdığını, bazı kimseleri de iyice kızdırtıp kızdırdığını pek âlâ tahmin edebiliriz. Fikret Âdil, bu konuda şu fıkrayı anlatıyor:²⁷

Ömer Seyfettin, Hürriyet'in Hâm sıralarında bir gün misâfirlikte bulunuyordu. Evin genç ve yetmiş çocuğu Avrupa'ya gönderilecekti. Misâfirlerden bir müteassap hoca, ona nasihâtler veriyor, beş vakt namazını bırakmamasını sıkı sıkı tenbih ediyor, buna benzer laflarla herkesi sinirlendiriyordu. Ömer Seyfettin, o kendine mahsus edâ ve şıve ile:

— Cancağızım, demışti, çocuğu rahat bırak. Gâvurluk öğrenmiyecek olduktan sonra Avrupaya ne diye gidiyor?

Ömer Seyfettin'in bu yayınlara çok üzüldüğünü, asker ve yazar olarak hayatını adadığı ülkücü görüşlerinin sağlam bir temele oturmayaşından, kendi dâvası ile yenik düşmüş olmalarından yalınlığa düştüğünü biliyoruz. Hepsinden çok kendini profesyonel bir yazar olarak halka sevdiren

mek, eserleri ile yaşamak umutları ile teselli bulurken, bu yıkıcı suçlama ve propagandaların kamu oyununda uyandıracığı ters tepkilerden çok çekiniyordu. O günlerin karanlık havası içinde, saldırcılara karşı, Anadolu insanının tarihi ve sosyal evrimine, yeni şartlara uygun bir «yeni milliyetçilik» anlayışının savunulmasını da, eski öncülerin kalemi ile imkânsız bir duruma getirdiğinden, politikadan yaralanan bu çeşit şantajları, yeteri ölçüde cevaplandırıyorlardı. Ömer Seyfettin'in bu saldırılar karşısındaki çekingen ve yalın tutumu, ödev yüklenmiş ve yenik düşmüş bütün İttihatçıların o yıllarda içine düştükleri durumun bir eşiği. Şimşekleri üzerlerine çekip, düşmanlarla bir çeşit işbirliğine girenlerin açık saldırıları karşısında, açıkta ve savunmasız kalmaktan kaçınıyorlardı. Kabataş Sultanisi'nden arkadaşı Süreyya Saltuğ, bana bu konuda şunları anlattı:²⁸

«Ömer Seyfettin, Çerkesliği üzerindeki bu yayınlara pek üzülürdü. Bana gelir:

— Ceneğizim, söyle şu adama, benim babam Türktür.

Der, bu sözleri söylerken gözleri yaşarırdı. Sebülre-
aşd'ın sahibi Hafız Eşref, Arnavuttu. O devrin İslam-
cıları, fikrilerini yayan bu dergide, Türkçülere hücum
ederken: 'Türkçülük diye birşey tutturmuşsunuz. Fa-
kat bunu iddiâ edenlerin hepsinin asılları başkadır. Da-
lavere çevirmek için ortalığı karıştırıyorlar' derlerdi.
Ve bunu da isbât etmek için 'Hamidullah Suphi Çerkes,
Ömer Seyfettin Çerkes, Ziya Gökalp de Kürt'tür' der-
lerdi. Bu suretle Ömer Seyfettin'i en hassas yerinden
vuruyorlardı. O da bu durum karşısında çok üzülmüş
bir kaç kere bana, babasının Türklüğünden bahsetmiş-
ti.»

Tam bu olaylar sırasında, Ömer Seyfettin'in, impara-
torluğun parçalanmasıyla birlikte altı asırlık bir halk ve mil-
let birikiminin meydana getirdiği insan kitlesinin de parça-

lanacağı korkusuna kapıldığı görülüyor. Kendisine «Çer-
kes» diye saldırılırken, o, 1918-19 şartları altında kıpırdan-
maya başlayan ayrıcı ve parçalayıcı hareketlere karşı çı-
kıyor. Arnavut, Kürt, Çerkes, Arap milliyetçi hareketle-
rinin dış düşmanları destekliyen hânce bir anlam kazan-
dığını, imparatorluğu tahminlerden de öteye bir parçalan-
maya götüreceğini anlıyor. Bu arada baş gösteren «Adige
hareketi»ni, Çerkes milliyetçiliğini de bundan ayırmadı-
ğandan, 1918-1919 yıllarında bu konuda çok sert taşlama
hikâyeleri yazıyor. Tanzimât'tan bu yana yabancılaşma
örneği olarak belirlemeğe çalıştığı «Efruz Bey»i Çerkes
olarak gösterdiği gibi, «Cesâret» (Yeni Mecmua, 1918) ve
«Bir Kayışın Tesiri» (Zaman gaz. 1919) hikâyelerinde
ise, Çerkes milliyetçiliğine açıkça saldırıyor. Üsküye bağ-
lanırken aldığı ödevi sonuna kadar sürdürürken, yıkılışa
da sâdikâne bir davranışla yerini alıyor.

Mütâreke yıllarında Tıbbiye'de öğrenci bulunan (1912
- 18) Dr. Vasfi Güsar, Ömer Seyfettin'in arkadaşları çev-
resinde «Çerkes ve Hatko soyundan olduğunun» bilindiği-
ni söylüyor. İmparatorluğun çöküşü günlerinde ortaya çı-
kan ve yayılma-eğilimi gösteren «Çerkeslik» hareketlerine
karışmak istemiyen Ömer Seyfettin, kendi aralarında top-
lanıp hiç olmazsa kayıp yurtlarının özlemini dile getirirler-
ken de onların aralarına girmek istemezmiş. Yukarıda an-
latılan olaylar karşısında, onun bu çekingenliği iyice anla-
şılıyor.²⁹

Mütâreke sıralarında bu çeşit sert saldırılar, İslamcı
kanadın dergilerinden, İttihatçıların siyasî hasımlarına,
Hürriyet ve İtilâfçılara ve öteki gazetelere de geçmiş, Zi-
yâ Gökalp, Malta'da sürgünde iken, Ali Kemal'in kendisi-
ne «Kürt» dediğini işitince, ona sert bir manzume ile ce-
vap vererek, hem milliyetçi anlayışının temellerini sor. şekli
ile açıklamış, hem de Ömer Seyfettin'in bir türlü davranış
yapamadığı bir haklı savunmayı başarmıştı. Bu şiir, o gün-

lerde düşman işgâli altındaki bir ülkede aydınların nelerle uğraştıklarını göstermesi bakımından çok ilgi çekicidir.»

Ben Türküm diyorsun, sen Türk değilsin.
Ve İslâmın diyorsun, değilsin İslâm.
Ben, ne ırkım için senden vesika,
Ne de dinim için istedim ilâm.

Türklüğe çalıştım sırf zevkim için,
Unmadım bu işten aslâ mükâfât.
Bu yüzden bin türlü felâket çektim,
Hiç bir ân esefle demedim: heyhât!

Hattâ ben olsaydım Kürt, Arap, Çerkes,
İlk gayem olurdu Türk milliyeti.
Çünkü Türk kuvvetli olursa, mutlak,
Kurtarır her İslâm olan milleti.

Türk olsam, olmasam, ben Türk dostuyum.
Türk olsan, olmasan, sen Türk düşman.
Çünkü benim gayem Türkü yaşatmak,
Seninki öldürmek, her yaşatanı.

Türklük hem mefkûrem, hem de kanımdır.
Sırtımdan alınmaz, çünkü kürk değil.
Türklük hâdimine «Türk değil» diyen,
Soyca Türk olsa, da, «piçtir!» Türk değil.

Bu tartışmalar sırasında İttihâtcî çevrelerinde, «milliyetçi» görüşlerini şartlara ve çağın gerçeklerine uyararak geliştirenler, ırka dayanan milliyetçiliği reddediyor, Ziyâ Gökâlî'le birleşerek bu aşırı görüşe «Arap atı milliyetçiliği» diyorlardı. Ziyâ Gökâlî, Mütâreke yıllarındaki bu tatsız çekişmeleri, ırkçılık temeline dayatılmak istenilen milliyetçiliğin ne ölçüde zararlı olabileceğini, çok ciddiye almış ve düşünmüş olmalı ki, «Türkçülüğün Esasları» (1923) adındaki kitabında şunları söylemektedir:»

«Atlarda şecere aramak lazımdır. Çünkü bütün meziyetleri sevki tabiiye müstenid ve irsi olan hayvanlarda ırklar büyük bir ehemmiyeti vardır. İnsanlarda ise ırklar içtimâl hasletlere hiçbir tesiri olmadığı için şecere aramak doğru değildir. Bunun aksini meslek ittihâz edersek, memleketimizdeki münevverlerin ve mücâhitlerin bir çoğunu fedâ etmek ıktizâ edecektir. Bu hâl câiz olmadığından 'Türküm' diyen her ferdi Türk tanımaktan, yalnız Türklüğe hiyâneti görülenler varsa, cezalandırmaktan başka çâre yoktur.»

19. «Edebiyat Çevrelerinde Dedikodular, Kıskançlıklar, Saldırılar» arabölümü üzerine dipnotları:

- 1) Ömer Seyfettin'in son anı defteri, 7 kânûnevvel 1917 ile 4 teşrinvâsânî 1918 tarihleri arasında alan bir süre içinde, bir okul defterinin 38 sayfasına, zaman zaman alınan notlardan ibarettir. Kızı Fahire Güner Elgen tarafından bana verilmiştir.
- 2) «Sanatî İdrâk» (Vakit gazetesi, 5 kânûnevvel 1333/1917). Ömer Seyfettin'in burada cevap vermeye çalıştığı iki husus: «yarın arıfeydi» cümlesinin şiveye uymazlığı ile «mahkeme masrafını kazananın vermesi yanlışlığı» üzerinde, Yusuf Ziya, şu yazısında durmuştu: Edebi Hafta (Servet-i Fünûn, 29 teşrinvâsânî 1333/1917. Sayı: 1369).
- 3) M. Emin Erişirgil, Mehmet Akif, İslâmca Bir Şairin Romanı. - Ankara: 1956, 41 - 43.
- 4) Son anı defterinde 7 nisan 1918 tarihli not.
- 5) Ruşen Eşref, Diyorlar ki. - Derisaaadet: 1334/1918, s. 89.
- 6) Aynı yerde, s. 224.
- 7) Aynı yerde, s. 150.
- 8) Aynı yerde, s. 201.
- 9) «Fon Sadriştaynın Karısı» (Yeni Mecmua, 3 kânûnevvel 1917).
- 10) Bu konuda bilgi edinmek için bak: 13 sayılı arabölüm: «Ömer Seyfettin Öğretmeni».
- 11) Falih Rifki, Akşam gazetesi, 8 kânûnsânî 1920.
- 12) «Fon Sadriştaynın Oğlu» (Yeni Mecmua, 31 kânûnsânî 1918).
- 13) Ali Cânîp, Ömer Seyfettin İçin (İncel. mec. No: 6, 1 mayıs 1336).
- 14) Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952. Ömer Seyfettin'in son anı defterinin 8 kânûnevvel 1917 tarihli notunda «Türk Yurdu şimdilik Celâl Sâhîr'in elinde.. Onun da aklı fikri

para kazanmakta» denmektedir. Bu konuda ayrıca bakınız: 21 sayılı arabölüm.

- 15) Şair mecmuası (cilt: 1, sayı 6, 16 kânûnsânî 1919).
- 16) Yusuf Ziya Ortaç, Portreler. - İstanbul: 1960, s. 124.
- 17) Bu konuda 20 - 27 sayılı notlara ve metinde verilen bilgilere bakınız.
- 18) İttihâdçılar ve hatta ondan sonrakiler, gerçekleri az çok sezme-lerine ve imparatorluğun insan mirasına rağmen ırkçılıktan pek kopamadılar. Bu yüzden Ömer Seyfettin ve Ali Cânîp, yazarı- nın babasının Çerkesliğini saklamaya çabaladılar. Bu konuda ayrıca bak: 2 sayılı arabölüm.
- 19) Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, 4. bası. Varlık y. - İstanbul: 1961 ve Ömer Seyfettin'in «Memlekete Mektup» adındaki hikâyesi (Büyük Mecmua, No: 62, 13 mart 1919).
- 20) Öğretmen Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952.
- 21) Sebilülreşat (cilt: 15, No. 375, 24 teşrinvâsânî 1334/1918).
- 22) Sebilülreşat (cilt: 15, adet: 376, 31 teşrinvâsânî 1334/1918).
- 23) Sebilülreşat (cilt: 15, adet: 384, 26 kânûnevvel 1334/1918).
- 24) Sebilülreşat (cilt: 16, adet: 9, 17 nisan 1335/1919).
- 25) Sebilülreşat (cilt: 17, No. 440, 4 eyül 1335/1919).
- 26) Sebilülreşat (cilt: 17, No. 441, 18 eylül 1335/1919).
- 27) Hilmi Yücebaş, Ömer Seyfettin, Hayatı - Hatıraları - Şiirleri. - İstanbul: 1960, s. 5.
- 28) Öğretmen Süreyya Saltuğ'la Konuşmalar: 14 ağustos 1952.
- 29) Dr. Vasfi Gûsar'ın Mektubundan: 19.12.1967.
- 30) Kâzım Nâmi Duru, Ziya Gökalp, Millî Eğitim Basımevi. - İstanbul: 1949, s. 39.
- 31) Ziya Gökalp'in Selânik günlerinden başlayıp Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti ilk anayasasını hazırladığı günlere kadar uzanan «milliyetçilik» görüşlerindeki son aşama, «Türkçülüğün Esasları» (1923) adındaki ünlü kitabında özetlenmiştir.

20. Beden Yapısı İle Kişiliği Arasında İlişkiler - Hayatında Beliren ve Eserlerine Yansıyan Ruhi Malzeme - Mizâcının Tasviri

Yazarlar, hele Ömer Seyfettin gibi yaratmalarında gözlemlerine ve yaşantılarına dayananlar, anı defterlerine eserlerinde kullanılmak üzere malzeme derliyenler, çevrelerini geniş ölçüde yansıtanlar, eserleri içinde, kişisel özelliklerine ve hayatlarına değinen, objektif olarak da değerlendirilebilecek bir malzeme yığını bırakırlar. Bu malzeme içinde, ruhi davranışların dolaylı ifâdeleri yanında, yazarların kendi mizâçlarını doğrudan doğruya yansıtan, tam objektif - psikolojik vesika değeri taşıyan tasvirler de vardır. Ömer Seyfettin'in çoğu hikâyelerinde, başkalarının onu anlatan yazılarında, anılarında, mizâcının aynasından yansımış yorumlar, doğrudan kendi hayat ve yaşam çevresinden unsurlar, anı defterlerinden nakiller, itirâflar şeklinde zengin bir psikolojik tortu, onun mizâcını tasvire, ruhi portresini çizmemize yardım edecek, objektif değerlendirmeye yarınacak kalıntılar vardır. Bundan önceki bölümlerde, sonunda bizi böyle bir tasvire götürebilecek «bu çeşit tortu ve kalıntıları» derlemeğe çalışmıştık. Hayatının son yıllarını anlatan bölümlerde ise, gündelik yaşamı ile ilgili fıkraları, notları, arkadaşlarının görüşlerini de, bizi onun mizâci ve kişiliğinin belirlemesine ulaştırarak değerleri açısından derlemiştik.

Ömer Seyfettin'in, elimizdeki resimlerinde görülen

tipi ve beden özelliklerini, yakın arkadaşları da anılarında tam bir uygunlukla tasvirde birleşiyorlar. Aka Gündüz'e göre «Ömer'in yüzü beyaz, hafifçe çiçek bozuğu idi.. Çiçek hastalığından kirpikleri de dökülmüş, bir kaç zayıf, sarışın tel kalıyordu. Burnu hafifçe gaga ve ucu kırmızıydı. Bu yüzden ona 'Çipil Ömer' de derlerdi».¹ Kabataş Sultanisi'nden arkadaşı Süreyya Saltuğ da, onu, şu şekilde tasvir etmektedir:²

«Çiçek bozuğu idi. Gözleri mavî, kendisi sarışındı. Ortadan az uzunca boyuydu. Vücudu mütenâsip ve adalı idi. Ayağı büyük değildi. Ama nalçalı kundura giyerdi. Elleri pek zarifti. Babasının kendisine çocukluğunda çiçek aşısı yaptırmadığından dolayı içinde bir hicrân vardı. Bir gün Babıâll'den yukarı çıkıyorduk. Kitapçı İnanlı Nasrullah'ın çocukları Acem Nâci ile Hüseyin vardır. Dükkanın önünde karşılaştık. Ömer Seyfettin:

— Hüseyin Bey, babanız size niye bir çiçek aşısı yaptırmamış?

Diye sordu. O da:

— Sizin babanız, niye yaptırmamışsa, bizimki de öyle.

Diye cevap verdi. O zaman içinde çiçek bozukluğu hicrân olduğunu anladım. Yoksa güzel adamdı. Saçları kırpmızıya mütemâyil sarı idi.

Ömer Seyfettin'in ta Manastır günlerinden, Selânik'ten İstanbul'a kadar zaman zaman en yakınlarından biri olan arkadaşı Hakkı Sühâ Bey de:³

«...tatlı, kalender, sıcak bir sesle konuşur, başka hiç kimsede görmediğim tavırlar takırdı. Kaş, gözü, burun, ağız, ayrı ayrı hiç de güzel olmadığı hâlde, bunlar hep bir araya gelip de yüksek, çıkıntılı bir alın zekâdan tâcını giyince, sevimli ve dokunaklı oluveriyordu.»

Demektedir. Yine Hakkı Sühâ Bey, bir başka yazısında buradaki tasvirini şöyle tamamlamaktadır:⁴

«...çiçek bozuğu, pembe bir yüzü, azgın bir beynin itip fırlattığı çıkıntılı bir alını vardı. Bitmez bir bayrette kalkık gölge kaşları, küçük, mavi, kirpiksiz gözleri, gaga burnu, kısa kesilmiş, dağılmış, bakımsız saçlarıyla hiç de güzel değildi. Yalnız o mavi, o kirpiksiz gözlerden öyle zengin, öyle tılsımlı bir tan aydınlığı dökülürdü ki, bu ışıkla yıkanan yüz ansızın parlar, sevimli, cana yakın, vazgeçilmez birşey olurdu.»

İstanbul'da, Kalamış Koyu'ndaki «Münferid Yalı»daki bekârlık günlerinde evine sık sık gidip gelen yakın arkadaşlarından şâir Yusuf Ziyâ, o devrin yazarlarını tasvir ettiği «Portreler» adındaki kitabında şunları söylemektedir:³

«Bu kadar gergin vücüt, bu kadar kumıldanan insan, o gün bu gündür hâlâ görmedim. Göğüs alabildiğine heride, omuzlar gerideydi. Sarı, uçları az kıvrık bıyıkları vardı. Kaşlar seyrek ve altın kumralı... Saçlar da böyle... Hafif çiçek bozuğu yüzünde alayla acı karışık tıhaf bir gülümseme hiç cıskık olmuyordu. Kirpiksiz gözleri bir noktada duramayan iki damla mavi ışıkta. Elinizi sıkıştırdığınız anıyordunuz, çok kuvvetliydi.»

Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında Ömer Seyfettin'in çok yakınlarından biri olan, millî edebiyat üzerine bazı küçük kitaplar da yayımlayan Nüzhet Haşim adındaki bir edebiyat öğretmeni de, bu tasvirleri desteklemektedir:⁴

«Orta boylu, zayıfca, fakat kavi bünyeli, yürüyüşünde, söz söyleyişinde son derece cevval, hatibâne olmamakla beraber gayet şakrak, saçları kırmızıya mütemâyil sarı idi.»

Onun son günlerindeki hâlini çok iyi hatırlayan Vâ-Nûda, Mütâreke günlerinde Sultanahmet'le Şehzâdebaşı arasındaki kahvelere ara sıra uğruyan, Kadıköy tarafındaki

kır kahveleri ve sâhil gazinolarında da arada bir gördüğü Ömer Seyfettin'i şöyle tasvir ediyor:⁷

Gözleri mavi ve çipil çipildi. Çini maviydi. Tam Çerkes tipli. İlk bakışta kuvvetli gibi görülmezdi. Orta boylu, ufak tefek gibi dururdu. Ama bâzularının kuvveti ile ögünüyordu. Tutardık, taş gibiydi. Horoz siklet boks şampiyonlarına benzerdi. Ensesi kalın bir adamdı. Teni de kırmızıya çalarlı.»

Elimizde bulunan bütün resimler, yukarıda arkadaşlarının yaptıkları tasvirlerle uyduğu kadar, beden yapısı üzerinde söylenenleri de, pehlivan kıyafetile çıkardığı bir fotoğrafı doğrulamaktadır. Bütün bu malzeme, onun, biraz orta boylu olmasına rağmen, adalı ve atletik bir yapıya sahip olduğunu gösteriyor. 80 yaşından fazla yaşıyan babası üzerinde öğrendiklerimiz de ondaki beden yapısının doğrudan doğruya babasından geldiğini göstermektedir.⁸ Babasının «Gönen Devresi Hikâyeleri»ne yansımış olan kişiliğinde, sert ve atletik bir beden yapısından gelen belirtileri, soydan gelen bütün özelliklerle görüyoruz. Ömer Seyfettin, anasına karşı duyduğu yürekler ve içten bağlılığı olduğu kadar, babasının aşırı sertliğini de dolaylı ifâdelerle hikâyelerine yansıtmış, onları yakından tanıyanların sözlerine göre, kendi davranışlarına da yer yer babasından gelen o sert ve askerce davranış sınıdır. Yukarıdaki bahislerde onun bu davranışlarına değinen notlara yer vermiştik. Doğrudan doğruya beden yapısı ile ilgili tasvirleri de gözden geçirelim:⁹

«...çok dinçti. Yürüdüğü zaman 'zink, zink' ses çıkarırdı. Ömer'in ayağında her zaman giydiği demir nalçalı kunduralar vardır. Çok kuvvetliydi. Askerlikte çok spor yapmıştı. Aslında avurt zavurt, vurup kırmayla bir ilgisi yoktu. Sivil ruhlu bir insandı. Fakat müddiren de olsa, kızdırmıydı, vurunca insanın ağzını burnunu

kırdı. Bir tarihlerde, 1934 (1918) sıralarında Ayaspaşa'da bir apartmanda oturuyordu.¹⁰ Orada üç sene kadar oturdu. Sonra Kadıköy'e geçti. Apartmanın kapıcısı bir münâsebetsizlik ederek Ömer'i kırdırmış. O da herifin ağzını burnunu kırmış. Karakola düşmüşler. Komiser, Ömer'i sıkıştırmağa başlayınca, o da cebinden İttihat ve Terakki hüvviyetini çıkarmış, herifin burnuna dayamış. Bu sefer komiser 'aman beğim, zaman beğim' diyerek kabalığını bağışlatmağa çalışmış. Herifle işi hemen tatlıya bağlamışlar. Ömer, pek zorda kalmayınca fırkanın hüvviyet varakasını kullanmazdı...»

Arkadaşı Süreyya Saltuğ'un bu ifâdesinde iyice beliren, beden yapısı ile kişiliği arasındaki zıtlık ilgisi, ana ve babasından gelen vasıfları arasındaki çaprastlığın bir sonucu idi. «Hayat Kuvvetten İbârettir» diyen Alman «Militarist Darwinizm» ve Nitsche felsefesine, çevresinin havasından, aldığı eğitimden ve babasından gelen itiyâdî bir hayranlığı vardı. Hikâyelerinde bu hayranlık ve yatkınlığın çizgilerini bulmak kabil olduğu hâlde, sanat ve edebiyata düşkünlüğünün ruhuna kattığı niteliklerle de buna karşıydı.¹¹ «Sanata ve ruhen sivil» oluştaki yatkınlığı, anasından gelen belirli bir nitelikti. Hangi noktalarda bu niteliğini aşmıştı yukarıdaki tasvirde açıkça görülmektedir. Hayatı üzerinde anlatılan fıkralarda da buna değinilmişti.

Onun perhizkârlığı veya oburluğu üzerinde anlatılanların birbirini tutmazlığına da şaşmamalıdır. Arkadaşı Süreyya Saltuğ, «haftada üç gün Kabataşta beraber yemek yerdik. Hiç oburluğu yoktur. Sofrada bol bol konuşurdu. Muvâzeneli yerd, az yerd» derken, yakın arkadaşı Ali Cânip de, onun yeme ve içmedeki aşırılığından, mübâlâğalı davranışlarından söz ediyor:¹²

«...herkese et yememesini tavsiye eder, kendisi de yemediğini söylerdi. Fakat eti iştihâli, iştihâli, bol bol yer-

di... Bir muhalleblei dükkânına girsek, dört tabak ek-mek kadayıtı yer, her birinin üstüne de birer lüle kay-mak koydururdu. Geçen yaz Yeni Câmî'in arkasına, bir İrânî'nin kahvesine dadanmıştı. Pek hoşuna giden ok-kalı kahvelerden birbiri üstüne üç dört fincan içerdi. Tütün tiryâksî değildi, fakat bazan bir paket sigara ahr, birbiri üstüne iher bitirirdi.»

Eski karısı Câlîbe Hanım da, Ali Cânîp'in bu ifâdesi-ne katılıyor, onun «Çok obur olduğunu, bir oturuşta on yu-murtayı yediğini» anlatıyordu. Bu durum, onun şeker has-tahğının evlendiği sıralarda başlamış olduğunu göstermek-tedir.¹³

Mizâcındaki o devrî özelliklerle, her olayı, her kişisel ça-tışmasını büyültmeğe, epik çalkantılara kadar varan bir coşkunuğa, olaydan gittikçe hızlanan bir seyirle aşırılığa kadar yükseliyor. «Yaşadıklarını hikâye içinde durmadan yeniden tekrarlayarak, yaşamının çalkantısına kadar ulaşarak sükûnet bulabiliyordu.¹⁴

«...bir gün, bir perukâr dükkânına girdik. Anlaşılan adamcağız biraz acemiymi. Ömer'in yüzünde bir iki yerli kanattı:

— Aman cancağızım, beni idâm edeceksin!

Diye kalktı, havlu ile sabunları sil-di. Ben utandım:

— Otur canım, ayıp olur, eli kaydı, o da ister mi. Dedim.

olduğundan bihâber. yemin ediyor,

— Nasıl olur, nasıl olur, Kara Ali'nin çocuğu mu dur, nedir?

Diyor, hiddetten ziyâde telâsa benzer bir tavırla sem-sîyesini arıyordu. Zavallı adamcağız, Kara Ali'nin kim

— Vallahi Kara Ali'nin çocuğu değilim.. Aman nak-musum bir paralık oldu beyefendi!...

Diye yalvarıyordu. Fakat onu zaptetmek kâbil olama-dı. Nâçâr dükkândan çıktık. Yolda zıp zıp zıplıyor:

— Allah sakladı cancağızım, Allah sakladı, bit-miştim!

Diye beni güldürüyordu.¹⁵

Bir gece telâşlı telâşlı kapı vuruldu, açtık, Ömer'di. Elinde bir tahta parçası vardı:

— Bana geçmiş olsun deyin. Haydarpaşa vapuru bir gilepe çarptı, herkes denize döküldü. Bereket bu tah-ta elimi geçti, yüze yüze kenara çıktım.

Dedi. Ben:

— Hadî geveze, sen de, bizi heyecâna getirme!

Diye itiraz ettim.

— Hâlin, dedi, hâlâ mı inanmıyorsun? Baksana, elimdeki tahtaya! Bu, vapur salonlarının pervazların-dan değil mi?..

Hakkaten öyleydi, o akşam halk büyük bir tehlike geçirmişti. Ömer de bunların arasındaydı, fakat o, bu tehlikeyi mübalâğâsile neşeli bir şekilde sokuyor, bizi güldürüyordu.

Bu anlatmaları, onun hikâyeye ulaşma tekniğinin ikin-ci aşamasıydı. Bundan sonrası da şekil ve yazı aşamasıdır. Bu anlatmalarda, hayatla hikâyeyi birleştirmede iyice beli-ren sanatçı mizâcının, davranışları ve yaşamına yansıyan belirtilerinin onun hikâyeci kişiliğini nasıl etkilediğini, gün-delik yaşamdan hikâyeci olarak «gerçeği yaşama»ya ve ge-killendirme aşamasına nasıl içten gelen bir itilisle geçtiği or-taya çıkıyor. Mizâcından gelen bir dürtüyle hikâyeye bu itil-iş (fabulation) in, bütün yaşamı süresince yer yer gittik-çe güçlenen ve beliren örneklerle nasıl ortaya çıktığını yu-karıda göstermeğe çalışmıştık.

Onun «Cesâret» adındaki hikâyesini okuyunca, Ali Câ-nîp'in yukarıda anlattığı berber dükkânı fıkrasından, bu hikâyeye geçişi daha iyi anlaşılacaktır. Yukarıda anlatı-lan üç basamaklı «olaydan hikâyeye geçiş» oluşumunu bu-rada da görüyoruz. Berber dükkânına dehşet salan iri yarı adamın at sineğinden ürküp yarı traşlı yüzü ile dışarı fır-layışını anlatırken, onun son hatıra defterindeki bir parça hemen akla geliyor: «Ben her şeyden, en ehemmiyetsiz bir fıkradan, bir cümleden bir hikâyeye, koca bir roman çıkara-